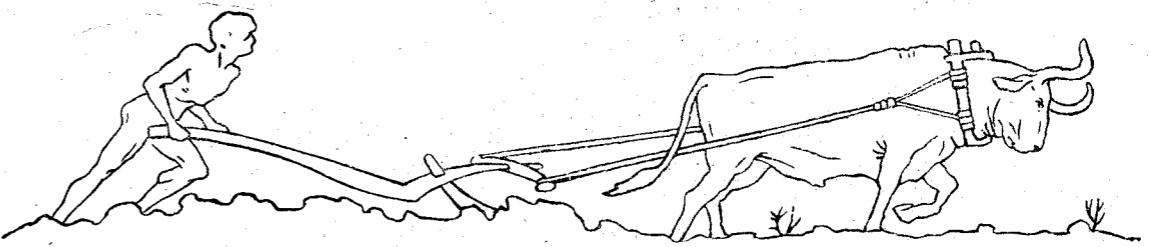

ΝΑΞΟΣ

ΠΡΩΤΟΜΗ ΝΑΞΟΥ — ΓΡΟ Α. PONTEN

ΠΑΝΔΘΗΝΑΙΔ

ΕΤΟΣ Ζ' 15 ΙΑ-
ΝΟΥΑΡΙΟΥ 1907

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΥΝΤΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΥΝΤΕΣ ΕΝΕΤΟΙ ΕΝ ΚΡΗΤΗ

Α πò τῆς ἀναγεννήσεως τῶν κλασικῶν σπουδῶν ἐν τῇ Ἐσπερίᾳ κατὰ τὸν 15ον αἰώνα καὶ ἔξῆς ἥρχισε νὰ στρέφεται τὸ διαφέρον τῶν λογίων τάξεων καὶ πρὸς τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, τὰ δόποια ἀνεκάλουν εἰς τὴν μνήμην αὐτῶν καὶ διεφότιζον τὸ παρελθόν τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ὁμαικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀπὸ τότε ἥρχισεν ἡ ἀρχαιομάθεια νὰ θεωρῆται στοιχεῖον μορφώσεως καὶ ἀνθρωπισμοῦ. Αἱ ἴδρυθεῖσαι ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ Σχολαὶ ἀνεζωπύρησαν τὸν ζῆλον τοῦτον καὶ οἱ ἐκ τῶν Πανεπιστημίων τῆς Γαλλίας ἔξερχόμενοι τρόφιμοι ἔφερον ἐν ἑαυτοῖς τὸν σπόρον τοῦτον, δστις κατὰ μικρὸν καλλιεργηθεὶς ἀνεπιγνθη καὶ ἐκαρποφόρησε κατὰ τοὺς ἐπελθόντας αἰώνας.

Οἱ εἰς Κρήτην ἀποστελλόμενοι ὑπὸ τῆς Ἐνετικῆς Δημοκρατίας ἀνάτεροι ὑπάλληλοι, Δοῦκες, Ἀρχιστράτηγοι, Διοικηταὶ συχνὰ ἦσαν κάτοχοι τοιαυτῆς ἀνωτέρας μορφώσεως, διδάκτορες ὅντες τῆς Φιλοσοφίας, τῆς Θεολογίας, τῆς Ἰατρικῆς, ἔξελθόντες ἐκ τῶν Πανεπιστημίων (Γυμνασίων τότε καλούμενων) μάλιστα τῆς Ρώμης καὶ τοῦ Παταβίου. Πολλοὶ τούτων ἔρχόμενοι εἰς Κρήτην εὑρίσκονται πεδίον πρόσφορον πρὸς ἵκανοποίησιν τῆς ἐπιστήμονικῆς αὐτῶν περιεργίας, οὐχὶ δὲ σπανίως ἐστρέφονται προσοχήν των πρὸς αὐτὰ τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, τὰ δόποια ἔσωζοντο τότε ἀφθονώτερα, καὶ ἀσχολούμενοι εἰς αὐτὰ ἐπειρῶντο νὰ τὰ νοήσουν, περισυλλέξουν, ἔρμηνεύσουν καὶ δημοσιεύσουν.

Δὲν ἔχομεν ἀκόμη σήμερον πρόχειρον ἢ ἐλάχιστον μέρος τοῦ ὑλικοῦ τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐνετοκρατίας τοῦ ἀποκειμένου ἀνεκμεταλλεύτου

εἶσετι ἐν ταῖς Ἐνετικαῖς Βιβλιοθήκαις, ἵνα ἐπισκοπήσωμεν καὶ ἔξετάσωμεν τὰς κατὰ τὴν διεύθυνσιν ταύτην ἐργασίας τῶν ἀρχαιολογούντων ἢ ἀρχαιοφύλων Ἐνετῶν. Καὶ ἐν τούτοις δὲν μᾶς λείπουνται παραδείγματα τοιαύτης εὐγενοῦς σχολῆς τῶν Ἐνετῶν λογίων καὶ ἀρχόντων τῆς Κρήτης. Μνημονεύω ἐν παραδείγματι τὸ τοῦ Ὄνωρίου Belli ἰατροῦ, συγγραφάντος ἰστορίαν τῆς Κρήτης ἀπολεσθεῖσαν δυστυχῶς πλὴν μικρῶν εἰδήσεων. Προικισμένος οὗτος δι' ἀνωτέρας κλασικῆς μορφώσεως περιῆλθε πλεῖστα τῆς Κρήτης μέρη καὶ συνέγραψεν ἐν εἴδος Κρητικῆς ἀρχαιολογίας τῶν σωζομένων κατὰ τὴν ἐποχήν του (1586) ἀρχαίων ἐν Κρήτῃ μνημείων. Τῶν ἀρχαιολογικῶν τούτων ἐργασιῶν τοῦ Belli διεσώθησαν μόνον φύλλα τινὰ περιέχοντα περιγραφὴν τῶν ἀρχαίων θεάτρων τῆς Κρήτης, τῶν σωζομένων ἀκόμη κατὰ τὴν ἐποχήν του εἰς διαφόρους ἀρχαίας πόλεις τῆς Κρήτης μετὰ σχεδιογραφημάτων αὐτῶν. Τὴν περιγραφὴν ταύτην τοῦ Belli, ἦτοι τὸ κείμενον μετὰ τῶν σχεδίων ἔξεδώκεν ὁ Ἀγγλος Falkener πρὸ 50 ἔτῶν εἰς τὸ περιοδικὸν Museum of Classical Antiquities ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Περιγραφὴ σπουδαίων τινῶν θεάτρων καὶ ἄλλων ἀρχαίων μνημείων ἐν Κρήτῃ ἐκ τῆς χειρογράφου ἰστορίας τοῦ Ὄνωρίου Belli τῷ 1586».

Ἄλλα καὶ πόλλοι ἄλλοι μορφωμένοι Ἐνετοί εἶναι ἄλλοθεν γνωστὸν ὅτι ἡ σχολή θησαν μὲ τὰς ἀρχαιότητας τῆς Κρήτης συνέλεξαν λόγους χάριν ἀρχαίας ἐπιγραφάς, ἀντέγραψαν αὐτάς, ἡρμήνευσαν καὶ μετέφρασαν εἰς λατινικὴν καὶ ιταλικὴν γλῶσσαν, μετεκόμισαν δέ τινας

ἔξι αὐτῶν καὶ εἰς Ἐνετίαν, ἔσκαψαν ἀρχαῖα ἐρείπια πόλεων καὶ μετεκόμισαν ἀρχαῖα ἀγάλματα πρὸς διακόσμησιν δημοσίων ἢ Ἰδιωτικῶν μνημείων. Τοιοῦτον εἶναι τὸ ἔξι Ἱεραπέτρου ἀκέφαλον ἄγαλμα, τὸ διποίον κατὰ τὸ 1558 μετέφερεν δὲ Ἀρχιστράτηγος Κρήτης (Capetan General) Ἰωάννης Μαθαίου Μῆμπος ἐκεῖθεν εἰς Χάνδακα εὑρὼν αὐτὸν εἰς ἀνασκαφάς, καὶ ἐκόσμησε δι’ αὐτοῦ τὴν Κρήτην παρὰ τὸν Ἀγιον Σαλβαδόρον (σῆμερον Βαλιδέ Τζαμί), δόπον διατηρεῖται καὶ μέχρι σήμερον, ὡς φαίνεται ἐν τῇ παρατιθεμένῃ εἰκόνι, καὶ τὸ διποίον ἄγνωστον διατί οἱ Αἰθίοπες τοῦ Ἡρακλείου χρωματίσαντες μέλαν κατὰ τὰ γυμνὰ μέρη πρὸ ἐτῶν μετέτρεψαν εἰς ἴδιον ἥρωα, καὶ συναγειρόμενοι καθ’ ἔκαστον Μάσιον ψάλλουσι καὶ δροχοῦνται πρὸ αὐτοῦ. Ἀλλοι ἔγραψαν περὶ τῆς ἀρχαῖας ἴστορίας τῆς Κρήτης καὶ τῶν ἀρχαίων κρητικῶν πόλεων, δύποι π.χ. ὁ Κορνήλιος ἐν τῇ Ἱερᾷ Κρήτῃ (Cornelius Creta Sacra) ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ βλέπει τις δημοσιευομένας ἀρχαῖας ἐλληνικὰς τῆς Κρήτης ἐπιγραφάς, εἰδῆσεις περὶ πόλεων, ἀρχαίων οἰκοδομημάτων, θεάτρων, περιγραφὰς ἀρχαίων ἐρειπίων, πάντα δὲ ταῦτα δι συγγραφεὺς παραλαμβάνει ἔξι ἀρχαιοτέρων Ἐνετῶν χρονογράφων. Καὶ αὐτὸς δὲ Buondelmonti ὁ περιηγηθεὶς τὴν Κρήτην κατὰ τὸ 1415 δὲν παραλείπει εἰς ἑκάστην σχεδὸν σελίδα τῆς περιγραφῆς του νὰ κάμην λόγον περὶ τῆς θέσεως καὶ τῆς σημασίας τῶν ἀρχαίων πόλεων τῆς νήσου, περὶ ἀρχαίων κτιρίων σωζομένων ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του, περὶ εἰδώλων, κινῶν καὶ ἄλλων ἀρχαίων λειψάνων. Καὶ δι συγγράψας δὲ τὴν κειρόγραφον περιγραφὴν τῆς Κρήτης τὴν φέρουσαν τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας Barozzi, ἣν ἔχω πρὸ ὄφθαλμῶν, ἀναφέρει, μεταγράφει καὶ μεταφράζει πολλὰς ἐλληνικὰς ἐπιγραφὰς τῆς Κρήτης.

Καὶ δι μὲν ὑπῆρξεν ἡ τάσις αὗτη παρὰ τοῖς Ἐνετοῖς λογίοις δὲν χρήζει περατιέρω ἀποδεῖξεως. Ὄτι δμως ἡ σύγενης αὕτη τοῦ ἀρχαιοδιφεύν ἔφεσις ἐγίνετο ἐνίστεται ἀστοχος καὶ σφαλερά, εἶναι καὶ φυσικὸν καὶ πιθανὸν διὰ τὴν ἐποχὴν αὗτῆν. Ἡ ἐρευνα καὶ ἡ ἐρμηνεία τῶν ἀρχαίων μνημείων καὶ ἐπὶ τούτων εὔστοχος καὶ ἐπωφελὴς ἐπαλήθευσις τῶν ἀρχαίων εἰδήσεων, δὲν ἦτο τότε, διτε ἡ ἀρχαιογνωσία εὑρίσκετο ἀκόμη ἐν σπαραγάνοις, τόσον εὔκολος καὶ ἀσφαλής, δύποι εἶναι σήμερον. Διὰ τοῦτο εἶναι φυσικώτατον διτε λόγιοι ἀνδρες ἀξιοι ἀλλως ἐκτιμήσεως καὶ σεβασμοῦ, περιέπιπτον εἰς ἐπισφαλῆ καὶ ἡμαρτημένα συμπεράσματα προ-

κειμένου νὰ ἐρμηνεύσουν ἀρχαιότητας, ἢ νὰ ἐπαληθεύσωσιν ἐπιτοπίως ἀρχαῖας εἰδήσεις. Ἡ ἐρασιτεχνικῶς οὕτως εἰπεῖν ἀσκούμενη ἀρχαιογνωσία κατήντα οὕτως, οὐχὶ μὲν σκόπιμος παραχάραξις τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ τοῦλάχιστον ἀπρομελέτητος παραχαιολογία.

Ἄλλοτε ἔλαβον ἀφοριμὴν ('Αθηνᾶς τοι. ΙΓ'. τάφος τοῦ Καϊάφα ἐν Κρήτῃ σελ. 310 σημ. 1) νὰ σημειώσω τοιαῦτα ἀρχαιολογικὰ δίλισθήματα πολὺ παράδοξα. Σήμερον διὰ τῆς δημοσιεύσεως δύο ἐπιγραφῶν ἐνετικῆς ἐποχῆς προσθέτω δύο χαρακτηριστικὰ ἀκόμη παραδείγματα τῆς τάσεως τῆς ἐποχῆς πρὸς ἀρχαιογνωσίαν ἀλλὰ ταῦτοχρόνως καὶ τοῦ δίλισθηροῦ ἐδάφους ἐφ’ οὐ πολλάκις ἐπλανῶντο οἱ ἀρχαιολογοῦντες Ἐνετοὶ τῆς Κρήτης.

A'.— Ἐπιγραφὴ Χανίων.

Εἰς τὴν πρὸς δυσμάς ἔξωτερικὴν πλευρὰν τοῦ δυτικοῦ πύργου τοῦ Ἐνετικοῦ Καστελλίου Χανίων, ἔνθα νῦν ἡ οἰκία τῶν ἀδελφῶν Μανδρουκάκι, εἰς ὑψος ἀρχετὸν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ὑπάρχει κατεσκευασμένη ἐντὸς τοῦ τείχους κόγχη καμαρωτὴ περιθεομένη ὑπὸ περιθωρίου ποικιλομένου δι’ ἀραβιοργημάτων καὶ ζωδίων. Τὸ τύμπανον τῆς κόγχης δὲν εἶναι μονόλιθον, ἀλλ’ ἀπετελέσθη ἐκ συνηρημοσμένων πλακῶν διαφόρον μεγέθους, τινὲς τῶν διποίων ἀπεσπάσθησαν κατὰ τὴν δεξιὰν εἰς τὸν βλέποντα πλευρὰν καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐν τῷ τυμπάνῳ ἐπιγραφὴ ἐκοιλοβώμη μικρὸν κατὰ τὸ δεξιὸν ἄκρον. Ἡ κόγχη ἔχει ὑψος δύο περίπου μέτρων. Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι λαξευτὴ καὶ εἰς γλῶσσαν λατινικήν, τὴν ἐπίσημον γλῶσσαν τῶν Ενετῶν, καὶ ἔγραφη πρὸς τιμὴν τοῦ Πασχάλη Σιγόνια γενομένου Δοικὸς Κρήτης τῷ 1567 — 1569.

Ἡ ἐπιγραφὴ καθορᾶται ἀπὸ τῆς σημερινῆς πλατείας τῶν Μανδρουνίων, εὑρίσκετο δὲ κατὰ τὴν Ἐνετικὴν ἐποχὴν ἐν τῇ μᾶλλον ἐπιφανεῖ θέσει τῆς πόλεως, ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ λιμένος, προσπίτουσα ἀμέσως εἰς τὴν θέαν, διότι τότε ἔλειπον τὰ σημερινὰ καταστήματα τὰ προσκολληθέντα κατόπιν εἰς τὸ τείχος τοῦ Καστελλίου. Τὴν ἐπιγραφὴν ἀντέγραψεν καὶ ὁ Ἀγγλος πλοιάρχος Spratt καὶ ἀνετύπωσεν αὐτὴν ἐν τῷ βιβλίῳ του περὶ Κρήτης (Capt. Spratt. Travels vol. II p. 160), οὐδένα δμως λόγον ποιεῖται περὶ αὐτῆς.

Μεταγραφομένη διὰ μικρῶν γραμμάτων καὶ συμπληρουμένη κατὰ τὰ ἔλλειποντα ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει οὕτως:

ΤΟ ΕΞ ΙΕΡΑΠΕΤΡΟΥ ΑΓΑΛΜΑ

Comfectum
jam erat erigendae
statuae opus; cum ipse
Citei residens, ubi totius
regni consulatum exercebat,
re cognita ab in[cepto]
desistere omnino [coegit],
merito asserens se [boni]
viri officia erga ftdel[itatem]
reipublicae sua[le debitam]
prafestit]isse, satisque d[icens]
erga se voluntatem co[gновисse],
gloriosiusque apud se nih[il]
consentia rerum be[ne] gestarum.

Hic tamen tertium in [annum]
lapidem ne quis lo[icum]
miretur vacuum in rei
memoriam omnium
assensu decretum fuit

MDLXXIII

mensis Julii die X

ἥτοι ἐν μεταφράσει:

«Εἶχεν ἡδη συντελεσθῆ τὸ ἔργον πρὸς ἀνέγερσιν ἀνδριάντος, δτε αὐτὸς ἐδρεύων ἐν Κυ-

ταίῳ, δποι ησκει τὴν ὑπάτην ἀρχὴν δλου τοῦ Βασιλείου, μαθῶν τὸ πρᾶγμα ἡνάγκασε νὰ ἀπέχωσιν δλως τοῦ ἔργου, λέγων δτι μόνον ἀγαθοῦ πολίτου τὰ καθήκοντα διὰ τὴν δφειλομένην πρὸς τὴν Πολιτείαν πίστιν ἔξεπλήρωσε, καὶ δτι ἀρκετὸν δι’ αὐτὸν εἶναι δτι ἐγνώρισε τὰς πρὸς αὐτὸν διαθέσεις (τῶν πολιτῶν, καὶ δτι παρ’ αὐτῷ οὐδὲν θεωρεῖται ἐνδοξέτερον τῆς συναίσθησεως τῶν καλῶς πεπραγμένων. Ἰνα μὴ θαυμασῆ δέ τις τὸ κενὸν τοῦ χώρου (τῆς κόγχης), ἀπεφασίσθη μετὰ τρία ἡδη ἔτη κοινῇ πάντων πήφω νὰ τεθῇ ἐνταῦθα ὁ λίθος (ἡ ἐπιγραφὴ) πρὸς μνήμην τοῦ πράγματος ἐτεί 1574 μηνὸς Ιουλίου ἡμέρᾳ δεκάτῃ.»

Τίς νῦν δ μετριόφρων Δοὺς Κρήτης, δστις ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς Χανίωτας νὰ ἀνεγείρωσιν ἐν τῇ κόγχῃ ταύτῃ τῇ ἐπίτηδες κατασκευασθείσῃ τὸν ἀνδριάντα του; Σιωπᾶται μὲν τὸ δνομα ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, διότι φαίνεται δτι καὶ τοῦτο ἀπηγορεύθη νὰ ἀναγράψωσιν, ἀλλὰ τότε δνομα καὶ τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀλλοθεν μαρτυρημένα καὶ ἐκ τῆς σημειουμένης δὲ χρονολογίας εὐχερῶς εὑρίσκεται. Ἡτο δ πολὺς καὶ περιβόητος Δοὺς Κρήτης καὶ ὑστερον καὶ Δόγης Ἐνετίας Πασχάλης Σιγόνιας, Pasqual Cigogna.

Καθ' ὃν χρόνον οἱ Κυδωνιάται ἡθέλησαν νὰ ἀνεγέρωσι τὸν ἀνδριάντα εἰς τὸν Σιγόνιαν, οὗτος ενδίσκετο ἐν Κυταιῷ, ἀσκῶν τὴν ὑπεροτάτην ἔξουσίαν ἐνταῦθα (*totius regni consulum exercebat*), ἥτο δηλ. Δοὺς Κορήτης ἐν Χάνδακι τῇ πρωτεύοντι τῆς νῆσου. Ὡστε κατὰ τὸν συντάκτην τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἡ ἀρχαία Κορητικὴ πόλις Κύταιον ἔκειτο εἰς ἥν ὅτεσιν ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Ἀράβων δ̄ Χάνδαξ, ὃν διετήρησαν καὶ οἱ Ἐνετοὶ πρωτεύονταν τὸν Βασιλεῖον τῆς Κορήτης. Ἀλλὰ τὸ Κύταιον τὸ ἀρχαῖον ἔκειτο κατὰ τὰς ἀρχαίας πηγὰς οὐχὶ ἐνταῦθα ἀλλὰ δυτικώτερον κατὰ τὴν παραλίαν τοῦ Ἀλμυροῦ τοῦ Παλαιάστρου τῆς Ῥογδιᾶς ἡ παρὰ τὸ Δῖον ἀκρωτήριον (*Bursian Geograph. III. σελ. 557.* Ψιλάκι Ἰστορία τῆς Κορήτης σελ. 179), εἰς τὴν θέσιν δέ, ἥν κατέλαβεν δ̄ Χάνδαξ ἔκειτο τὸ ἀρχαῖον Μάτιον ἡ τὸ Ήράκλειον ἐπίνεια Κνωσοῦ. Ἀλλ' οἱ Ενετοὶ ἀρχαιόφιλοι ἀδηλον ποὺ στηριζόμενοι, πλανώμενοι δὲ καὶ ἐκ τῆς μικρᾶς ὁμοιότητος τοῦ Κυταιον πρὸς τὸ Χάνδαξ καὶ *Candia*, ἐπίστευσαν ὅτι δ̄ Χάνδαξ ἔκειτο ἐπὶ τοῦ Κυταιον καὶ ἀρχαιζοντες ἐκάλουν ἐνίστε τὸν Χάνδακα Κύταιον, δπως συνέβη καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ. Ὅτι δὲ τὸ παραχαιιολόγημα ἐκυκλεῖτο παρὰ τοὺς Ενετοὺς καὶ ὅτι δὲν ἐπλάσθη μόνον ὑπὸ τοῦ συντάξαντος τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Barozzi (*Descrizione dell' Isola di Creta φυλ. 23a*), ἐν ᾧ φέρεται «Κύταιον ἡ Χάνδαξ ἔκειτο δπου σήμερον ἡ πόλις Candia, μικρὸν φρούριον χρησιμεύον ὡς ἐμπόριον λιμὴν ἡ ὅρμος Κνωσοῦ».

Ο Σιγόνιας ἐστάλη κατὰ πρῶτον ἐξ Ἐνετίας εἰς Κορήτην ὡς Διοικητής (*Rector*) τοῦ νομοῦ (*territorium*) Ρεθύμνης, ὅτε ἀπέκρουσε καὶ διεσκόρπισε τοὺς λυμαινομένους τὰ παράλια τῆς Κορήτης πειρατάς. Μετὰ ταῦτα ἐκλέγεται ὑπὸ τῆς Συγκλήτου Δοὺς τῆς Κορήτης διὰ τὴν διετίαν 1567-1569. Ο Σιγόνιας μνημονεύεται ὡς λίαν ἐνδοκιμήσας καὶ ἐν τῇ ἀνωτάτῃ τῆς νῆσου διοικήσει, δπως ἐν τῇ θέσει Διοικητοῦ Χανίων, ἥν κατέλαβεν ἀμέσως κατόπιν 1569-1571. Οὕτω κατωρθώμῃ ἐπὶ δεκαετίαν νὰ διατηρηθῇ ἐν τῇ νήσῳ καταλαμβάνων κατὰ πᾶσαν διετίαν ἄλλο ἀξιώμα, διότι εἶναι γνωστόν, ὅτι διὰ νόμου ἀπηγορεύετο ἡ πλέον τῆς διετίας παραμονὴ τοῦ αὐτοῦ προσώπου εἰς τὴν αὐτὴν ἀνωτέραν ἐν Κορήτῃ θέσιν. Ως Δοὺς Κορήτης καὶ Διοικητής Χανίων δ̄ Σιγόνιας ἐξακολούθει τὴν κατὰ τῶν πειρατῶν ἀμυναν καὶ ἴδιᾳ κατὰ τοῦ διαβοήτου Ἀλγερί-

νου ἀρχιπειρατοῦ Οὐλόν^{τον} δστις ἡγούμενος ἰσχυροῦ πειρατικοῦ στόλου κατέστρεψε διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου τὰ βόρεια παράλια τῆς Κορήτης, ἀποβιβάσθεις δὲ τελευταῖον εἰς τὴν πόλιν Ρέθυμνον, ἥν οἱ καταποθέτες κάτοικοι εἶχον ἐγκαταλείπει, λεηλατεῖ καὶ πυρπολεῖ αὐτὴν. Ο Σιγόνιας καταστέλλει στάσιν τῶν ἀγροτῶν ἐξερευνισθέντων διὰ τὴν καταναγκαστικὴν στρατολογίαν Κορητῶν κωπηλατῶν διὰ τὰς Ἐνετικὰς γαλέας, ἀναπτύσσει δὲ μεγάλην δραστηριότητα εἰς τὴν παρασκευὴν καὶ ἐξάρτησιν τοῦ Ἐνετικοῦ στόλου τοῦ καταναυμάχησαντος ἐν τῇ μεγάλῃ ναυμαχίᾳ τῆς Ναυπάκτου (1571) τὸν ἡνωμένον Μουσουλμανικὸν στόλον. Ὡς Διοικητὴς Χανίων ἐσωσε τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ λιμοῦ καὶ τοῦ κινδύνου στρατιωτικῆς στάσεως, δι' ὃ οἱ Κυδωνιάται ἀποφασίζουσι νὰ ἀνεγέρωσιν αὐτῷ ἐφιππον ἀνδριάντος ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς πόλεως (*Cornelius Creta Sacra vol. II. p. 427*).

Μετὰ τὴν δεκαετίαν δ̄ Σιγόνιας ἀνακληθεὶς εἰς Ἐνετίαν καταλαμβάνει ἄλλα ἀξιώματα καὶ δὴ καὶ τὸ ὑψιστὸν γενόμενος Δόγης. Ενετίας τῷ 1585, εἰς δ̄ μένει μέχρι τοῦ θανάτου του συμβάντος τῷ 1595 εἰς τὸ 85 ἔτος τῆς ἡλικίας του.

Τοῦ Πασχάλη Σιγόνια ἔξαιρεται πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ ἡ ἄκρα εὐσέβεια, ἡς ἀπόδειξιν οἱ Ενετοὶ χρονογράφοι φέρουσι θαῦμα μέγα γενόμενον αὐτῷ ἐν Κρήτῃ, καθ' ὃν χρόνον ἡροῦστο ποτὲ ἐν κατανέει τῆς Ἱερᾶς λειτουργίας. Τὸ θαῦμα διηγεῖται οὕτως ὁ χρονογράφος Φραγκισκός Σανσωβῖνος. «Ἐν ᾧ ἡροῦστο τῆς λειτουργίας ἡμέραν τινὰ ἐν Χάνδακι, ὁ ἀρτος τῆς Εὐχαριστίας ἀνυψώθη ἐκ τοῦ βωμοῦ καὶ μετεωρισθεὶς, ἐν ᾧ ὁ Ἱερεὺς προσεπάθει παντὶ σθένει νὰ τὸν ἀναλάβῃ, μετέβη καὶ ἐσταμάτησεν ἐντὸς τῶν χειρῶν τοῦ ἀρχοντος τούτου». Ο Κορηνήλιος προσθέτει ὅτι κατ' ἄλλους τὸ θαῦμα τοῦτο ἐγένετο εἰς τὸν Σιγόνιαν ἐν Κερκύρᾳ, ὅτε διέμενεν ἐκεῖ ὡς Διοικητὴς τῆς νῆσου.

Εἰς τὸ θαῦμα τοῦτο καὶ τὰς ἄλλας ἐξόχους τοῦ ὑπηρεσίας ἀναφέρονται καὶ αἱ ἔξης φράσεις τῆς ἐπιτυμβίας τοῦ ἐπιγραφῆς συνταχθείσης ὑπὸ τοῦ ὅμωνύμου του ἀνεψιοῦ «Ως ἄλλος Συμεὼν ἐδέξατο χερσὸν τὸν Χριστὸν καὶ ὡς ἄλλος Δαβὶδ τὴν Κορήτην ἐκ τοῦ πολέμου, τὸ Πατάριον ἐκ τοῦ λοιμοῦ καὶ τὴν πατρίδα (*Ἐνετίαν*) ἐκ τοῦ λιμοῦ ἐσώσεν».

Αἱ περὶ τῆς ἀνεγέρσεως ἀνδριάντος τοῦ Σιγόνια εἰς τὴν ἀγορὰν Χανίων εἰδήσεις παραλλάσσουν ὀλίγον, διότι ἐν ᾧ δ̄ Κορηνήλιος λέγει ὅτι οἱ Κυδωνιάται ἀποφασίζουσι νὰ ἀνεγέρσεων ἐφιππον ἀνδριάντα, ὁ ἀνεψιος ἐν τῇ ἐπιτυμβίᾳ ἐπιγραφῇ λέγει ὅτι οἱ Κυδωνιάται ἐφρόντισαν νὰ ἀνεγερθῇ ἀνδριάς ἐν τῇ ἀγορᾷ. Βεβαίως περὶ ἐφίππου ἀνδριάντος δὲν ἐσκέφθησαν οἱ Χανιώται, διότι καὶ ἡ σωζομένη κόγχη ὅτε ἐπιτηδεία πρὸς τοῦτο, ὥστε ἀκοιβήσεις πρόπει νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἀναφέρεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, τὸ δόπιον συμφωνεῖ καὶ πρὸς τὴν ἐπιτυμβίαν ἐπιγραφήν, ὅτι δὲν ἀπεφασίσθη μὲν ἡ ἰδρυσις τοῦ ἀνδριάντος (οὐχὶ ἐφίππου) καὶ κατεσκευάσθη καὶ πρὸς τοῦτο ἡ κόγχη ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ λιμένος καὶ τῇ ἀγορᾷ, ἀλλ' ὁ Σιγόνιας μαθὼν τοῦτο τὸ ἡμιπόδισεν ἐκ μετριοφορούντης, ἵνα μὴ μείνῃ δὲ κενὸς δ̄ χῶρος, εἰς τὸν δόπιον ἐπρόκειτο νὰ τοποθετηθῇ ὁ ἀνδριάς (ἡ σημερινὴ κόγχη) ἐγείρων τὴν κοινὴν περιέργειαν, ἀπεφασίσθη μετὰ τρία ἔτη νὰ τεθῇ ἡ ἐπιγραφὴ αὐτῇ πρὸς μνήμην τοῦ γεγονότος, πρᾶγμα τὸ δόπιον πολὺ ἀμφιβάλλω, ἀν δὲν συνετέλεσε περισσότερον εἰς τὴν διαφήμισιν τοῦ μετριόφορονος Ἐνετοῦ ἀπὸ τὴν ἰδρυσιν τοῦ ἀνδριάντος.

Ἡ φημιζομένη αὐτῇ μετριότης καὶ ἡ μοναδικὴ εὐσέβεια τοῦ Σιγόνια ἥσαν πραγματικά, ἡ ἥσαν ἐξόχου ὑποκριτῶν καὶ πονιγροῦ ὑστερολογισμοῦ συνέπειαι, ὡς πιστεύει ὁ Ζαμπέλιος; Περὶ τούτου ἀς ἀποφανθῶσιν ἄλλοι.

B'.—Ἐπιγραφὴ Μιραμπέλλου.

Ἡ δευτέρα ἐπιγραφὴ εἶναι ἐπιτυμβίος, λαξευμένη εἰς τὸ ἐπιστύλιον ἀψίδος καμαρωτῆς ἐντὸς ἐκκλησίδιον τῆς Παναγίας Καρδιωτίσσης (γενεθλίου τῆς Θεοτόκου) ἐν τῷ σημερινῷ παραλίῳ συνοικισμῷ Ἀγίου Νικολάου τῆς ἐπαρχίας Μεραμπέλλου Κρήτης. Ο τάφος ἡτο τοῦ Μαριπέτρου τοῦ υἱοῦ Ενετοῦ Καστελλάνου τοῦ Ἐνετικοῦ φρουρού Mirabello, τὸ δόπιον ὡς πρωτεύοντα εἰς τὴν Επισήμους μάλιστα ἐπιγραφὰς τῆς ἐποχῆς ταύτης εὑρίσκομεν τὸ *Consul* ἀντὶ τοῦ *Duca*, καὶ τὸ *Proconsul*, ἡ *Praefectus militiarum* ἀντὶ τοῦ συνήθους *Capetaneus generalis*. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρωτεύοντα εἰς τὴν Επισήμους μάλιστα ἐπιγραφὰς τῆς ἐποχῆς ταύτης εὑρίσκομεν τὸ *Consul* ἀντὶ τοῦ *Duca*, καὶ τὸ *Proconsul*, ἡ *Praefectus militiarum* ἀντὶ τοῦ συνήθους *Capetaneus generalis*. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρωτεύοντα εἰς τὴν Επισήμους μάλιστα ἐπιγραφὰς τῆς ἐποχῆς ταύτης εὑρίσκομεν τὸ *Consul* ἀντὶ τοῦ *Duca*, καὶ τὸ *Proconsul*, ἡ *Praefectus militiarum* ἀντὶ τοῦ συνήθους *Capetaneus generalis*. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρωτεύοντα εἰς τὴν Επισήμους μάλιστα ἐπιγραφὰς τῆς ἐποχῆς ταύτης εὑρίσκομεν τὸ *Consul* ἀντὶ τοῦ *Duca*, καὶ τὸ *Proconsul*, ἡ *Praefectus militiarum* ἀντὶ τοῦ συνήθους *Capetaneus generalis*. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρωτεύοντα εἰς τὴν Επισήμους μάλιστα ἐπιγραφὰς τῆς ἐποχῆς ταύτης εὑρίσκομεν τὸ *Consul* ἀντὶ τοῦ *Duca*, καὶ τὸ *Proconsul*, ἡ *Praefectus militiarum* ἀντὶ τοῦ συνήθους *Capetaneus generalis*.

Ο τάφος ἔκειτο ὑπὸ τὴν καμαρωτὴν ἀψίδα

εἰσδύνουσαν ἐντὸς τοῦ βιορείου ἐσωτερικοῦ τοίχου τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ κατὰ νεωτέραν ἀνακαίνισιν τοῦ νάοῦ ἐξηφανίσθη ὁ καθ' αὐτὸν τάφος, διετηρηθήσθη δμως ἡ ἀψίδης ἡ φέρουσα τὴν ἐπιγραφήν. Τὸ μῆκος τοῦ ἐπιστυλίου, ἐν ᾧ ἔπιγραφή, εἶναι 2,45 καὶ τὸ ὑψός τῶν γραμμάτων πεπληρωμένων διὰ μελαίνης ὑλῆς είναι 3 1/2 ἑκατοστά τοῦ μέτρου.

Ο λίθος ἔπαθεν ἐνιακοῦ φθοράν, ὅτε τὸ ἐκκλησίδιον ἦτο ἐγκαταλειμμένον καὶ ἡρειπωμένον καὶ ἡφανίσθησαν ἀρκετὰ γράμματα ἡ ἐγένοντο ἐξίτηλα διὰ τοιβῆς. Εἶναι γραμμένη εἰς δύο μακρούς στίχους καὶ ἔχει οὕτως, μεταγραφομένη διὰ μικρῶν γραμμάτων :

«*Hic jacet Laurentius [Ja] cobi Maripetri [n]obilis Cretensis Heraclioppidi Praefecti dum vixerit bene n.. to filius dilectus morte immatura coreptus anno MDCII».*

”Ητοι

«Ἐνθάδε κεῖται Λαυρέντιος ὁ ἀγαπητὸς υἱὸς εὐγένους Κρητὸς τοῦ Ἰακώβου Μαριπέτρου τοῦ διοικητοῦ (Καστελλάνου) τῆς Ηρακλεοπόλεως ἐφ' ὅσον ἔζη, ἀώρῳ θανάτῳ ἀρπαγεὶς κατὰ τὸ ἔτος 1602».

Οτε δὲ ἀώρως ἀποθανὼν Λαυρέντιος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰακώβου Μαριπέτρου, δστις εἴχε χρηματίσει Καστελλάνος τῆς Ηρακλεοπόλεως καὶ είχεν ἀποτήσει καὶ τὴν λεγομένην Κρητικὴν εὐγένειαν (*nobilitas Cretensis*).

Καὶ δὲ συντάξας τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην λόγιος Ενετὸς προφανῶς κατέχεται ὑπὸ τῆς ἐφέσεως νὰ ἀρχαιολογήσῃ, διὰ τοῦτο κάμνει χρῆσιν τῆς φράσεως *Praefectus Heraclaeoppi* ἀντὶ τοῦ συνήθους ὄφου *Castellanus Mirabelli*. Καὶ τὸν μὲν ωμ. τίτλον *Praefectus* μετεχειρίσθη ἀντὶ τοῦ *Castellanus*, δπως συνηθέστατα εἰς ἐπισήμους μάλιστα ἐπιγραφὰς τῆς ἐποχῆς ταύτης εὑρίσκομεν τὸ *Consul* ἀντὶ τοῦ *Duca*, καὶ τὸ *Proconsul*, ἡ *Praefectus militiarum* ἀντὶ τοῦ συνήθους *Capetaneus generalis*. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρωτεύοντα εἰς τὴν σύμμασίαν τοῦ Μιραμπέλλου διὰ τοῦ ἀρχαιοπινοῦς Ηρακλεοπόλεως ἐσφάλη καθ' ὀλοκληρίαν δὲν συντάξας τὴν ἐπιγραφήν, διότι οὐδεμία πόλις Ηρακλεόπολις καλούμενη ἔκειτο ἐνταῦθα ἀλλ' ἡ Λατώ ἡ Καμάρα ἡ Λατώ πρὸς Καμάρα, ὡς εἰπομένην ἀνωτέρω. Πόλις Ηρακλειον ἐν Κρήτῃ ἔκειτο

άπαντος τὸν συντάκτην τῆς ἐπιτυμβίου ἐπιγραφῆς ἐν ὅλῳ. Ή ἐσφαλμένη δύναμις, δύως καὶ τῆς προηγουμένης ἐπιγραφῆς, ἐκυκλεῖτο προφανῶς παρὰ τοῖς χρονογράφοις τῆς ἐποχῆς καὶ ὑπ' αὐτῶν ἡ πατήθη διγράψας τὴν ἐπιγραφήν. Τοῦτο βλέπομεν ἐκ τοῦ χειρογράφου τοῦ Barozzi φυλ.: 23 ὃπου εἴρηται «Ἡράκλειον σήμερον Κάστελλον Μεραμπέλλον». Ἐν δὲ τῇ Τερζῇ Κρήτῃ τοῦ Κορνη-

λίου τὸ Ἡράκλειον συγχέεται μὲ τὴν πόλιν Σητείαν (I. p. 254) καὶ ὅλαχον τοῦ βιβλίου κατὰ ὅλους βεβαίως χρονογράφους εἰς τὸ Μεραμπέλλον τοποθετεῖται τὸ Κύταιον ἥ καὶ ἡ Χερσόνησος.

Ἡ οἰκογένεια Maripetro ἥτο ἐκ τῶν γνωριμωτέρων τῆς ἐποχῆς δοῦσα πλὴν ὅλων ὑποδεεστέρων ὑπαλλήλων καὶ τρεῖς Δοῦκας εἰς τὴν Κρήτην.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΕΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ

ΠΑΓΑ ΛΑΛΕΟΥΣΑ *

ΠΡΩΤΗ ΠΑΤΡΙΔΑ

“Ηοκιοι, δροσιές, θροήματα ιερά, φωτὸς παιγνίδια,
Ψυχὲς τοῦ δάσους μυστικές, ἀπ' τὰ πουλιά δις τὰ
[φίδια,
Κάτι μοῦ λέει πᾶς ἔνησα μαζὶ σας μὰν ἡμέρα
Κ' ἔνας τυφώνας μ' ἄρπαξε καὶ μ' ἔρριξεν ἐδωπέρα.

ΨΥΧΗΣ ΔΑΚΡΥΑ

Οὐρανογένητη ψυχή, μὲ τούρανοῦ τὴ δόξα,
Ντυμένη χίλια χρώματα, χίλιες σκιές τυμένη,
Τώρα μὲ μαῦρα σύννεφα, τώρα μ' οὐράνια τόξα,
Ψυχή, ἔνας κῆπος μυστικὸς τὰ δάκρυα σου προσ-
[μένει.

ΑΟΙΔΟΣ

Στὸ δρομαλάκια τοῦ χωριοῦ, τὰ θλιβερὰ ἡσυχιώμένα,
Τὴν ἐλεγεία τοῦ δειλινοῦ, υφὲλὲ ἀοιδέ, σκορπίζεις.
Γύρω τὰ μάτια τάνοιχτὰ σὲ βλέπονταν δακρυσμένα,
Μὰ ἐσύ, σὲ ἡμέρα ἀπόκοσμη, μὰν ἄνοιξη ἀντι-
[κρούζεις.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ

“Ωραῖε Χριστέ, τῶν μακρυνῶν προγόνων μου
[εἰκόνα,
Σιὰ κάλλη σου ἀν δὲν κάηκε θυμίαμα ἡ ζωή μου,
Πολεμιστής, ἀφίνοντας τὸν μάταιον ἀγῶνα,
Σοῦ ἀνάβω τὸ καντύλι σου μὲ τὴ στερνὴ πνοή μου.
[Παναθηναϊκα» σελ. 171.

*Παναθηναϊκα» σελ. 171.

ΩΚΕΑΝΟΣ

Μέγα τὸ αἰώνιο κῦμα σου τὸ ἀργοκυλᾶς, ὁ τέρας
‘Ωκεανέ, καὶ μ' ἄφθαστον ἐνὸς δλέθρον πάθος,
‘Ανοίγεις μνῆμα ἀμέτρητο στὸ ἀστρο τῆς ἡμέρας.
Σβύνει τὸ φῶς, τρέμει ἡ ζωή, ὁς τὸ ἄφθαστο
[σον βάθος.

ΣΑΠΦΙΚΟΝ ΠΑΡΑΠΟΝΟΝ

Πίσω ἀπ' τὸν λόφον ἔγυρεν ἔφωτικὰ ἡ Σελήνη,
‘Εσβυσε ἡ πούλια στὸν γλαυκὸν τῆς Λέσβος ἐλαιῶνα
Καὶ τὰ γλυκὰ μεσάνυχτα στρώνουνε γάμουν κλίνη...
‘Ω σαπφικὸν παράπονον: «Ἐγὼ καθεύδω μόνα».

ΛΕΣΒΟΣ

Μ' ἔφερε κῦμα ἔφωτικὸν στῆς Λέσβος τὸ ἀργογιάλι,
Κάτω ἀπ' τὶς γλαυκοπλάσινες ἐλῆς νὰ κοιμηθῶ,
Βάζω τὴ χλόη στρῶμα μου καὶ τάνθια προσ-
[κεφάλι,
Σαπφώ, τὸ θεῖο τραγούδι σου καὶ σὲ νὰ δνει-
[γευθῶ.

ΣΚΛΑΒΟΣ ΠΕΤΕΙΝΟΣ

Σαλπίζει ὁ σκλάβος πετεινὸς στὸν δρόθρο τῶν
[κνυμάτων:
— Ξύπνα λειβάδι πράσινο, ξύπνα ἀνθισμένη
[φραγκτή,
Ξύπνα βοσκὲ μὲ τὸ λευκὸ κοπάδι τῶν προβάτων!..
Καὶ ταῦγοι κῦμα τοῦ ἀπαντᾶ: Μάταια σαλπί-
[ζεις κράχιη!

ANIMA RERUM

Κατάρτι, ποὺ σὲ δέρνουντε τοῦ ὀκεανοῦ οἱ ἀνέμοι,
Τοῦ λόγγου πράσινο δεντρὸν σκηνὴρ δερριζωμένο,
Τί εἰν’ ἥ χλωράδα ἡ μυστική, ποὺ στὴν κορφή
[σον τρέμει;
— Νὰ ξαποστάσῃ ἐκάθισε πουλάκι πλανημένο.

ΙΣΠΑΝΙΑ

Τὸ νέκταρ σου μὲ μέθυσε καὶ τὰ γλυκά σου μάτια,
‘Ω ‘Ισπανία, ταξιδευτὴν στρῶμα σου ἀκρογιάλι
Καί, τὴ μαντίλια παίζοντας στὸ ἔφωτικὸ κεφάλι,
Μιὰ ‘Ανδαλονοσία μὲ σκλάβωσε στάρχασα σου
[παλάτια.

ΜΑΛΤΑ

Στῶν στοιχειωμένων σου σπιτιῶν τὸν ἥσκιο νυ-
[χτωμένος,
Στὰ στενορρύμα περπατῶ, τὶς σκάλες σου ἀνε-
[βαίνω,
Μάλτα, καὶ ἐππότης στὸν μακρὸν μανδύα τυλιγμένος,
Φορῶ σταυρὸν στὸ ξίφος μου καὶ τὸν ἔχθρὸν προσ-
[μένω.

ΑΤΛΑΝΤΙΣ

Μέσα στὴν πένθιμη βοὴ τοῦ ‘Ωκεανοῦ, τὸ κῦμα
Κάτω ἀπ' τὰ νέφη τὴ θαυμὴ στυλώνει πυραμίδα
Καὶ κλαίει διέγεις οὐρανὸς πάνω ἀπ' τὸ μέγα μνῆμα.
Προσκύνα, δ ναύτη! Κάτω σου κοιμᾶται ἡ Ατλαν-
[τίδα.

ΑΛΠΕΙΣ

Παράδεισος ἀπάνω μου τῶν ‘Αλπεων τὰ χιόνια
Κ' ἡ λίμνη κάτω μου ἔρωτας μὰ τὰ γλαυκὰ
[γνερά της.
Κ' ἐγὼ παιδὶ τῆς Αττικῆς, τῆς ξενητεῖᾶς διαβάτης,
Κλαίω γιὰ τὰ ρόδα τοῦ ‘Υμηττοῦ, τοῦ Κολωνοῦ
[τὰ δόνια

ΧΙΟΣ

Ἐνώδιασες τὸ πέλαγος μὲ τὴν ἀνθοποιή σου,
Πλῆθος τὰ λεμονάνθια σου σὲ γῆ καὶ σ' ἀκρογιάλι,
Κι' δ ναύτης ἀργοπλέοντας, ὁ Χίος, τὴν ἀκτὴ σου,
Δογιάζει γάμου στέφανα σ' ἓνα ξανθὸν κεφάλι.

ΣΤΟΙΧΕΙΩΜΕΝΟ ΚΑΡΑΒΙ

Μάταια μὲ κράζουν οἱ ἀκτὲς κ' οἱ τόποι μὲ καλοῦνε,
Στὶς πολιτεῖες μάταια μὲ σπρώχνουν πρίμα οἱ αὖρες.
Τραβῶ ἀνοιχτά. Τὰ μάτια μονιμάν δὲν θὰ ἰδοῦνε,
Μαῦρα ἔχω βάψει τὰ πανιά καὶ τὶς ἀντένες μαῦρες.

ΚΡΗΤΗ

‘Απ' τὸ γαλάζιο πέλαγος σὲ ξαγναντεύω, Κρήτη!
Τοῦ δειλινοῦ τὰ σύννεφα χρυσὸν σοῦ πλέκουν
[στέμμα
Κι δ ‘Ηλιος, βασιλεύοντας κατὰ τὸν Ψηλορείη
Σμίγει τὸ αἷμα τοῦ οὐρανοῦ μὲ τὸ δικό σου τὸ αἷμα.
[Χύρου.

ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΣ

Μιὰ πειαλούδα χάδεψε λευκὴ τὸ ἀρχαῖο τὸ μνῆμα
Καὶ τίναξε τὸ χρούδι τῆς στὸ χιόνι τοῦ μαρμάρου.
Κάποιας ζωῆς ἀλαργινῆς πιστοποιεύοντας κύμα,
Ποὺ χαιρετάει τὴν ‘Ηγησὸν στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ
[Χύρου.

ΧΕΙΜΩΝΙΑΤΙΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΑ

Σκοτεινιασμένος δ ὁ οὐρανὸς στὸν Παρθενῶνα
[γέρνει,.
Τὸν μαῦρο θόλο κατασπρες κολόνες τὸν στηρίζουν,
Μέσα στὴν μπόρα ἡ ἀστραπὴ ἀνάερα φίδια σπέρνει
Κ' οἱ κεραυνοὶ τὸν χαιρετοῦν, χωρὶς νὰ τὸν ἀγ-
[γίζουν.

ΞΕΝΗΤΕΙΑ

Ξένος δ τόπος κι' δ καιρὸς κ' οἱ ἄνθρωποι δλοὶ ξένοι.
Μέσ στὴ μεγάλη μοναξιὰ μάταια ζητῶ ἔναν φίλο,
Μὰ ἐκεὶ ποὺ παραδέργομαι στὴ νύχτα τὴ θλιμένη,
‘Ακούω γλυκὸ τὸ γαύγισμα τοῦ σπιτικοῦ μου
[σκύλου.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΟΥΦΡΕΣ

Μάταια σ' ἀποξήτησεν ἔχτες τὸ νέο φεγγάρι,
Τῆς νύχτας ἀγαπητικέ, σ' ἀκρογιάλι, σὲ κῦμα.
Τώρα ἡ νυχτιὰ ἡ ἀφέγγαρη ἐσένα σ' ἔχει πάρει
Καὶ τὸ φεγγάρι ἀπλώθηκε κρύο στὸ κρύο σου
[μνῆμα.

ΔΕΛΦΟΙ

«Δὲν ἔχει δάφνη μάντισσα καὶ σπίτι πιὰ ὁ Θεός...»
Μέσ' στὴ βραχώδη τὴν ἐφιαλτικήν παρασιλάει ἡ Πυνθία.
Στὶς Φαιδριάδες ἄγριες πέρτει χλωμὸς τὸ φῶς
Καὶ δάκρυνα στάζει, δάκρυνα βουβά ἡ Κασταλία.

ΜΥΚΗΝΑΙ

Νεκρὰ σκεπάζοντα σύννεφα τῶν Μυκηνῶν τὰ
Παλάτια, τάφοι, δλα βουβάκι' ἀσάλευτος ὁ ἀγέρας,
Σὰν ὅνειρον ἀλαργινὸς μᾶς παναρχαίας ἡμέρας.
Καὶ μέσ' στοῦ ὅνειρον τὰ βαθειὰ φιλιῶν καὶ
[θρόνων ἥχοι.]

ΟΛΥΜΠΙΑ

Ω φῶς καὶ χλόη καὶ νερὸς καὶ κρυσταλλένει δέρα,
Ζωὴ καὶ χάρος ἀσύγκριτα τὰ σμίξατε ἐδωπέρα.
Κ' ἐδῶ ἡ Ὀλύμπια ἡ ζωὴ τὰ μάτια ἢν ἔχῃ
[κλείσει,
Τόσο γλυκὰ ποιμήθηκε, ποῦ λέσ: κι' ἀς μὴν
[ξυπνήσῃ.]

ΚΥΠΡΟΣ

Απ' τὴν Παφίτισσα θεά, ὡς Κύπρος, μιὰ ἀντη-
[ιάδα
Χρυσώνει ἀκόμα ἐρωτικὰ τὰ ὀραῖα τὰ χωματά
[σου.
Κι' ἀπ' τοὺς βεβήλους κρύβοντας τὴν μυστικὴν
[δῶμορφάδα,
Νυχτοδιαβαίνει ἡ Ρήγανα* μὲς στὰ χαλάσματά
[σου.

* Η Ρήγανα τῆς κυπριακῆς παραδόσεως, ἡ Ἀφροδίτη
κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Σίμου Μενάρδου.

ΠΑΡΑΠΟΝΟΝ

Χρόνια στὸν κάμπον ἔρημο τὸ δέντρο τῆς ζωῆς μου
Καὶ τὸ χινόπωρο ἄνθισες, ἄνθος λευκό, μπροστά
[μον.
Τί τάχα ἀν ἀνοικῆ μηνᾶς τῆς σκοτεινῆς ψυχῆς μου;
'Αλλοίμορο! ἀργησες νάρθης κ' εἶνε βαρειὰ ἡ
[σκιά μου.

ΚΟΛΠΟΣ ΚΑΤΑΡΡΟΥ

Ολύμπιο γέλιο κι' ὅνειρον δι Κόλπος τοῦ Κα-
[τάρρου,
Ποτέ τον δὲν καθρέφτισε τὴ σκοτεινὰ τοῦ χάρου
Στὰ σμαραγδένια βάθη τον, στὰ πράσινά τον
[πλάτη.
Κ' ἡ Τσεργαγόρα ἀπάνω τον μᾶς Ἰλιάδος κο-
[μάτι.

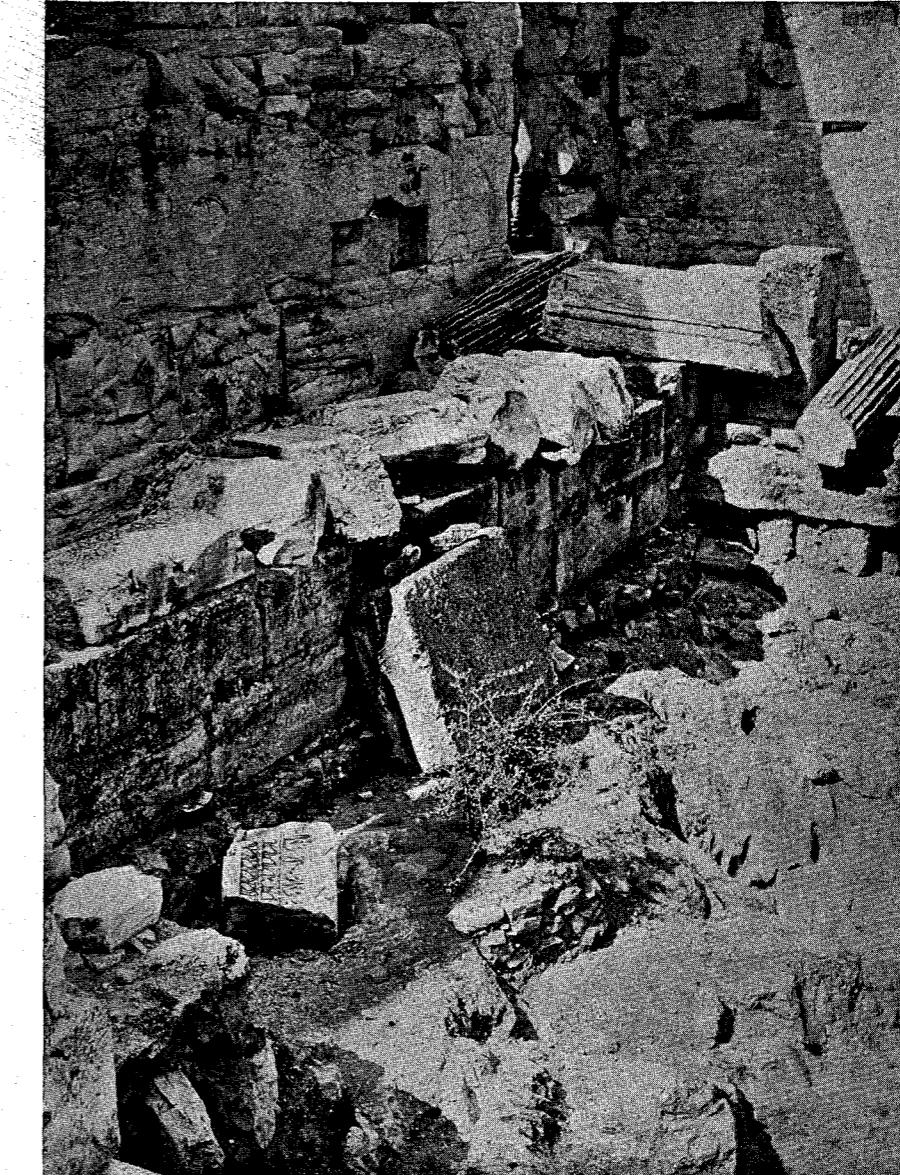
ΑΡΧΑΙΟΣ ΤΑΦΟΣ

Ανοιξε δι τάφος κι' ἔλαμψε σὰν ἥλιος τὸ χρυσάρι
Καμαρωμένοι οἱ θώρακες, σεμνὰ τὰ δαχτυλίδια,
"Ιδια στολίδια τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου τὰ ἴδια.
Μιὰ προσωπίδα μέσα σας χαμογελάει,- ὡς τάφοι!

ΚΟΡΙΝΘΟΣ

Απ' τὴν ξερὴν ἀνηφοιαὶ στὸν ἥλιο ἀποσταμένος,
Τοῦ ἀρχαίον ναοῦ προσκυνητής, πέφτω βαριὰ
[στὸ χῶμα
Κοιμοῦμαι κι' ὅνειρεύομαι: Στὴν Κόρινθο εῖμαι
[ξένος,
Στὴν ἀγκαλιά μου εἶν' ἡ Λαῖς καὶ μὲ φιλεῖ στὸ
[στόμα.
Φρεατύς, Μάϊος - Δεκέμβριος 1906.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΑΘΗΝΑΪΚΑ ΤΟΠΙΑ — Η ΙΕΡΑ ΕΛΑΙΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ — ΦΩΤΟΓΡ. Σ. ΚΟΚΚΟΛΗ

ΜΕ ΤΟΝ ΠΕΖΟΒΟΛΟ

Τὸ γιαλό, γιαλό,
ψαράκια κυνηγῶ.

Εἰς ποῖον ὅλον θὰ ἥρμοιςε, καὶ διὰ στόματος τίνος θὰ ἐμέλπετο καταλληλότερον ἢ ἐπωδὸς αὐτῆς, παρὰ διὰ στόματος τοῦ φίλου μας Τριαντάφυλλου τοῦ Κηπουροῦ; Γυμνόπους καθὼς ἡτον ὅλην τὴν ζωήν του, πότε νὰ φυτεύῃ καὶ νὰ σκαλίζῃ, ἢ νὰ ποτίζῃ καὶ νὰ κατευθύνῃ τὸ νερὸν εἰς τ' αὐλάκια τοῦ περιβολοῦ, πότε νὰ τρέχῃ ὅλους τοὺς γιαλούς, ἀπὸ ἀμμουδιάν εἰς ἀμμουδιάν καὶ ἀπὸ ἀγκάλην θαλάσσης εἰς ἀγκάλην, μὲ τὸν πεζόβολον ἐπὶ τοῦ ὄμου τοῦ δεξιοῦ, μὲ τὸν τορβᾶν ὑπὸ τὴν ἀριστερὰν μασχάλην . . . Ἰστατο ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, ἐνήδρευε, κατεσκόπευε τὰ κοπάδια τῶν μικρῶν δψαρίων νὰ βόσκουν εἰς τὸν πάτον, νὰ πλέουν εἰς τὸν ἀφρόν, κοντὰ εἰς τὴν ἀμμον ἔξω, εἰτα, ὡς ἐπιδέξιος τοξότης, ἔτεινε τὸν πεζόβολον, τὸν ἐξεσφενδόνιζε ταχὺς — καὶ ποῦ νὰ φύγουν τὰ ταλαίπωρα τὰ μικρὰ ψαράκια ἀπὸ τοὺς βρόχους του τοὺς φονικούς;

Ἐίτα ἐνδιάσπονεν ἔως τὸ γόνα, ἔδραχνεν ἥρεμά τὸν πεζόβολον ἀπὸ τὴν κορυφήν, τὸν ἀνέβαζε, τὰ βρόχια μὲ τὰς μολυβήθρας ἐπιπτον κάθετα, τὸν ἔσυρεν ἔξω καὶ τὸν ἐτίναζεν ἐπὶ τῆς ἀμμού, τρία βήματα ἀπὸ τὸ κῦμα. Ἐπήδων, ἥσπαιρον, ἔστιλβον μὲ λέπια ἀργυρᾶ τὰ καῦμένα τὰ ψαράκια, καὶ λαχταριστὰ ἀκόμα ὁ Τριαντάφυλλος μὲ τὸν τορβᾶν τὰ ἔφερεν εἰς τὸν κῆπον. Ἔκει ἥναπτε φωτιάν, καὶ ἀφοῦ ἔρριπτεν ὀλίγον ἀλας, τὰ ἔψηνε· τὰ παιδάρια τὰ μικρὰ τὰ ἥρπαζον μισοψημένα ἀπὸ τὴν ἀνθρακιάν, εἴτα ὁ πατήρ τοὺς τὰ ἐμοίραζεν, ἔδιδε καὶ εἰς τὴν ἔγκυον γυναικα τον, ἔτρωγε καὶ αὐτός, προσέφερε καὶ εἰς τοὺς παρατυχόντας πελάτις ἢ ἐπισκέπτας τοῦ περιβολίου.

Ἔτο δειλινὸν ἀκόμη. Ὅστερα ὁ ἥλιος ἐχαμήλωνεν, ὀλίγον ἀκόμη, καὶ ἔμελλε νὰ κρυφθῇ ὅτισω ἀπὸ τὸ βουνόν, νὰ βασιλέψῃ. Εἴτα ὁ κηπουρὸς ἥντει νερὸν ἀπὸ τὴν πλατεῖν γούρναν, τὴν ἀντὶ φρέατος, ἐγέμιζε τὴν σιέρναν, τὴν ἀπέφρατεν, ἀπέλινε τὸ νερόν, τὸ ἐμοίχαζε στ' αὐλάκια, καθὼς πρὸ μικροῦ εἶχε μιοράσει τὰ μισοψημένα ψαράκια εἰς τὰ τεκνία του. Μὲ τὴν τσάπταν καὶ μὲ τοὺς πόδας τοὺς γυμνούς, μὲ τὰς χεῖρας τὰς τυλώδεις, ἐβάθυνεν, ἔφρατεν, ἀνοιγεν αὐλάκια, κατεύθυνε τὸ νερόν, καὶ ἐπότιζεν ὅλα τὰ λάχανα τοῦ κήπου του.

Εἰς ὅλον αὐτὸν τὸ διάστημα ἡτον εὔθυμος, καὶ δὲν ἔπαινε νὰ τραγουδῇ.

Τὸ γιαλό, γιαλό,
ψαράκια κυνηγῶ.

Τὸ δίστιχον αὐτό, τὸ χορειαμβικὸν ἢ χωιαμβικόν, ὅπως καὶ τόσα ἄλλα (λ. χ. Πάπια τοῦ γιαλοῦ,—μήν ἀγαπᾶς ἄλλοι, καί, "Αστρο τῆς αὐγῆς—πῶς ἀργησες νὰ βγῆς") ἵσως συμπληρώνουν τὸν ωνθυμόν, ὅπως καὶ ποικίλουν τὴν μονοτονίαν, κατόπιν τῆς περιτῆς συλλαβῆς τοῦ πολιτικοῦ στίχου, μετὰ τὸν δόπον ἔρχονται ὃς ἐπωδός. Πλὴν τί λέγω;

Μήπως ὅλα τὰ λυρικὰ μέτρα δὲν πρέπει νὰ εἰν ἐλεύθερα, κατὰ συνθήκην ὑπηρετοῦντα τὸ μιέλος, ὅπως συμβαίνει εἰς τὴν ἀρχαίαν χορικήν φόδην καὶ εἰς τὴν ψαλμωδίαν τῆς ἐκκλησίας μας—μὲ τὰς στροφὰς—ἀντιστροφὰς ἢ εἰρμοὺς καὶ τροπάρια, καὶ μὲ τὰς ἐπωδοὺς ἢ καταβασίας.

"Υστερα, ὅταν ὁ ἥλιος εἶχε κρυψῆ ὅπισθεν τοῦ βαθυπρασίνου βουνοῦ ἀντικρύφερων πρόωρον νύκτα εἰς ὅλα τὰ δροσερὰ ἀνθισμένα παράλια, ἥρχοντο εἰς τὸν κῆπον, σχεδὸν τακτικὰ τὴν ὁραν αὐτῆν, συνοδεύονται τὰ παιδία, ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην, ἀφελεῖς καὶ ἀνοιχτόκαρδες, ἢ παραμάνει τῶν πλουσίων οἰκογενειῶν τοῦ Τυρνάβου, τῶν Τοικάλων καὶ τῆς Λαρίστης, δσαι ἡγάπων νὰ παραθερίζουν εἰς τὴν γλυκεῖαν μικρὰν νῆσον. Ο Τριαντάφυλλος, φαιδρὸς πάντοτε, ἐπεριποιεῖτο ἀβρῶς τὰς πελάτιδας ταύτας, δίπτων πολλοὺς ἀστεῖσμούς, πάντοτε ποικίλους, καὶ τοὺς ἰδίους πάντοτε, ἐν σχέσει πρὸς τὴν εὐθύτητα ἢ τὴν καμπυλότητα τῶν καρπῶν τῆς κηπουρικῆς τον, σικνοειδῶν ἢ ἀλλων, τοὺς δοπούους ἐπάλει ἢ προσέφερεν εἰς αὐτάς, φιλεύων ἐλευθερίως τὰ παιδία, τὰ ὄποια δμως, αὐτοτροφῆς συνήθως, εἶχον διαταγὴν τῶν γονέων νὰ μὴ βάζουν τίποτε εἰς τὸ στόμα των. Ἡ παραμάνεις δμως δὲν ἥσπαν ὑπὸ τοιαύτην ἀπαγόρευσιν. Ἡκουον γελῶσαι τοὺς ἀστεῖσμούς τοῦ Τριαντάφυλλου, ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς φαμελιᾶς του — μιᾶς γυναικὸς κοντούλας, ἀπλούκης, σιωπῆτης—καὶ κανεὶς δὲν ἐσκανδαλίζετο.

Τὴν γυναικα ταύτην, ὅταν τὴν ἐνυμφεύθη ὁ Τριαντάφυλλος, δεκαπεντοῦτιν, τὴν ἐνουθέτησεν ἐφάπαξ καὶ τῆς εἶπε μόνον τὰ ἔξης: «Κύτ-

ταξε, μικρὴ νοικοκυρούλα, ἐγὼ ποῦ μὲ βλέπεις, ἔχω ἔνα ἐλάττωμα ποῦ δὲν μπορῶ νὰ τὸ κόψω· τὸ νὰ λέω πολλὰ λόγια· μὰ τὸ ἐλάττωμα αὐτὸν τὸ ἔχω ὃς εἶδος ἐμπόρευμα, ἢ καὶ ὃς μόστρα στὸ ἐμπόριο μου. Τὸ λοιπόν, κύτταξε, ἀφοῦ ἐγὼ λέω πολλά, ἐσὺ νὰ σιωπαίνης, γιατὶ ἀλλοιῶς δὲν θὰ κάμουμε χωριὸ μαζί».

Ἄπο τὴν στιγμὴν ἔκεινην, μακαρία ἡ ὥρα· τὴν συνταγὴν αὐτήν, ἡ μικρὴ γυναικούλα τὴν ἔκαμε κομπόδεμα στὰ κλώνια τῆς μανδήλας της, καὶ ἡτο πλέον σπάνιον ἀν τὴν ἥκουσε κανεὶς ἔκτοτε νὰ ὅμιλῃ.

Κατόπιν ἀπὸ τὰς παραπαῖδας καὶ τὰ μικρά, συχνὰ ἥρχοντο ζητοῦντες ἀναψυχὴν ἔκει τ' ἀφεντικὰ καὶ ἡ κυράδες, καὶ δλους τὸν ἐπεριποιεῖτο μὲ ἀπλότητα ὃ ἀξιος κηπουρός. "Ω, πόσον τὰ ἡλιοβασιλέματα ἔκεινα, ἀνάμεσα εἰς τὴν χλόην καὶ τὰς ἀναδενδράδας, ἐπερνοῦσαν φαίδρα, δροσερὰ καὶ μυροβόλα.

"Ἐπειτα, τὰς Κυριακὰς τὸ πρωΐ, συνήθως ὁ Τριαντάφυλλος ἐφόρτων τὸ γαϊδούρι του ἀπὸ κηπουρικὰ προϊόντα, καὶ ἐπήγαινεν εἰς τὸ χωρίον διὰ πωλήσῃ. Διήρχετο τὸν πρώτους δρομίσκους μὲ τὰς ἀραιὰς οἰκίας, καὶ ἔφθανεν εἰς τὴν ἀγοράν. Εἰς κάθε δεκάδα κολοκυθιῶν ἡ τριακοντάδα μπαμιῶν, εἰς κάθε μισήν ὀκάν τομάτες ποῦ ἐπώλει, ἔρριπτεν ἔνα ἀστεῖσμὸν εἰς τὴν προκύπτουσαν ἀπὸ τὸν χαμηλὸν ἔξωστην τῆς οἰκίας πελάτιδα, εἰς πᾶσαν δεκάραν τὴν δοπούαν εἰσέπρατεν, ἔσφενδόνιζεν ἀκακόν τινα βιωμολογίαν πρὸς τὸν ἀγοραστήν.

Εἰς τὸν κεντρικωτέρους δρομίσκους, γύρω εἰς τὴν ἀγοράν, ἔκει ἀντικρύζεν ἔνα ἀνταγωνιστὴν εἰς τὸ ἐμπόριον, τὸν Ἀντώνην τὸν Κανταράκιαν μὲ τὸν δόνον του καταφροτωμένον. Εῦθυμος ἐπίσης ἡτο, ἀλλὰ μόνον κάποτε δλίγον «ζόρικος». Τὸν γαϊδαρόν του τὸν εἶχε μάθει ὑποκοήν καὶ γυμναστικήν, ἀκόμη καὶ «γνῶσιν», καθὼς ἔκανχατο ὁ ἔδιος. Ἐπροπορεύτο τὸ ζῶν, ἥκολούθει συνήθως ὁ κύριος του. Εἴτα, ὅταν ἥθελε νὰ τὸ σταματήσῃ, αἴφνης ἔκραζε.

— Βρὲ σύ, στάσον!

Καὶ τ' ὀνάριον ἴστατο.

—"Ἀλλοτε, ὅταν μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ δόνου, καμμία πελάτις κατεοχομένη ἀπὸ οἰκίαν ἐπαρούσιαζετο, δ Ἀντώνης ἐφώναζε.

— Βρὲ σύ, μεταβολή! ἔλα 'δῶ!

Καὶ τ' ὀνάριον ἐγύριζε, καὶ ἦρχετο πίσω.

—"Οταν ὅμως συνέβαινε νὰ προπορεύεται δ ἀνθρωπος τοῦ δόνου, τότε τὸν ἔκραζε.

— "Ελα γλήσορα, βρέ!

Καὶ τὸ ζῶον ἐτάχνει τὸ βῆμα καὶ τὸν ἐφθανεν.

—"Ολ' αὐτὰ εἶχον κάμει ἀρκετὴν ἐντύπωσιν εἰς τὸ πλήθος, καὶ ὁ κύρῳ Ἀντωνάκης δ Ρήγας, ἔξυπνος δικολάβος τοῦ τόπου, εἶχεν ἀναγγείλει δτι ἐπροτίθετο νὰ συντάξῃ ἐγκώμιον εἰς τὰς ἀρετὰς τοῦ δόνου. — Τέλος, ὅταν εἶχε ξεπουλήσει δ Κανταράκιας, ἔμβαινεν εἰς καπηλεῖον διὰ νὰ πιῇ, μαζὶ πάντοτε μὲ τὸν ἀνταγωνιστὴν του Τριαντάφυλλον καὶ μὲ ἄλλους τριάντα φίλους (καθὼς ἔλεγεν δ εἰρημένος κύρῳ Ἀντωνάκης) τὰ μισὰ τὰ λεπτὰ ἀπὸ δ, τι εἶχεν εἰσπράξει. Τότε ἔδιδεν αὐστηρὰν διαταγὴν εἰς τὸν γαϊδαρόν του.

— Νὰ σταμῆς, βρὲ σύ, ἔδω ἀπ' ἔξω, καὶ νὰ μην κουνηθῆσης. Τάκονς;

Καὶ τὸ ζῶον ἐδείκνυεν ἐν τῷ ἀμα σχῆμα ταπεινώσεως καὶ ὑπακοῆς.

— "Ολόρυθα τ' αὐτιά σ'! μὴν τὰ κατεβάζης.

—"Ο δόνος ὁρθωνε τὰ δτα, καὶ ἔμενεν ἐπὶ ὄρας πράγματι ἀκίνητος.

—"Αλλος ἀντίζηλος τοῦ Τριαντάφυλλου εἰς τὰ χωρατά, πλὴν μόνον ἐν καιρῷ τῶν δημοτικῶν ἔκλογῶν, ἥτον δ Γιάννης δ Κούκιας. Ο δυστυχὴς οὗτος, μὲ τὸ ἔνα κέρι, τὸ ἀριστερόν, ποῦ εἶχεν ἔκαμνεν ἀρκετὰ καλὰ τῆς δουλειές του. Εβοσκε πρόβατα, καὶ ἔκαλλιέργει χωραφία. Χηρεύσας μὲ δυὸ δρφανά, εἶχε λάβει δευτέραν γυναικα.

—"Ἐν εἶδει κοσμικῆς πανηγύρεως, καὶ σχεδὸν ὃς ἀποκρήπατη ἔορτή, διεξήγετο δ ἔκλογικὸς ἀγών εἰς τὸ χωρίον. Τὰ δύο «μπουλούκια» σπανίως ἔφθανον μέχρι τραγικοῦ τόνου εἰς τὰς ἐκδηλώσεις των συνήθως ἔχόρευον ἀντικρὺ ἀλλήλων εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς ἀγορᾶς, καὶ πότε περιήρχοντο μὲ φωνὰς καὶ μουσικὰ δργανα τοὺς μαχαλάδες. Τὸ μόνον στοίχημα ποῦ ἔβαζαν, ἥ μᾶλλον, τὸ ταξίμο ποῦ ἔκαμναν μερικοί, ἥτο, ἀν κερδίση τὸ κόμμα τους, εἰς τὰς ἐπινίκια νὰ χορεύσουν ξυπόλυτοι καὶ δχι ὑποδεδεμένοι.

—"Τώρα, δ Κούκιας μὲ τὸν Τριαντάφυλλον συνέπιπτε πάντοτε νὰ εἴνε ἀπὸ δύο κόμματα. Πῶς τοῦτο; "Ισως, ὅταν τὸ δὲν κόμμα ἔξησφάλιζε τὴν κατοχὴν τοῦ ἔνος, ἀφινε τὸν ἄλλον νὰ τὸν νέμεται τὸ ἄλλο κόμμα ἥ ἴσως καὶ αὐτὰ τὰ δύο ἀτομα οὕτω ἥθελον, ἐπειδὴ ἀλλοιῶς «δὲν θὰ εἶχε χάζι.» Καὶ τὸ πᾶν ἥτο πῶς «νὰ κάμουν χάζι.»

—"Λοιπὸν ἔχόρευεν ὃς ἀρκούδα δ Κούκιας, ἥ ἔφωρδα μὲς «καραμάνης» τάχα κατεπάνω εἰς τὸν Τριαντάφυλλον. Ο δεύτερος ἀπήντα διὰ

καμικοῦ μορφασμοῦ καὶ γρυλλισμοῦ, κ' ἔκαμνε τόσα «κατσαμάκια», ὃστε ὁ πρῶτος δὲν ἦδυνατο νὰ τὸν φθάσῃ. Τότε ὁ Κούκιας ἐμυκάτι τρομακτικὰ ὡς ταῦρος, καὶ ὁ Τριαντάφυλλος ἐσφύριζε τὰ προστάγματα τῶν βουκόλων, δι' ὃν ἔξητε τάχα νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν Κούκιαν εἰς τὴν μάνδραν του. Πλατεῖς γέλωτες διέτρεχον δῆλας τὰς τάξεις ἀπὸ τὰς δύο ὅμαδας, καὶ δοιοί ἔμενον εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν παράστασιν.

Καὶ ὅμως, τίς νὰ τὸ ἔλεγε; Αὐτὸς ὁ τόσον εὔθυμος ἄνθρωπος καὶ φαιδρός, ἐπέσυρε τῆς συμφορᾶς τὴν σκληρὰν μάστιγα. Εἶδε τὴν δυστυχίαν, τὴν νόσον καὶ τοὺς θανάτους νὰ πλήττουν τὴν μικρὰν καλιάν του, εἰς τὴν ἀγροτικὴν καλύβην τὴν ὅποιαν εἶχε κτίσει παρὰ τὸν φράκτην εἰς τὴν ἄκρην τοῦ κήπου.

«Ἄχνη μελαγχολίας ἐπεκάθισεν εἰς τὴν ἥλιοκαῆ όψιν τοῦ φαιδροῦ κηπουροῦ, τοῦ πεζοῦ ἀλιέως. Δύο μαῦροι λακκίσκοι ὑγροὶ ἐσκάφησαν ὑπὸ τὰ βλέφαρά του, ἐνῷ, δύο ἵχνη γελαστικοῦ μορφασμοῦ ἐφαίνοντο ἀκόμη περὶ τὸ στόμα του.

— Μ' ἐμάδησε ἡ μπόρα, εἶπε, σὰν τριαντάφυλλο ποῦ εἴμαι.

Καὶ μετὰ καιρὸν ὕστερον, εἰς τὰς παρηγορίας τῶν φύλων ἀπεκρίνετο.

— Μοῦ ἔρριξε ὁ Χάρος τὸν πεζόβολο!

A. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΜΑΣ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Εἰς τὴν σειράν αὐτὴν τῶν Συγγραφέων μας ὅποι δημοσιεύουν τὰ Παναθήναια, παρουσιάζομεν σήμερον ἔναν ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτέρους καὶ ἀγαπητότερους συνεργάτας μας, τὸν κ. Ξενόπουλον, ζωγραφισμένον ἀπὸ τὸν κ. Κωστήν Παλαμᾶν. Τὰ Παναθήναια εὐχαριστοῦν θερμῶς τὸν ποιητὴν διὰ τὴν ἔκτακτον αὐτὴν συνεργασίαν του, τὴν δύοιαν ὃδη ἐκτιμήσουν βέβαια καὶ οἱ συνδρομηταί μας, μολονότι ἡ γλωσσική της μορφὴ διαφέρει ἀπὸ ἔκεινην μὲν τὴν δύοιαν δημοσιεύοντα συνήθως τοιαῦτα δρόμοια εἰς τὰ Παναθήναια. Σ. τ. Δ.

Τὸν ἔρω ἀπὸ καιρό. Η γνωριμία μας σὰ νερὸ δημοσιεύοντας τὰ Παναθήναια, παρουσιάζομεν σήμερον ἔναν ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτέρους καὶ ἀγαπητότερους συνεργάτας μας, τὸν κ. Ξενόπουλον, ζωγραφισμένον ἀπὸ τὸν κ. Κωστήν Παλαμᾶν. Τὰ Παναθήναια εὐχαριστοῦν θερμῶς τὸν ποιητὴν διὰ τὴν ἔκτακτον αὐτὴν συνεργασίαν του, τὴν δύοιαν ὃδη ἐκτιμήσουν βέβαια καὶ οἱ συνδρομηταί μας, μολονότι ἡ γλωσσική της μορφὴ διαφέρει ἀπὸ ἔκεινην μὲν τὴν δύοιαν δημοσιεύοντα συνήθως τοιαῦτα δρόμοια εἰς τὰ Παναθήναια. Σ. τ. Δ.

Τὸν ἔρω ἀπὸ καιρό. Η γνωριμία μας σὰ νερὸ δημοσιεύοντας τὰ Παναθήναια, παρουσιάζομεν σήμερον ἔναν ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτέρους καὶ ἀγαπητότερους συνεργάτας μας, τὸν κ. Ξενόπουλον, ζωγραφισμένον ἀπὸ τὸν κ. Κωστήν Παλαμᾶν. Τὰ Παναθήναια εὐχαριστοῦν θερμῶς τὸν ποιητὴν διὰ τὴν ἔκτακτον αὐτὴν συνεργασίαν του, τὴν δύοιαν ὃδη ἐκτιμήσουν βέβαια καὶ οἱ συνδρομηταί μας, μολονότι ἡ γλωσσική της μορφὴ διαφέρει ἀπὸ ἔκεινην μὲν τὴν δύοιαν δημοσιεύοντα συνήθως τοιαῦτα δρόμοια εἰς τὰ Παναθήναια. Σ. τ. Δ.

Ο ποιητὴς τῶν ἀλησμόνητων «Στίχων», ἡ ὁ Δροσίνης. Δὲν τὸν εἶδα, καθὼς εἶδα τὸ Μητσάκη καὶ τὸ Βιζυηνὸν νὰ σπαράζουνε μπροστά μου μέσα στὸ σιδερένιο χέρι μιᾶς φρενιασμένης Ἐρινύας ποὺ τὸν εἶσφιγγε. Δὲν τὸν ἀκουσα νὰ ξεφωνίζῃ ἀσυνείδητα, καθὼς ἀκουσα μιὰ μέρα κάπου ωριμένο σ' ἔνα κάθισμα τὸν Ἀναστάσιο Βυζάντιο, σὰν ἀπὸ τὴν συνείδηση τῆς ἀρρώστιας ποὺ σὲ λιγάκι θὰ τὸν ἔφερονε στὸν τάφο, καὶ ξεχνῶντας ὅλη τοῦ τὴν γαντοφορεμένη ἀττικοπρόσωπη ἀρθρογραφία, δὲν τὸν ἀκουσα νὰ ξεφωνίζῃ τὸ στίχο τοῦ Σολωμοῦ: «Ἐίν' δι νοῦς μου ἔρμος κόσμος ποὺ χαλίσται». Δὲ μοῦ γέννησε ποτὲ τὴν ἀνήσυχη μαζὶ καὶ τὴν ἔξαιρετικὴ ἐντύπωση διαβατικοῦ μετέωρου, σὰν τὸ πέρασμ' ἀπὸ τὴν Ἀθήναν ἐνὸς Πολυλᾶ, ἐνὸς Ψυχάρη. Μὲ κανένα δρᾶμα καὶ μὲ κανένα εἰδύλλιο δὲν πλέχτηκε ἡ γνωριμία μας. Νοικουρίστικη γνωριμία.

Ομως ἡ νοικουρίστικη γνωριμία μας πλέχτηκε, ἥσυχα καὶ διακριτικά, στὸ ναό. Δὲν ἀπαντηθήκαμε στὴν ἀγορά. Εἴταν ὁ καιρὸς τῆς φιλολογικῆς «Ἐστίας». Χειραφετημένη ἀπὸ τὸ συντηρητικάτο Διομήδη, πρῶτα μὲ τὸν Κασδόνη, κ' ὕστερα μὲ τὸ Δροσίνη, κοίταζε δειλά

καὶ σιγά, καὶ κάποτε καὶ πιὸ τολμηρά, νὰ γίνη δργανο μιᾶς διανοητικῆς ζωῆς καὶ σημάδι μιᾶς τέχνης ποῦ ἀγωνίζεται νὰ πιστοποιήσῃ πῶς ὑπάρχει, ἀπὸ βιτρίνα ποὺ εἴτανε χοήσμων ἢ διασκεδαστικῶν ἀντικείμενων γιὰ τὶς οἰκογένειες. Βλεπόμαστε πότε στὸ γραφεῖο τῆς «Ἐστίας», πότε στὸν περίπατο, πάντα σχεδὸν ἀλλάζοντας λόγια σχετικὰ μὲ τὶς ἀγάπες τοῦ νοῦ μας, μὲ τῆς ἀγάπης μας τὶς φροντίδες. Ἀγάλια ἀγάλια, καὶ χωρὶς νὰ τὸ στοχαστῶ, βρέθηκε ὁ Ξενόπουλος ἔνας ἀπὸ τοὺς πιὸ παλιοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς μετρημένους φύλους ποὺ παντοῦ τὸν ἀπαντᾶς, εἴτε τραβᾶς τὸ δρόμο σου, εἴτε κάθεσαι στὸ σπίτι σου, εἴτε ἴδρωνεις ἀπὸ τὴ δουλειά, εἴτε κυνηγᾶς τὴν ἰδέα, εἴτε μελετᾶς, εἴτε καπνίζεις, εἴτε είσαι μὲ τὰ νεῦρα σου, εἴτε είσαι μὲ τὰ παιδιά σου, εἴτε στὴν οἰκογενειακή σου ήσυχία, εἴτε στὰ φιλολογικά σου μαλλώματα, καὶ ποὺ πάντα τὸν καλοβλέπεις, καὶ πάντα σου εἶναι καλοπρόσδεχτος, καὶ ποὺ ποτὲ δὲ σ' ἐνοχλεῖ καὶ ποὺ ποτὲ δὲ σοῦ ἐρχεται νὰ τὸν πνίξῃς, καθὼς συχνὰ πυκνὰ τυχάνει στὴ ζωή μας ἐμᾶς. Μερικῶν ἡ συναναστροφὴ σὲ κρατάει σ' ἔνα νευροσύλεμα, ἀπὸ τὰ πιὸ ἀποσκεπασμένα, ὡς τὰ πιὸ ἔχοντας γίνεται κανεῖς, μὲ μερικοὺς γνωρίμους του, κατὰ τὰ κέφια του καὶ κατὰ τὴν περίσταση, ψάρι, ζέζηκας, ἀρνί, σκυλλί, γάτα.

Μὲ τὸν Ξενόπουλο, ἀρνάκι μὲ τοὺς ἄλλους, καὶ μὲ τοὺς πιὸ ἀγαπημένους μου, προσεχτικός, δειλός, μετρημένος, ξαναμμένος, κρύος. Μὲ κείνον τίποτε ἀπ' αὐτά. Στὸ πλαΐ του, ησυχος καὶ ημερος. Μὲ κερνάει ἡ παρουσία του κάτι σὰν προμήνυμα μιᾶς γλυκειᾶς νιοβάνας. Μπορεῖ νὰ χαμογελῶ τὴν ὡρ' αὐτή, μὰ τὸ χαμογέλιο μου δὲν ἔχει τίποτε τὸ πονηρό. Εὐλογημένος ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἡ παρουσία του βυθίζει σὲ κάτι τι σὰν προμήνυμα μιᾶς γλυκειᾶς νιοβάνας. Δὲν ξεχνῶ τὸ λόγο τοῦ Σολωμοῦ: «Δὲ ζῆ κανεῖς καλὰ παρὰ μόνος». Μὲ τὸν Ξενόπουλο ποτὲ δὲν στενοχωρήθηκα: θέλω, μιλῶ θέλω, τραγουδῶ. θέλω, διαβάζω. θέλω, βουβαίνομαι. θέλω, τοῦ ἀποκρίνομαι. θέλω, τὸν ρωτῶ. Δὲν τὴν παραδέχομαι τὴν γνώμη του; τίποτε δὲ μὲ στενεύει νὰ τὴν πολεμήσω τὴν γνώμη του. Μπορεῖ καὶ μὲ μαστημένα λόγια νὰ τοῦ δώσω νὰ καταλάβῃ, μπορεῖ καὶ νὰ μὴν τοῦ δώσω καμμιάν ἀπάντηση. Μὲ τὸν Ξενόπουλο είμαι δύος είμαι μόνος μουν. Πρέπει νὰ είναι ὁ ἄνθρωπος ἢ πολὺ διαλεχτὸς ἢ πολὺ δρόμονισμένος μὲ τὴν ψυχή σου γιὰ νὰ τὴν ἀφίνη τὴν ψυχή σου ἔτσι ἐλεύτερη. Γιὰ μένα είναι ἡ πιὸ με-

Τρ. Ξενόπουλος — Φωτ. Ε. Ξανθοπούλου

γάλη χάρη ποῦ μπορεῖ νὰ μοῦ κάμη ὁ ἄνθρωπος. Νὰ βρίσκωμαι μαζί του καὶ νὰ ξακολουθῶ νὰ είμαι μόνος μου. Οὐράνιο χάρισμα.

Πολλὲς φορὲς ἔτυχε νὰ σουφρώσω τὰ χεῖλια μου καὶ νὰ κατεβάσω τὰ φρύδια μου, διαβάζοντας ἀρδθα τὸν φύλου μου, ποὺ δὲν τὰ συμμερίζομαι: λαμπρὴ εὐκαιρία γιὰ τὴ συζήτηση καὶ γιὰ τοὺς ἀγῶνες. Μιὰ μέρα μάλιστα ἔτυχε νὰ πέσουν τὰ μάτια μου σὲ κάποιες του γραμμὲς γιὰ κάποιο μου δραματικὸ ἔργο. (Δὲν ἐννοῶ τὴν κρίση ποῦ ἔβαλε στὰ «Παναθήναια». αὐτή, δοσ κι ἀν μοῦ φαίνεται λαθεμένη σὲ πολλά, είναι πάντα βαλμένη στὸν τόνο ποὺ πρέπει). ἔννοω καποια σᾶλα λόγια του ἀλλοῦ, ποὺ μοῦ φάνηκαν ἀστόχαστα κάπως καὶ ἀνάξια. Τὸ ξδοί βράδυ μοῦ ἔκαμε τὴ συνηθίσμενη του βίζιτα. «Ἐτρεξε τίποτε; Τίποτε. Τίποτε δὲν ξέφυγε ἀπὸ τὸ στόμα μου, καὶ ἰδωθήκαμε, καὶ χωριστήκαμε σὰν πάντα.

«Ομως ἐγὼ λίγο λίγο αἰσθάνομαι γοργότερα καὶ χτυπητότερα «τοῦ Καιροῦ τάρογοχιονίσματα στὸ μαῦρο δάσος τῶν μαλλιῶν..». Ἐκεῖνος, πάντα δ. ζδιος. Νεώτερος πάντ' ἀπὸ μένα: μὰ πάντα νέος: καὶ σὰν ἀρντίδωτος: καὶ μὲ μιὰ διαφανάδα σὰν πασσαλευμένη ἀπὸ πούδρα τῆς πατρόδιας του. Καὶ μὲ κάτι ἀπαράλλαχτο, στερεότυπο, πολὺ προσεχτικό, στὸ φέρσιμο καὶ στὴ φορεσιά του, κάτι σχεδὸν εὐγενικό. Νομίζω

πῶς κάποτε κάπου τόνε ζωγράφισε δι Ψυχάρης τὸ σκίτσο, μὲ δῆλο τον τὸ τράβημα τὸ γελοιογραφικό, δὲν τοῦ εἶναι ἀμοιαστο.

Ἄπο τοὺς διαλεχτούς, φαντάζομαι, εἶναι δι Ξενόπουλος, καὶ ἡ ψυχή του θάξη, ὑποθέτω, κάποια ταιριάσματα μὲ τὴ δική μου. "Ομως ἡ μεγάλη ἀφορμὴ τῆς ἀρμονίας αὐτῆς ποὺ βρέθηκα ἀπὸ τὴ μοῖρα διαλαλητῆς της, εἶναι, θαρρῶ, δχι τόσο δ νοῦς, μήτε ἡ καρδιὰ τοῦ φίλου μου. Εἶναι ἡ πατρίδα του. Ο Ξενόπουλος εἶναι ζακυνθινός. Μέσα στὴν ἴδιαίτερη πατρίδα μου βρίσκεται πολλὴ Ζάκυνθο. Γιὰ λόγους —ξέρω γὰρ—φυσιολογικούς, ἐμπορικούς, ιστορικούς, γεωγραφικούς, Ζακυνθινοὶ καὶ Μισολογγίτες βρίσκονται σὲ ἀδιάκοπες δοσοληψίες. Μισολογγίτες καὶ Ζακυνθινοὺς τοὺς δένουνε μυστικές συμπάθειες. Ο Σολωμός, τὸ πιὸ βαθὺ σύμβολο ἀκόμα καὶ τῆς ἀβαθῆς ζακυνθινῆς χάρης, μήπως δὲν εἶναι γυρισμένος δῆλος μὲ τὴν ἔμπνευσήν του πρὸς τὸ Μισολόγγι; Ἀπὸ τῶν πρώτων μου τῶν χρόνων τὴν πατρίδα μὲ τὰ ῥηγὰ νεφά καὶ τὰ γυμνὰ ἀλατόπηχτα γιαλιστερά, σὰ φλωροκαπνισμένα, ἀκρογιάλια μὲ τοὺς ἀνοιχτοὺς δρίζοντες ἡ νέα μου φαντασία μεθοῦσε λίγο λίγο ἀπὸ τὸ παραμῦθι τοῦ λουλουδοπλημμύριστον, μὲ τὶς γοητευτικὲς γυναικες, τοῦ ἀνοιχτόκαρδου νησιοῦ τῆς τρέλλας καὶ τοῦ Λομπάρδου. Κι ὅταν ἀκόμα παιδὶ πρωτοπέρασ' ἀπὸ κεῖθε, φρόντισα νὰ κλείσω μέσα στὴν καρδιά μου δῆσε κι ἀν μπόρεσα εὐώδιες ἀπὸ τάνθια τῆς. Μίλωντας ἀλλοῦ κάποιες, τὴν ἐντύπωσή μου ἀπὸ τοῦ νησιοῦ τὸ πρωταγνάτεμα¹. δὲ ξαναγυρίζω στὰ εἰπωμένα. Ἀλλοι μᾶς τὴν παρουσίασαν τὴν εἰκόνα τοῦ νησιοῦ λυρικὰ καὶ τραγουδιστά: κάτι ἀπὸ τὴ χάρη του τὴν δλοεύωδη ἔκλεισε μέσα στὸ ἔργο του δ Ξενόπουλος· ἀλλὰ μᾶς τὴν παρουσίασε τὴν εἰκόνα του σὰ λογογράφος πραγματιστής. Κι ἀνίσως δὲν τὸν συνεπάρῃ τὸ ποτάμι τοῦ Καιροῦ, σ' αὐτὸ μιὰ μέρα θὰ χρωστᾷ τὴν ἀξία καὶ τὴν ἀνθανασία του. Ο σίχος τοῦ Κάλβου «ῳδαία καὶ μόνη ἡ Ζάκυνθος μὲ κυριεύει», ποὺ τόνε χάραξε στὸ μέτωπο τῆς «Μαργαρίτας Στέφας», θάξεις πολυσήμαντα νὰ σκαλιστῇ κι ἀπάνω στὴν πέτρα τοῦ ἔργου του. Τίποτε δὲν μπορεῖ πιὸ ἀξία νὰ ξαναπῆ δι πόιητής παρὰ δι τι κρατεῖ μέσα του ἀσφαλισμένα καὶ ἀξεδύμαστα: καὶ τοῦτο εἶναι δ κόσμος ποὺ ζήσαμε στὸν τόπο μας τὰ πρῶτα μας τὰ χρόνια, παιδάκια δλα τάλλα του τὰ κατορθώματα, νεκροσαλέ-

¹ Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ. Σολωμός. Προλεγόμενα. Ι - Ια.

ματα ξεροίζωμένων δέντρων. Οι πρῶτες μας ἐντύπωσες καὶ ἀγάπες δὲν εἰν' ἔκεινες μονάχα ποὺ θὰ μᾶς κλείσουν καὶ στερνὰ τὰ μάτια μας γιὰ τὸν ὑπνο τὸν ἀξύπνητο. Εἰν' ἔκεινες ποὺ πάντα μᾶς ψιθυρίζουν μέσα στὶς πίκρες καὶ στὰ παραπλανέματα τῆς ζωῆς τοὺς γλυκύτερους ἥχους, σὰν τὰ τραγούδια τοῦ ἀδρατού "Αριελ σταύτια τῶν θαλασσοδαρμένων ναυαγῶν, στὸ νησὶ τοῦ Πρόσπερου.

Μᾶς ἄνοιξε νέους σταθμούς. Ζακυνθινὸς δχι μόνον τῆς κιθάρας καὶ τοῦ τραγουδισθ, ρομαντικός. Ζακυνθινὸς τῆς πέννας· πεζογράφος, μελετητής, πραγματιστής, δημοσιογράφος, κριτικός. Η κλίση του πρὸς τὴν Παιδεία κάπως θετικάτερη ἀπὸ τῶν ἄλλων τοῦ εἴδους μας. Ήρθε νὰ σπουδάσῃ στὸ Πανεπιστήμιο τὰ φυσικομαθηματικά: μ' αὐτὰ κατάγινε ἀρκετὸ καιρό. Ὅστερα τὸν συνεπῆρα τὰ γράμματα. Ἀπὸ τὶς πρῶτες του δοκιμές παρουσιάζεται ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴ μεγάλη σύγκαιρη κίνηση τοῦ φιλολογικοῦ πραγματισμοῦ, ποὺ βασίλευε τότε στὴν Εὐρώπη. Φιλοτιμιέται καὶ τοῦ νοῦ του νὰ δώσῃ καὶ σ' ἐμᾶς νὰ προσφέρῃ γερώτερη τροφή, καὶ μυμοῦμαι τώρα πῶς κάποτε μᾶς ἀνάφερε τότε στὰ γραφόμενά του τὴν «Εἰσαγωγὴ στὴν Κοινωνιολογία» τοῦ Σπένσερ, πηγὴ ποὺ δὲ συνηθίζεις νὰ παίρνουνε, τὸ λούτρο τους «οἱ λόγιοι νέοι» τῆς ἐποχῆς. Μέσα στὸν δύο σημαντικοὺς κύκλους τῆς λογογραφικῆς τέχνης, στὴν κριτικὴ τῶν ἔργων τῆς φαντασίας καὶ στὸ διήγημα, ἡ, ἀν ἀγαπᾶτε, σωστότερα, στὸ ζομάντσο, πιστὰ ὑπηρετεῖ τὰ γράμματα. Αργότερα, ὅταν τὸ δρᾶμα, εἶδος λόγου παραπεταμένο σ' ἐνα καιρὸ ἀπὸ τοὺς νέους τεχνίτες τοῦ λόγου, στὴ δυτικὴ Εὐρώπη τουλάχιστο, ξαναπόρθαλε ἀπάνου στὰ δυνατὰ φτερὰ τοῦ Ιψεν, νὰ δ Ξενόπουλος καὶ δραματογράφος μὲ ἔργα χαϊδεμένα πάντ' ἀπὸ τὴν πνοὴ τοῦ εὑρωπαῖσμοῦ, μὰ πάντα ἔργα μὲ μιὰ ψυχὴ λεπτὴ ἀνθρώπινη, γιὰ νὰ μᾶς θυμίζουν πῶς κ' ἡ μικρὴ Ελλάδα μέσα στὴ μεγάλη Εὐρώπη βρίσκεται. Είδα τὸν «Τρίτο» καὶ ἀκούσα τὴν «Κωμῳδία τοῦ θανάτου». Τὸ δεύτερο μοῦ μένει ζωηρότερο στὴ μνήμη.

Ο Ξενόπουλος φαίνεται κατευχαριστημένος ἀπὸ τὴ δουλειά του, τὴν ὥρα ποὺ τὴ δουλεύει, ἡ τὴν ὥρα ποὺ τὴν καμαρώνει καινούρια. Εδῶ καὶ κάμποσα χρόνια τὸν ἀκούσα νὰ συσταίνῃ τὸ διάβασμα τῆς «Μητριαῖς» του μὲ ἀκαδημαϊκὴ σοβαρότητα πρὸς κάποιον φίλο του: «Τὴ διάβασες; πῶς! δὲν τὴ διάβασες; εἶναι κάτι μετρημένο, εργάζομενο, συντηρητικό, προμελετημένο, κατὰ

τέτοια πόξα, ἀν τύχη καὶ θυμηθῆ τὸ ἔργο του ἔκεινο. Σὰν ἔγραφε τὸ δρᾶμα του «Τὸ μυστικὸ τῆς Κοντέσσας Βαλέραινας», εἶχε πείσει τὸν ἔαντό του πῶς τὸ δρᾶμα του εἶναι καμωμένο ἐπίτηδες καὶ μόνο γιὰ τὴ σκηνή, καὶ δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ θριαμβεύσῃ στὸ θέατρο. Παραστάθηκε. Ο κόσμος, νομίζω, δὲν τὸ δέχτηκε μ' ἔνθουσιασμό. Σὲ λιγάκι ἔσθισε κι δ ἔνθουσιασμὸς τοῦ ποιητῆ γιὰ τὸ δρᾶμα του. "Εννοιωσε τότε τὶ ἐλαττώματα ἔχει. "Άλλοι μήτε τόση πεποίθηση θὰ εἶχανε στὸ ἔργο τους πρὸν παραστάθηκε, μήτε κι ἀφοῦ παραστάθηκε θὰ λογαριάζαν τόσο τὴν ἐντύπωση τοῦ κόσμου.

Η κριτική του περιλαβαίνει καὶ μιλεῖ γιὰ δλα σχεδὸν τὰ φιλολογικὰ ζητήματα, καὶ τὰ ντόπια καὶ τὰ ἔνα, ποὺ μᾶς ἀπασχολοῦν. Μελέτες ἀφιέρωσε σὲ ποιητὲς καὶ πεζογράφους μας. Απὸ τὸ Μαρκορᾶ κι ἀπὸ τὸ Ροΐδη ίσα μὲ τὸ Σημηριώτη καὶ τὸν Παπαντωνίου, πρόσεξε σὲ δλους τῶν ἄξιων ἰδεῶν καὶ τῶν ὀδαίων μορφῶν τοὺς ἔργατες, ἀπὸ τοὺς πιὸ σεβάσμιους κι ἀναγνωρισμένους, ὡς τοὺς πιὸ νέους καὶ τοὺς πρωτοφανέρωτους. Άνοιχτὸς πάντα στὴ μεγάλη κίνηση τὴν ἔξω καὶ μὲ τὴν ἀράδα θαυμαστῆς καὶ διαλαλητῆς τῶν μεγάλων ἀρχηγῶν τῆς τέχνης, στὸν καιρὸ πάντα τῆς ἀκμῆς τους: ἀπὸ τὸ Ζολᾶ κι τὸν Ιψεν, ποὺ στάθηκε ἀπολογητής τοῦ πρώτου καὶ ἔηγητής τοῦ δεύτερου, ὡς τὸ Δανούντσιο καὶ τὸν Οσκάρ Ουάιλδ.

Ἐργάτης ὑπομονετικὸς καὶ μεθοδικὸς δὲν τὴ βλέπει τὴ λογοτεχνικὴ ἔργασία ἀπὸ τὴ μεταφυσική κι ἀπὸ τὴ ζομαντική της δύψη. Κι δι ποιητῆς δὲν εἶναι παρὰ δουλευτῆς δλα τάλλα του δνόματα ποὺ τόνε στολίζουν, μεταφορὲς ποιητικές, καὶ οητορικὰ σχήματα, πιὸ λίγο πιὸ πολὺ ταιριαστά.

Δουλευτής κι δ Ξενόπουλος· μὰ τὸ περπάτημά του, τὶς πιὸ πολλὲς φορές, σὰ νὰ μὴν πάγι στερεά κι ἀποφασιστικὰ πρὸς τὴν ὅμορφια καὶ πρὸς τὴν ἀλήθεια. Βλέπει σωστά: μὰ κάπως ἀργεῖ νὰ ἴδῃ. Μὲ τὴ μεγάλη receptivitē ποὺ ἔχει δ νοῦς του δὲν ισοζυγίζεται δη μαντεύτρα, σὰ νὰ ποῦμε, δύναμη τοῦ νοῦ αὐτοῦ. Πρὸς τὰ ὅμορφα καὶ πρὸς τὰ νέα δὲν προβαίνει ἀπὸ μιὰ ἀρχῆς σὲ τρόπο ποὺ νὰ τυπωθοῦνε στὸ δρόμο τὰ σημάδια του βαθιὰ κάπως καὶ δυσκολόσθυστα. Είναι τάχα κάποιος διλεπτατισμὸς ποὺ εὔκολα εύχαριστείται καὶ ποὺ εὔκολα βαριέται; εἶναι κάποια γνώμη ἀνεξάρτητη ποὺ δύσκολ' ἀγαπαύνεται; εἶναι κάτι μετρημένο, συντηρητικό, προμελετημένο, κατὰ βάθος, μ' δλο τὸν ἐνθουσιασμὸ δπάνου ἀπάνου πρὸς τὰ πρωτόφαντα καὶ πρὸς τὰ ἐπαναστατικά, ποὺ τὸν κάνει νὰ περνάῃ ἀπὸ «Εστίες» κι ἀπὸ «Τέχνες», ἀπὸ «Νουμάδες» κι ἀπὸ «Παναθήναια», κι ἀπὸ περιοδικὰ κι ἀπὸ ἔφημερίδες κι ἀπὸ ἡμερολόγια, καὶ μὲ κηρυγμένους δημοτικιστὲς καὶ μ' ἐκλεχτικοὺς ἀναρχικοὺς καὶ μὲ καθαρευούσιανους ἀλλύγιστους καὶ μὲ κείνους ποὺ τὰνακατώνουν δλα, κι ἀπὸ τάπες ἀνταρτῶν κι ἀπὸ σπίτια νοικοκυρίστικα, χωρὶς νὰ πολυσκοτίζεται, καὶ φροντίζοντας μόνο προσεσταθῆτη, μήτε κι ἀφοῦ παραστάθηκε μὲ λογαριάζαν τόσο τὴν ἐντύπωση τοῦ κόσμου.

Μὲ τὸν προτερικὸν ποιητή ποιητής λογογράφος μὲ κάποια ἔργα του καὶ μὲ συνεπαίρονε. Ανάμεσα σὲ ξεχειλιστὴ ἀράδα διηγημάτων —ποὺ βέβαια πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τώρα δὲν τοῦ σημειώνουν τίποτ' ἔξαιρετικὸ στὸ ἐνεργητικό του — μὰ ποὺ ἔπειτε τὴ λογοτεχνικὴ ἔργασία ἀπὸ τὴ μεταφυσική κι ἀπὸ τὴ ζομαντική της δύψη. Κι δι ποιητῆς δὲν εἶναι παρὰ δουλευτῆς δλα τάλλα του δνόματα ποὺ τόνε στολίζουν, μεταφορὲς ποιητικές, καὶ οητορικὰ σχήματα, πιὸ λίγο πιὸ πολὺ ταιριαστά.

Δουλευτής κι δ Ξενόπουλος· μὰ τὸ περπάτημά του, τὶς πιὸ πολλὲς φορές, σὲ κατοικηστικὴ ζακυνθινὴ τριλογία, τὸ μὲ θρησκευτικὴ φροντίδα γραμμένο τριμόρφη τῆς «Μαργαρίτας Στέφας», τοῦ «Εσταυρωμένου Ερωτα», τοῦ «Κόκκινου Βράχου», τὸ πρῶτο μὲ τὰ σταχτερὰ καὶ κάπως σκοτωμένα χρώματα, καὶ μὲ τὸ καθαρὸ σχέδιο τοῦ πραγματισμοῦ. Τὸ δεύτερο μὲ τὰ γαλάζια σὲ χρυσὸ βάθος χρώματα κάποιοις ζυπνευστῆς βιζαντινοχροστιανικῆς τὸ τρίτο, δι θρίαμβος τοῦ κόκκινου, παντοῦ χυμένου, μὲ τὴν ποίηση μιᾶς φυσιολατρείας εἰδωλολατρικῆς. Τοία δημοια μαζὶ κι ἀλλοιωτικὰ ἔργα, καὶ τὰ τρία σημαντικὰ τῆς ιδιαίτερης φαντασίας, ποὺ ἔνω κυριεύεται, διαφορετικὰ κάθε φορὰ —μὰ μὲ γλῶσσα πιὸ λαγαρισμένη — ἀπὸ τὰ φέματα τῶν ἰδεῶν, ποὺ

μακρυνάθε μᾶς ἔρχονται καὶ κάνουντε σταθμό
κ' ἐδῶ πέρα, δείχνουν πῶς ὁρίμασε ἡ φαντα-
σία αὐτῆς καὶ πῶς ἔρει νὰ τὰ χωνεύῃ μέσα
στὸ εἶναι της καὶ μέσα στὰ δικά μας ὅσα δέ-
χεται. Ἀλλοι γιὰ δύναμη τους ὀδηγήτρα ποὺ
καθεαυτὸ τους κυριεύει, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα τους
δευτερεύοντα γνωρίσματα ἢ ἐπιφρόες, ἔχουν
τὴν ἴδεος ἄλλοι τὴν παρατήρηση, ἄλλοι τὴν ψυ-
χολογικὴ ἀνάλυση· ἄλλοι ζωγραφίζουν τὰ ἥθη,
ἄλλοι ζωντανεύουν τὸ χραστήρα, ἄλλοι ἔχει
τὴν εἰρωνία, ἄλλοι τὴν σάτυρα, ἄλλοι τὴν ἀσ-

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ Η ΣΥΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΣΥΜΠΑΝΤΟΣ.

ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΣ. Τὸ φῶς καὶ ὁ ἡλεκτρισμὸς ἔμειναν ἐπὶ μακρὸν δύο κλάδοι τελείως διακεκοιμένοι. Κατὰ τὸν προπαρελθόντα αἰῶνα ὁ ἡλεκτρισμὸς ἐφαίνετο εἰς τοὺς φυλοσόφους ἀπλοῦν ἐπιστημονικὸν παίγνιον, ἢ μυστηριώδης αἰτία ἀσημάντου φαινομένου. Μετὰ ἔνα αἰῶνα ἀπετέλει ἴδιον κεφάλαιον τῆς Φυσικῆς. Αἱ ἀνακαλύψεις τοῦ Coulomb, τοῦ Volta, τοῦ Ampère ἀνήγαγον τὸν ἡλεκτρισμὸν εἰς πρωτεύοντα κλάδον τῆς Φυσικῆς ἐπίσης σπουδαῖον, ὃς ἡ θερμότης καὶ τὸ φῶς, καὶ τέλος ἥνωθη μετὰ τοῦ Μαγνητισμοῦ. Τοῦτο ἦτο μέγα βῆμα πρὸς τὴν ἐνότητα, βῆμα δριστικόν.

“Ηδη κατέλαβε τὴν πρώτην θέσιν. Ὡς ποικιλία τῶν φαινομένων, τὰ διοῖα περιλαμβάνει, ἡ πανταχοῦ ἐμφάνισίς του καὶ ἐν αὐτῇ ἀκόμη τῇ συστάσει τῆς ὑλῆς, οἱ εὑρεῖς διῆσοντες, οὓς ὁ Ἑλεκτροισμὸς καὶ ἔκει ἀρχεται ἡ Ὀπτικὴ ἢ ἡ Θερμότης. Τὰ χωρίζοντα δρια κατερρόφθησαν διὰ παντὸς καὶ ἐπ αὐτῶν ἔσαπλοῦται ἥδη ἡ Φυσικὴ τοῦ αἰθέρος.

άποκαλύπτει εἰς τὰς μεταφυσικὰς θεωρίας, τὸν ἀνυψοῦσιν εἰς δεσπόζονταν ἐπιστήμην, ἥτις θέλει δόλια τὰ πνεύματα καὶ προκαλεῖ τὰς ἀναγκαῖματα.

Αλλὰ πῶς ὁ ἡλεκτρισμὸς θὰ εἰσήχοχετο εἰς τὴν γενικὴν ἐνότητα;
Ίδου τὸ εὐδὺ καὶ θεμελιώδες πρόβλημα, τὸ δῆποτον ἀπησχόλησεν ἐπὶ μακρὸν τὰ μεγαλήτερα πνεύματα. Οὐδίαμβος τῶν θεωριῶν τοῦ Fresnel ἔγεννησεν ἐν τῇ Ἐπιστήμῃ τὴν πεποίθησιν, διτὶ ὁ αἰδηθής, ὃ πληρῶν τὰ Σύμπαν, ἀποτελεῖ τὴν πρωτεύουσαν αἰτίαν καὶ τῶν ἡλεκτρικῶν ἐνεργειῶν. Τὸ δυνατὸν τῆς μηχανικῆς ἔξηγήσεως

* «Παναθήναια» σελ. 169.

* «Παναθήναια» σελ. 169.

νηση, ἀλλος τὸν ἐνθουσιασμό. Σὲ κάνουν νὰ σκέπτεσαι, σὲ ἀνυψώνουνε σὲ κόσμους ξεχωριστούς, σὲ μαγεύουν, σὲ χαροποιοῦνε, σὲ μελαγχολοῦν, σὲ δυναμένουν, σὲ ξενευριδίζουν. 'Ο Ξενόπολος ἔχει τὸ πάθος' σὲ φέρουν καὶ κλαίς. Οἱ τρεῖς του ζακυνθογέννητες ήρωΐδες θὰ μπορούσανε νὰ ξαναπαρασταθοῦν ἀξιώτερα, ὅχι ἀπὸ ζωγράφο σὲ πίνακα, ἀλλ' ἀπὸ κανένα καινούριο Σκόπα, τὸ μαρμαρογλύφο τοῦ πάθους. Είναι πλαστικὰ δημιουργήματα καὶ δραματικά.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

δὸν ἀπεδόθη καὶ τὸ φῶς, συννέτει τὴν περίφημον ἡλεκτρομαγνητικὴν θεωρίαν τοῦ φωτός, ἣτις διέλυσε καὶ ἐξηφάνισε δυσπρόσιτα κενὰ σκότους, ἐντὸς τῶν δοπιών ἔχάνετο πᾶσα συνοχὴ τῆς Ἐπιστήμης τῆς Φύσεως.

Ούτω δ Maxwεll ἀποδεικνύει τὸ δυνατὸν τῆς μηχανικῆς ἐξηγήσεως τοῦ ἡλεκτρισμοῦ καὶ τοῦ μαγνητισμοῦ διὰ τοῦ αἰδέρος, καὶ διὰ τὸ φῶς εἶναι μερικὴ περίπτωσις τοῦ ἡλεκτρισμοῦ. Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην κῦμα φωτὸς εἶναι αὐτὸ τοῦτο κῦμα ἡλεκτρομαγνητικόν· ὅθεν τὸ φῶς πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς φαινόμετον ἡλεκτρομαγνητικόν. Ταῦτης πλήρης, ἔνωσις τελεία τῶν ἡλεκτρικῶν καὶ ὀπτικῶν φαινομένων, καθ' ἣν ἡ θεωρία τῶν κυμάνσεων τοῦ Fresnel ἀπεροφθῆν μὲν ἐντὸς ἀντέρεις καὶ γενικώτερας ἀρμονίας, ἀλλὰ δὲν ἀπωλέσθη· περιελήφθη χωρὶς νὰ παύσῃ ὑφισταμένη.

“Η ἡλεκτρομαγνητικὴ θεωρία τοῦ φωτός προσθέτει εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην ἀπειρον ἐνδύνητα, σπουδαιότητος καὶ ἐνδιαφέροντος ἔκτακτον· ἔτει οὐ μόνον νὰ ἔξηγήσῃ ὅλας τὰς ἴδιοτητας τοῦ φωτός καὶ τῆς ἀκτινοβόλου θεομότητος διὰ τῶν ἐγκαρδίων παλμῶν τοῦ αἰθέρος, ἀλλὰ προσέτει νὰ περιλάβῃ τὰ ἡλεκτρικὰ ρεύματα καὶ τὰς δυνάμεις ἡλεκτροστατικῆν καὶ μαγνητικῆν εἰς γενικὴν δυναμικὴν τοῦ αἰθέρος.

Ἐκτότε ἐδέησε νὰ παρέλθῃ εἰκοσαετία, δπως τὸ πείραμα ἐπαληθεύσῃ τὴν θεμελιώδη θεωρίαν τοῦ Maxwell. Τὰ περίφημα πειράματα τοῦ Hertz ἐπεσφράγισαν τὰ ἔξαγόμενα αὐτῆς περὶ τῶν μεταξὺ ἡλεκτρισμοῦ καὶ φωτὸς σχέσεων¹. Ὁ Hertz κατώρθωσε νὰ παραγάγῃ ἡλεκτρικὰ κυμάνσεις, αἱ δποῖαι παρουσιάζουσιν ὅλας τὰς ἴδιωτης τοῦ φωτός· διαφέρουσι δὲ τούτους μόνον κατὰ τὸ μῆκος κύματος, δπως δηλαδὴ τὸ ἴωδες φῶς διαφέρει τοῦ ἐρυθροῦ.

¹ Θεμελιώδεις σχέσεις καὶ φαινόμενα νέα τῆς θεωρίας ταύτης ἐπήλθησεν τελείως τὸ πείραμα. Κατὰ τὸν Maxwell ἡ ταχύτης τῶν ἡλεκτρομαγνητικῶν κυμάνσεων ἐντὸς τοῦ αἰθέρος πρέπει νὰ είναι ἵση πρὸς τὴν ταχύτητα τοῦ φωτὸς καὶ τὸν λόγον τῶν δύναπολύτων μονάδων ἡλεκτροστατικῆς καὶ ἡλεκτροδυναμικῆς. Πρόγνωστι, τὰ πειραματικά ἀποτελέσματα κατέδειξαν, ὅτι ἡ ταχύτης αὐτῆς είναι ἵση πρὸς 300 000 χιλιομέτρων κατὰ δευτερόλεπτου, ἥτοι ἵση πρὸς τὴν τοῦ φωτὸς. Τὸ σπουδαιότατον τούτο ἔξαγόμενον ὑποστηρίζει τὸ ἐνιαῖον τοῦ μέσου, τὸ δόποιον μεταδίδει τὸ φῶς καὶ τὰς ἡλεκτρομαγνητικὰς ἐνεργειας.

Ἐπίσης διὰ τῆς αὐτῆς θεωρίας προεγνώσθη, ὅτι αἱ φωτειναὶ κυμάνσεις πιέζουσι τὰς ἐπιφανεῖς ἐφ' ὃν προσπίπτουσι. Τὰ ἔκτελεσθέντα πειράματα ἐπήληθεύσαν τὰ ἔξαγομένα ταῦτα. Ἡ πλειστὸν τοῦ ὀπωροῦ εἶναι

πέτυχε, μιᾶς λέξει, τὴν σύνθεσιν τοῦ φωτός¹.

Ἐν γένει, αἱ δύο αἴται τὰξεις φαινομένων ἐπονται ὑπὸ τῶν αὐτῶν θεμελιώδῶν νόμων μετάδοσίς των γίνεται μετὰ τῆς αὐτῆς τατητος καὶ αἱ χαρακτηριστικαὶ ἴδιότητες τοῦ ὕστος, ὡς ή ἀνάκλασις, ή διάθλασις, ή διάχυσις, περιστροφικὴ πόλωσις καὶ ή συμβολὴ ἀνευσκονται καὶ εἰς τὰς ἡλεκτρικὰς κυμάνσεις ἥτενιας. Ἡ Θεωρητικὴ Φυσικὴ διὰ τῶν ἀναλύψεων τούτων κατήγαγε περιφανῆ ἐπιστηνικὴν νίκην. Τὸ σύνολον τῶν πειραμάτων ἐνὶ τῶν θεωρητικῶν τούτων ἔρευνῶν, ὑφ' ὃν δροεκλήθησαν, ἀφῆκεν ἐποχὴν καὶ η ἐποχὴ

αχίστη. Δύναται δικώς νά μετατρέψῃ την ἐλκυτήν
έργειαν του Ἡλίου ἐπὶ ἀραιοτάτων καὶ λίαν μικρᾶς
πενότητος ουσιῶν, ως αἱ τῶν κομητῶν, εἰς ὁστικήν.

¹ Ἐκ τῶν πειραμάτων τούτων κατεδείχθη ἡ ταῦτο-
ς τῶν φωτεινῶν καὶ ἡλεκτροφοριγγητικῶν κυμάν-
ων. Τὰ μῆκη τῶν ἡλεκτρικῶν κυμάτων, τὰ εὐρεῖ-
στα ήπος τοῦ Hertz, ήσαν ἀσυγκρίτως μείζονα τῶν
φωτός. Οὕτω τὸ μῆκος κύματος, τὸ ἀντιστοιχοῦν
τὸν πρώτον διεγέρτη, ἥτο περίτον 6 μέτρων.² Οὐθεν
κύματα ταῦτα ἀφίστανται πολὺ τῶν φωτεινῶν, τῶν
τοίων τὸ μεγίστον μῆκος εἶναι μόλις $\frac{7}{10}$ τοῦ χιλιο-
τοῦ τοῦ χιλιοστομέτρου. Αἱ νεώτεραι ὅμως πειραμα-
τικαὶ ἐδρασίαι πλείστων φυσικῶν ἡλάττωσαν τὴν δια-
ρρομαγγητικὰ μήκους 4 χιλιοστῶν μόνον, αἱ ὅποιαι
ἀπέχουσι πολὺ τῶν μεγίστων γνωστῶν ὑπερβολῶν
τοῦ Rubens (restants). Εἰς τὰ τελευταῖς δὲ ταῦ-
τις ἀνευδίσκουμεν Ἰδιότητας χρακτηριστικᾶς τῶν πρώ-
των. Οὕτω δὲ ἀμφεπερα τὰ εἴδη τῶν κυμάσσων τού-
των τὰ διαφορέστερα σώματα εἶναι καὶ τὰ πλέον μο-
νιτικά.³ Αποδεικνύεται δὲ ἡ θεμελιώδης σχέσις, διτι
δηιλεκτοική σταθερά ἴσονται πρὸς τὸ τετράγωνον τοῦ
τετετοῦ δείκτου διαδιλλοεις. Τέλος διὰ τῶν ἀκτίνων
τοῦ Rubens παρθήνησαν φαινόμενα ἀπόδοσεως ἡ-
λεκτροφορικῶν ὄμοια πρὸς τὰ ἐπιτευχθέντα διὰ τῶν ἡλεκ-
τρικῶν κυμάσσων.

Δέν δυνάμεθε δύμως νὰ εἰπωμεν, διτ τὰ φαινόμενα ὃν ἡλεκτρομαγνητικῶν κυμάνσεων εἰναι ἀπολύτως οἵλας τὰς λεπτομερείας των τὰ αὐτὰ πρός τα τῶν στεινόν. Ἐνεκα τοῦ μεγάλου μήκους τῶν κυμάτων ὃν ἡλεκτρικῶν ἀκίνων ἀφίστανται αιδῆται πολὺ τῶν συνήθων νόμων τῆς ὅπτικης. Προσέστι ἔξασθενίζουσι αν ταχέως, εἰναι πεπολωμένα καὶ ἡ ἔντασίς των εν παραμένει σταθερὸς εἰς μέγαν ἀριθμὸν παλμῶν οὔρως, ὥστε δὲν δύνανται νὰ ἔξομοιωθῶσι τελείως πρός τηνας φυσικάς τοῦ φωτός, αἱ ὄποιαι τούναντίον ἔχουν αἰσθητῶς ἀμετάβλητον τὴν ἔντασιν, τὸν προσαναλογισμόν, τὴν φάσιν, τὴν περίοδον ἐπὶ μακράς σειράς ἡμῖν.

“Οθεν δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν, ὅτι ή σύνθεσις τοῦ αὐτὸς είναι πλήρης. Τότε μόνον θὰ εἰχομεν ἀποτελέματα τέλεια, ἐὰν ἦτο δυνατὸν νὰ συγκεντῷ σωματεν μικρὸν χρῶν μέγιστον ὀπιθμὸν διεγερτῶν προσαποτολισμένων καθ’ ὅλας τὰς διευθύνσεις καὶ ἑργαζο-νέων ἀνέν διακοπῆς συγχρόνως ἢ ἀλληλοδιαδοχῶς Ι ἀκτινοβολία αὐτῇ θὰ ἦτο τελείως ἀνάλογος φόρδς τὸ λευκὸν φῶς καὶ ἂν ἀκόμη ὅλοι οἱ διεγέρται χον, τὴν ἰδίαν περιόδον, ἔνεκα τῆς ἔξασθενεσεως. Α νὰ ἔχωμεν δὲ ἀκτινοβολίαν ἀνάλογον πρός μονό-συν φῶς ἀνάγκη οἱ διεγέρται νὰ ἔχωσιν ἔξασθενεσιν ὄγως μικρῶν.

αὗτη θὰ μείνῃ ἐπὶ μακρὸν περίφημος ἐν τῇ
ἰστορίᾳ τῆς Φιλοσοφίας¹.

Οὗτῳ τὸ φάσμα ἐπλουτίσθη καὶ πάλιν διὰ μακρᾶς σειρᾶς νέων ἀκτίνων καὶ μεγάλα κενὰ αὐτοῦ ἐπληρώθησαν. Ἡ λέξις φῶς ἔλαβεν ἐπιστημονικὴν σημασίαν πολὺ εὐρυτέραν. Ἐπεξετάθη ἐπὶ τῶν ὑπεριωδῶν καὶ ὑπερούμθρων ἐν ἀρχῇ, κατόπιν ἐπὶ τῶν ἡλεκτρικῶν κυμάνσεων καὶ ἐν γένει περιέλαβεν ἀπάσας τὰς ἀναλόγους κινήσεις τῆς αἰθέρος. Ἐὰν ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου περιώρισεν ἀπατηλῶς τὰ δρια τῶν ἀκτίνων, διαιρέσασα τὸ φῶς εἰς ὄρατὸν καὶ ἀόρατον, ἡ Φυσικὴ Ἐπιστήμη ἀπέδωκε τὴν ἀληθῆ εὑρύτητα αὐτῶν².

¹ Ἡ λαμπρὸς ἐπιτυχία τοῦ αὐτέρου ἐν τῇ Ὀπικῇ καὶ τῷ ἡγεμονισμῷ ὑπεκίνησε τὴν ἐλπίδα ἀναλόγου ἔγγησεως καὶ τῆς παγκοσμίου ἔλεσεως. Ἀλλ' ἀμέσως ἀνεπύγθησαν σοβαροὶ δυσχέρειαι.

Πρόσηματα, ή παγκόσμιος ἔλειξ παρουσιάζει χαρακτηρας ἐντελῶς ἔξαιρετικούς. Οὐδὲν εἶδος ἔνεργειας λέγει ὁ L. Poincaré, καὶ μετεξὺ τῶν ἔξαιρωνεμένων ἀκόμη ἐπὶ τοῦ αἰδέρος, ὃς τὸ φῶς καὶ ὁ ἡλεκτροτισμός, οὗτοι ἔπιδραστιν τίνα εἴηται. Πάντα τὰ σώματα είναι ἀπολύτως διαφανῆ, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὴν παγκόσμιον ἔλειξ, οὐδὲν δὲ πείραμα ἀπέδειξεν, ὅτι δὲν είναι στιγματία, ή μετάδοσις αὐτῆς. Οὔτε ὀνάκλασιν, οὔτε διάλασιν ὑφίσταται καὶ οὐ μόνον είναι ἀνεξάντλητος, ἀλλὰ προσέτι η διάταξις τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἔλεκτρικῆς δυνάμεως μόλις τινὸς ἐπὶ τῶν πολλαπλῶν σωματίων, τὰ δοτοῦ δύνανται ἀλληλοιδιαδόχως νὰ εἰσέλθωνται εἰς τὸ πεδίον τῆς ἔνεργειας αὐτῆς, οὐδὲλαός ἐλαττοῦ τὴν ἀμοιβαίλαν ἔλειξ, τὴν διποίαν αὐτῆς ἔξαστει ἐπὶ ἕκαστην τούτων, τούθ' ὅπερ σύδαιμον ἀλλαχοῦ παρατηρεῖται ἐν τῇ φύσει.

Πάσαι αἱ γενόμεναι ἔξηγήσεις μιᾶς λέξει ἀπέτυχον. Οὗτα ἡ ὑπόθεσις τοῦ αἰθέρος δὲν ἥδυνθη εἰσέστη νὰ ἔξηγήσῃ πάντα τὰ φαινόμενα, τὰ ὅπου μόνου αἱ ἰδιότητες τῆς ὕλης εἰναι ἀνίκανοι νὰ ἔξηγησωσιν. Αἱ προσπάθειαι ποὺς ἀναπαράστασιν τῶν φαινομένων τοῦ φωτός, τοῦ ἡλεκτρισμοῦ καὶ τῆς παγκοσμίου ἐλέξεως, διὰ τῶν μηχανικῶν ἴδιωτήτων ἐνὸς αἰθέρος πληρούντος δόκολάθρον τὸ Σύμπαν, ἀγεῖ εἰς ἀδιότητας τοῦ μέσουν τούτου παραδόξους καὶ σχεδόν ἀντιφασούσας. Καὶ ἐν τούτοις θὰ ἦτο μᾶλλον ἀνατανόητον, ἐάν ἐδεχόμεθα δύο ἢ τρεῖς αἰθέρας, καταλαμβάνοντας τὸ διάστημα, ὡς ἔαν ἔναστος ἦτο μόνος, χωρὶς νὰ ἀλληλεπιδρῶσιν. Οὕτω τείνομεν νὰ δεχθῶμεν μᾶλλον, ὅτι αἱ ἴδιότητες τοῦ αἰθέρος δὲν ἀνάγονται τελείως εἰς τὴν συνήθη Μηχανικήν.

² Αἱ ἡλεκτρικαὶ ἀκτῖνες δὲν εἶναι ὄραται· τὸν ὁφθαλμὸν ἀντικαθιστῶν ὅργανα εἰδικά, προδιδόντα τὴν παρουσίαν αὐτῶν. Ἐπὶ τῶν ἰδιοτήτων τῶν ἀκτίνων τούτων βασίζεται δὲνευ σύνδρομος τηλέγασφος, ή ἀπλῆ μέν, ἀλλὰ σπουδών αὐτῇ ἐφαρμογὴ τῶν θεμελιωδῶν ένοπλισῶν τοῦ Hertz.

εργασίων του Ηέρτζ.
Εἰς τὸν τηλέγραφον τοῦτον ὁ πομπός ρίπτει ἀκτῖνας ἡλεκτρικάς, αἱ δόποιαι διατρέχουσι τὸ διάστημα καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις. Ἡ παρουσία τῶν κυμάτων τούτων δύναται νὰ καταστῇ αἰσθητὴ δι' ἐνὸς οἰστρήπτοε ἐπ τῶν πολλῶν ἀποτελεσμάτων, τῶν παραγομένων ὑπὸ αὐτῆς. Πολλάκις χρησιμοποιεῖται πρόστιο τοῦτο ὁ ἀπτίναγών τοῦ Βranly, ὁ δόποιος ἀποτελεῖται ἐξ ὑάλινου σωλήνος, περιέχοντος ωνίσματα με-

YAH

Καὶ νῦν ποίᾳ ἡ σύστασις καὶ τίνες αἱ ιδιότητες τῆς ὑλῆς;

Αἱ ἐπ' αὐτῆς ἔρευναι ὑπεστήριξαν τὴν ὑπόθεσιν τῆς μοριακῆς συστάσεως της, μεθ' ὅλας τὰς ἀντιρρήσεις τῶν ζητούντων τὰ πάντα διὰ μόνων τῶν γενικῶν ἀρχῶν. Καθ' ἣν ἐποχὴν ἀκριβῶς συνεκεντροῦντο οὗτοι εἰς ίδίαν διαφωνοῦσαν Σχολὴν καὶ ἡρούντο τὴν γονιμότητα τῆς μοριακῆς θεωρίας ἐν τῇ Φυσικῇ, τῆς ἀτομικῆς ὑποθέσεως ἐν τῇ Χημείᾳ, ὁ ἀτομισμὸς ἀνεφαίνετο, θριαμβεύων καὶ στηρίζομενος ἀκλονήτως ὑπὸ τοῦ πειράματος, ἐν τῷ Ἡλεκτρισμῷ.

Διὰ τῆς μοριακῆς ὑποθέσεως συνηθομολογήθη μέγιστος ἀριθμὸς ἀποτελεσμάτων, ἐδημιουργήθη σύστημα γενικώτατον καὶ πλεῖστα φαινόμενα προεγνώσθησαν. Δύναται τις νῦν εἴπει, διτὶ ἡ ἀτομιστικὴ θεωρία, τὸ ἀριστούργημα τοῦτο τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων, εἶναι ἀναπόσπαστος ἀπὸ τὴν Ἐπιστήμην τῆς Φύσεως, ἀποτελοῦσα τὴν ψυχὴν αὐτῆς. Ἐν τῇ Φυσικῇ δι' αὐτῆς ἀνεδείχθη ἡ μεγαλοπρεπῆς καὶ σπουδαία κινητικὴ θεωρία τῶν ἀερίων. Ἀπλῆ καὶ γόνιμος ἐν τῷ συνόλῳ, ἀποτελεῖ ἐπιστημονικὴν ὑπόθεσιν, τείνουσαν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὅσον δλίγαι. Διὰ τῆς κινητικῆς θεωρίας τῶν ἀερίων συνετάχθησαν καὶ ἔξηγήθησαν⁴ τὰ φαινόμενα τῶν φευστῶν, ὡς ἡ διοίχσις, ἡ ἀγωγιμότης φευστικῶν καὶ ἀλιγτικῶν ἐξεργάσεων.

νερμαντική και ἡλεκτρική, η πιεσίς και το ίξωδες νέα φαινόμενα προεγγάσθησαν, ἐκ τῶν δποίων πλεῖστα μὲν τὸ πείραμα ἐπηλήθυευσε μέχρι σήμερον, ἄλλα δὲ ἀναμένουσιν εἰσέτι τὸν ἔλεγχον αὐτοῦ.

ἐπ' αὐτῶν προσπέσωσιν ἡλεκτρικαὶ ἀκτίνες, τὸ ἡλεκτρικὸν φεῦμα διέχεται εὐκόλως διὰ τῶν φινισμάτων. Έσχάτως γίνεται χρήσις τοῦ μαγνητικοῦ δείκτου ἀντὶ τοῦ ἀκτιναγωγοῦ.

Ἐάν λοιπὸν ἀναλογισθῶμεν, δτὶ αἱ φωτειναὶ καὶ αἱ ἡλεκτρικαὶ κυμάνσεις κατ' οὐδὲν διαφέρουσι, συνάγομεν ἀμέσως, δτὶ ὁ ἄνευ σύρματος εἶναι ἀπλούστατα ὅπτικός τηλέγραφος, εἰς τὸν ὅποιον αἱ μὲν ἀκτίνες πέμπονται ὅχι ἀπὸ λαμπτήρος, ἀλλ ὑπὸ εἰδικῶν ἡλεκτρικῶν συσκευῶν, ὁ δὲ ὀφθαλμὸς τοῦ παρατηρητοῦ ἀντικατεστάθη ὑπὸ καταλλήλου δέντου.

Η ἀναισθήσια λοιπὸν τοῦ ὄφθαλμοῦ ἡμῶν εἰς τὰς ἡλεκτρικὰς ἀκτίνας διαχωρίζει κυρίως τὸν ἄνευ σύρματος απὸ τὸν διπτυχόν. Ἐάν τινας ἡλεκτρομαγνητικαὶ κυμάνσεις ἥσαν δροσαῖ, οἱ σταθμοὶ τοῦ ὅντες σύρματος τηλεγράφου θά ἐφαινόντο δις ὃντας αὐτούς λαμπτήρες φωτός χρωμάτων μεγίστης ποικιλίας· πᾶν μέρος ἐκπομπῆς ἀκτινοβόλου ἔνεργειας θὰ ἡτο κέντρον φωτός, μὴ σχηματίζοντος σκιάς, ἔνεκα τοῦ μεγάλου μήκους τῶν κυμάτων. Θά ἐβλεπομεν οὕτω τοὺς σταθμοὺς ἔστα καὶ ἀν ἐπερροσθόντο μεγάλα ὅρη ἢ ἀν λαι ἀνωμαλίαι τοῦ ἑδάφους.

Σήμερον διὰ τοῦ αἰνέρογράφου τούτου ἡ συγκοινωνία ἀποκαθίσταται ἀσφαλῶς εἰς ἀποστάσεις 2 000 καὶ πλέον χιλιομέτρων.

“Η σπουδαιότερης της μοριακής ύποθέσεως ἀναφαίνεται ἐπίσης ἐν τῇ Ὀπτικῇ τοῦ Fresnel, ἐν τῇ σπουδῇ τῆς θερμότητος καὶ εἰς τὴν ἔξ- λιξιν ὅλων τῶν προούδων τῆς νεωτέρας Χημείας.

‘Ο ἀτομισμὸς κατέλαβεν ἥδη πρωτεύονταν
θέσιν εἰς τὰς Φυσικὰς θεωρίας καὶ τείνει νὰ
διέλθῃ ἐκ τῆς τάξεως τῶν ὑποθέσεων εἰς τὴν
τῶν ἀνεξαρτήτων ἀρχῶν.

* * *

‘Η σπουδὴ τῶν καταστάσεων τῆς ὥλης, ἀρνούμενη ἐκ τοῦ ἀτομισμοῦ ἀπλετον φᾶς καὶ ζηχουσα ὑπ’ ὅψιν, διτὶ ἡ γενικότης τῶν ἰδιοτήτων τῆς ὥλης δὲν ἐπέτρεπε οἶανδήποτε πραγματικὴν ἀσυνέχειαν εἰς δύο διαφόρους ἐκ τῶν καταστάσεων αὐτῆς, ἔφυσεν εἰς ἔξαγόμενα, τῶν διοίων ἡ εὐρύτης καὶ τὸ ἐνδιαφέρον εἶναι θεμελιώδη τόσον ὑπὸ φιλοσοφικήν, ὃσον καὶ ὑπὸ πρακτικὴν ἔποψιν.

Ἐπὶ μακρὸν ἐθεωρήθησαν αἱ τρεῖς πωτεύουσαι καταστάσεις τῶν σωμάτων, στερεά, ὑγρὰ καὶ ἀερώδης, ὡς τελείως διακεκριμέναι, ἔχουσαι ἴδιότητας ἀρκούντως χαρακτηριστικά, πρὸς ἀπομάκρυνσιν πάσης ἀμφιβολίας ὡς πρόδια τὰ ἀποδοτέα εἰς αὐτὰς δρια. Τοῦτο ἦτο φυσικὴ συνέπεια τῶν ἀτελῶν γνώσεων ἡμῶν ἐπὶ τῆς ὕλης.

Οἱ δορι, ὑφ' οὓς εὑδίσκεται συνήθως ἡ ὄλη
δὲν εἶναι ἡ ἀπλῆ μερικὴ περίπτωσις, μία τῶν
ἀπειρών καταστάσεων. Ἡ Ἐπιστήμη δὲν ἦται
δυνατὸν νὰ προσδώσῃ ίδιαζουσαν σημασίαν εἰς
τοὺς δρους τούτους, οἱ διποῖοι ἐν τούτοις θόρ
παραμένωσι πρωτεύοντες διὰ τὰς ἐφαρμογὰς
καὶ τὰς συνήθεις χρήσεις. Τούναντίον, ἔπειτα
νὰ ἀναζητηθῶσι τὰ φαινόμενα τῆς ὄλης, τὰ
προερχόμενα ἐκ τῶν μετάβολῶν τῶν συνθηκῶν
ὑφ' ἃς διατελεῖ, ὡς τῆς πιέσεως ἢ τῆς θερμο-
κρασίας, φαινόμενα, τῶν διποίων ἡ ἔρευνα προ-
ειμήνυεν ἔξαγόμενα μεγάλης σημασίας.

Σήμερον ἡ διάκρισις τῶν σωμάτων εἰς στερεά, ὑγρὰ καὶ ἀέρια ἔξελιπεν ἐν τῇ Ἐπιστήμῃ. Αἱ συγκεκριμέναι καταστάσεις κατερρίφθησαν καὶ κατεδείχθη πόσον αὐθαίρετοι ἦσαν αἱ διαιρέσεις αὐτῶν. Ἐφόσον αἱ γνώσεις ἡμῶν ἐπὶ τῷ ιδιοτήτων τῆς ὕλης πολλαπλασιάζονται, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπιβεβαιοῦνται ἡ συνέχεια τῶν καταστάσεων αὐτῆς.

Πᾶσαι αἱ γενόμεναι ἔρευναι ἀπέδειξαν πρῶτον τὴν συνέχειαν τῆς ὑγρᾶς καὶ ἀερώδους καταστάσεως. Ἐγγώσθη πλέον, ὅτι δυνάμεις νὰ διελθωμεν ἐκ τῶν ὑγρῶν εἰς τὰ ἀέρια, ὡς καὶ διὸ ποτε, καθ' ὃν γίνεται τοῦτο ἄνευ ἀπο-

τόμου μεταβολῆς, ἀλλὰ διὰ συνεχοῦς ἀλλοιώσεως.

Είς τὰς ἐρεύνας ταύτας τὸ πείραμα παρέσχεν ἀκριβεστάτας γνώσεις ἐπὶ τῶν νόμων συμπιεστότητος καὶ διαστολῆς τῶν ρευστῶν, ἐνῷ ταῦτοχρόνως αἱ ἀτομικαὶ ὑποθέσεις μετὰ τῆς Θεομοδυναμικῆς ἥγανον εἰς θεμελιώδεις σχέσεις καὶ τὴν χαρακτηριστικὴν ἔξισωσιν αὐτῶν. Τοιουτοτρόπως διὰ καταλλήλου συνδυασμοῦ πειράματος καὶ θεωρίας ἥλθον εἰς φῶς σπουδαιότατα ἔξαγόμενα, μεταξὺ τῶν ὅποιών πρωτεύουσαν θέσιν κατέχει ὁ θεμελιώδης νόμος τοῦ *Van der Waals*¹.

三

Μετὰ τῶν ἐρευνῶν τούτων ἐπὶ τῶν γενικῶν
ἰδιοτήτων τῶν θεοτῶν ἀνεπτύχθησαν συγχρό-
νως καὶ τὰ μέσα ἀφ' ἐνὸς παραγωγῆς μεγάλου
ψύχους καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς ὑγροποιήσεως τῶν
ἀερίων. Σήμερον πάντα τὰ ἀερια ἀνεξαιρέτω
ὑγροποιοῦνται.

¹ Τὰ σπουδαιότερα τῶν ζητημάτων ἡρευνήθησαν πότε τῶν Young καὶ Ramsay, τῶν διποίων τὰ πειράματα δὲν ἀτέτιχον μὲν πολὺ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πτίεσσως καὶ τῶν κοινῶν θερμοκρασιῶν, περιεστράφησαν δόμως περὶ τὴν καμπύλην τοῦ κόδου καὶ τὸ κρίσιμον σημεῖον.

Ἐσχάτως δὲ Αμαγατ, κατανικήσας σπουδαίας πειραματικὰς δυσχερείας, ὡς ή ἀκριβῆς μέτρησις μεγάλων πιέσεων καὶ τῶν σχετικῶν μικρῶν ὅγκων, παρέσχεν, εἰς μελέτην πλήρη καὶ συστηματικήν, τοὺς ὁκιστικούς νόμους συμπλεστότητος καὶ διαστολῆς τῶν ρευστῶν ὑπὸ πίεσιν σταθεράν, προσδιορίσας συγχρόνως τοὺς διαφρόνους συντελεστάς μετά τῶν μεταβολῶν αὐτῶν. Εἰς τὰ πειράματα ταῦτα ἡ πίεσις ἔφθασε τὰ 3000 ἀτμοσφαιρίδας.

Πρὸς ἀναποδάστασιν τῶν σχέσεων μεταξὺ ὄγκου θερμοκρασίας καὶ πιέσεως, εἰς δὲ τὰ γενόμενα πειράματα κατέληξαν, πλείστοι τύποι προύταθησαν. Άλλοι ἔχοντες πρώτος ἐφάνη περιλαμβάνοντες ἐπαρκῶς της πειραματικῆς ἐξιγνόμενα ὁ περίφημος τύπος τοῦ Van der Waals, ὁ εὐρεθεὶς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς κινητικῆς θεωρίας τῶν ἀερίων.

Τὸ σπουδαιότερον ἀποτέλεσμα τῶν σχετικῶν ἐρευνῶν τοῦ Van der Waals εἶναι ἡ ἀνακάλυψις τοῦ νόμου τῶν ἀντίστοιχων καταστάσεων (états correspondants). Κατὰ τὸν νόμον τούτον, ἔαν ληφθῶσιν αἱ κρίσιμοι ποσότητες ὡς μονάδες μετρήσωσε τῆς πιέσεως, τῆς θερμοκρασίας καὶ τοῦ δγκον, αἱ σταθεραὶ ἐκάστου σώματος ἔξαφανίζονται ἐκ τῆς χρονικής της καὶ ἔξιστες καὶ τοιουτορόπως καθίσταται αὕτη κοινὴ εἰς ὅλα τὰ ρευστά.

Τά πειράματα, τό ἔκτελεσθέντα ίδιως ὑπὸ τῶν Amagat, Young καὶ Mathias, πρὸς ἐπαλήθυευσι τοῦ νόμου τούτου κατέδειξαν, ὅτι πρὸς ἐπαληφομογή του πρότεινε νὰ διαιρεθῶσι τὰ σώματα εἰς ὄμβαδας. Συνεπῶς αἱ ίδιότητες ρευστοῦ τίνος δὲν είναι δυνατόδην νὰ καθορισθῶσι δια μόνων τῶν κριτικῶν σταθερῶν ἀλλ' είναι ἀνάγκη καὶ ἄλλων εἰδικῶν παραμέτρων Τοιουτοτρόπων τό πείραμα κατέδειξεν, ὅτι οἱ νόμοι τῶν ἀντιστοίχων καταστάσεων είναι μὲν μεγάλης ση μασίας, ἀλλὰ δὲν ἔχουν τὸν βαθμὸν γενικότητος, τὸ ἀποδοθέντα εἰς αὐτοὺς ἐν ἀρχῇ.

τερον. Τὸ στόμα τῆς διανοίγεται εἰς ἔνα φοβισμένο χαμόγελο. Ἀλλὰ ὁ Νοέλ κυριευμένος ἀπὸ τὴν κρυφὴν καὶ ἔμμονην ἰδέαν ποῦ τὸν βασανίζει, ὁ Νοέλ σφίγγει τὰ χέρια τῆς Ζοζάννας, τὴν πλησιάζει περισσότερο.

—Τὸ παρὸν... Θέλω νὰ πιστεύσω ὅτι τὸ παρὸν μοῦ ἀνήκει, Ζοζάννα! Θέλω νὰ πιστεύσω ὅτι μάγαπᾶς καὶ ὅτι εἴσαι εἶλικρινής... Ἀλλὰ ὑπάρχει...

—Τί;
—Τὸ παρελθόν...
—Νοέλ.

—Τὸ παρελθόν τὸ ὅποιον μαντεύω... Ἀλλούμονο! δὲν ἐπερίμενα ἀπὸ σένα αὐτὰ τὰ λόγια ἀγάπης, πρὶν μοῦ κάμης τὴν ἔκμυστήρευσιν ποὺ μοῦ ὑπερσέμης, ποὺ μοῦ ὅφελεις καὶ ποὺ ὅτα ἐδεχόμουν μὲ εὐχαρίστησιν καὶ μὲ λύπην, ὅπιαδήποτε καὶ ἀν ἡτον... Καὶ τότε μόνον ὅτα σοῦ ἔλεγα...

Ἡ Ζοζάννα ἀφίνει κραυγήν:

—Θεέ μου!... Τί ἔκαμα!... Τί φρικώδης ἀπρονοησία! Πῶς ὅτα δεχθῆς τὴν ἔξομολόγησιν μιᾶς μεγάλης, μιᾶς τόσο μεγάλης δυστυχίας; "Ω! Θεέ μου!... Θεέ μου! τί ἔκαμα;

—Ζοζάννα, φίλη μου, μὴν τρέμῃς, μὴν κλαῖς, Ζοζάννα μου!

—Εἴμουν τόσο εὐαίσθητη, τόσο νευρική, καὶ ἡτον τόσο μεγάλη δυστυχία νὰ εἴμαι κοντά σου!... Τὰ ἔχω χαμένα πλέον. Ἐπροδόθηκα. Καὶ ἀμέσως ἀμέσως ἔδειξες τόσην βιαστητα.

—Σὲ ἀδίκησα καὶ σοῦ ξητῶ συγγνώμην... ἀλλὰ μὴν κλαῖς!... Αὐτὸ μὲ κάμνει νὰ πονῶ... Γιὰ κύταξε, εἴμαι ἥσυχος, τόρα!... Δὲν ξέρω κένω πῶς νὰ συγκρατήσω τὴν ἀγωνίαν μου... Γιὰ ἥσυχασε!... Εἴσαι ἀκόμη τόσο ἀδύνατη!... Δὲν θέλω νὰ σὲ βασανίζω μὲ τὰς ἐρωτήσεις μου... Ἀπόψε, ναί, ἀπόψε, θὰ μιλήσωμε... Ὁμως νὰ μὴν κλαῖς, σοῦ τὸ ἀπαγορεύω! Πᾶμε, τί στεκόμεθα, ἀς περπατήσωμε. Δὲν ξέρομε τί κάνομε οὔτ' ἔγω, οὔτε σύ...

Τὴν παρασύρει. Αὐτὴ στενάζει ἀκαταπάλιστως: «Τί ἔκαμα;» Τὴν βλέπει ἀρρωστητὴν ἀπὸ τὴν συγκίνησιν, ἔτοιμην εἰς λυγμούς διὰ τὴν παραμικροτέραν λέξιν, διὰ τὴν παραμικροτέραν χειρονομίαν ποὺ ὅτα τῆς ἐφαίνετο ἐπιτίμησις.

—Σώπα!... Σώπα!... εἴπε θὰ εἴμεθα στὸ Παρίσι στὰς ἐπτά... Ἀπόψε, θὰ ἔλθω στὸ σπίτι σου. Θὰ εἴμεθα ἥσυχοι, φρόνιμοι, γλυκεῖς πρὸς τοὺς ἑαυτούς μας, καὶ θὰ ἴδῃς τὸν ἐρωτά μον ἀπλοῦν καὶ εὔκολον. Σὲ φοβίζει τάχα διάλος σου;... "Ολα ἥμπορει νὰ τὰ καταλάβῃ,

νὰ τὰ συγχωρήσῃ, διὰ — ἐκτὸς τῆς ἀνειλικρινείας. Καὶ εἴσαι πολὺ εἶλικρινής...

—Θὰ εἴμαι.

—Ἡ εἶλικρινεία, Ζοζάννα, εἶνε δικανὸν τῆς ζωῆς μου. "Έχω ἐπιβάλει εἰς τὸν ἑαυτόν μου νὰ μὴ λέγω ψέματα ποτέ, καὶ δταν παρημέλησα αὐτό μου τὸ καθῆκον, αἰσθάνθηκα τὸν ἑαυτόν μου ταπεινωμένον καὶ ἐλαττωμένον. Καὶ γι ἀντὸ διὰ σοῦ κάμω κένω, πρῶτος ἔγω, τὴν ἔξομολόγησι μου. Θὰ μὲ μάθης μὲ τὰς ἀδυναμίας μου. Καὶ διὰ μὲ δεχθῆς δπως γείμαι, μὲ συμπάθειαν, γιατὶ μάγαπᾶς.

—Καὶ σύ, Νοέλ, διὰ μὲ δεχθῆς δπως εἴμαι;

—Ναι μὲ κλειστὰ τὰ μάτια...

—"Α, πόσο σάγαπω!

—Πές το μου ἀκόμη.

—Σάγαπω...

—Ἀκόμη... ἀκόμη!... διλοένα!...

—Σάγαπω, σάγαπω, σάγαπω...

Ἡσυχοι, πιασμένοι ἀπὸ τὰ χέρια περπατοῦν εἰς τὴν πράσινην σκιάν, ἐπάνω εἰς τὰ πράσινα χόρτα. Τὸ μονοπάτι ἀκολουθεῖ τὸν δρόμον τοῦ μικροῦ ποταμοῦ, δι ὅποιος λαμπτοβολεῖ γλιστρῶν καὶ ἀφροκοπᾶ.

Φθάνουν ἐπιτέλους εἰς τὸ ξενοδοχεῖον. Νὰ τὰ τραπέζια, τὸ σπίτι, ἡ σάλα μὲ τὶς ζωγραφίες. Μιὰ μυρωδιὰ μπύρας γεμίζει τὸν ἀέρα... Τὸ ἀμάξι περιμένει κάτω ἀπὸ τὶς σκονισμένες ἀκανίες.

Ο ἀμάξις ζεύει τὸ ἄλογο του, καὶ δι καταστηματάρχης ποὺ δὲν εἴνε κουτός ἀνθρωπος τοὺς πλησιάζει... Ἐπαινεῖ τὰς καλλονὰς τοῦ τόπου, τὸν καθαρὸν ἀέρα.

—Κέπειτα, δταν θέλη κανεὶς νὰ μείνη μερικὲς ἥμερες, ἔχω ὡραῖες κάμαρες... Θὰ ξαναγυρίσῃ ἵσως δι κύριος καὶ ἡ κυρία.

—Χωρὶς ὅλο, χωρὶς ἄλλο! λέγει δι Νοέλ.

Καὶ δὲν τολμᾷ νὰ κυτάξῃ τὴν Ζοζάνναν δι ποία κοκκινίζει.

Ξεκινοῦν. Ο γεροαμάξις σπογγίζει τὸ μετωπό του, σφυρίζει καὶ φροντίζει νὰ μὴ γυρίζῃ πίσω του. "Έχει πεῖραν ἀπὸ τέτοιους περιπάτους κέχει καταλάβει δι «αὐτὸι ἀγαπιῶνται πολύ...»

Κάμποι, λειβάδια, λόφοι διασχιζόμενοι ἀπὸ δρόμους, ἐρείπια ἐνὸς μοναστηριοῦ, μία δενδροστοιχία, μία λάμψις λευκὴ καὶ καυστική. Ἐν ταπτοῖς δι Νοέλ καὶ δι Ζοζάννα δὲν βλέπουν πλέν, δὲν διμιλοῦν. Δὲν ἀντιλαμβάνονται παρὰ μόνον τὴν πυρακτωμένην ἀτμοσφαῖραν, τὴν σαπιχαρώδη δσμὴν τῶν ἀκακιῶν, τὸ κύλισμα τῆς ἀμάξης ποὺ τοὺς φέρει κοντά-κοντά τὸν

εἶναν εἰς τὸν ὅλλον... Καὶ τὸ πρῶτο τους φίλημα τοὺς ἀφίνει θάμβωμένους, ὡσὰν δλη ἡ φλόγα τῆς θερμῆς ἥμέρας νὰ εἴχε εἰσοδημήσει μέσα στὸ αἷμα των.

Κατὰ τὸ βραχὺ διάστημα τοῦ ταξειδιοῦ ἀπὸ Σὲν-Ρεμύ εἰς Παρίσι, εἴς τὸ ἀδειανὸν βαγόνι δι Νοέλ ἔμεινε ἀμύλητος κρατῶν τὴν Ζοζάνναν εἰς τὰ χέρια του. Κ' ἐκείνη ἐπίσης ἥτον συλλογισμένη καὶ δταν τὸ τραίνο ἐμπῆκε εἰς τὸ τελευταῖον τοῦννελ ἐφάνη δι τὸν ἔξυπνον δὲν ἔνα είδος νάρκης ποὺ τὴν εἴχε καταλάβει, κέψι θύρισε:

—Τί γλίγωρα ποὺ φθάνομε! τί γλίγωρα!...
—Καὶ διὰ πρέπη νὰ σάρισω;...

—Ναι, φίλε μου... Θὰ ξεκουρασθῶ, θὰ συμμαζευθῶ κάπως καὶ ὅλητης ἔπειτα στὰς δοκτώμιση δταν διὰ εἶμαι μόνη μου.

Τὴν ἐνηγκαλίσθη θωπεύων μὲ τὰ χεῖλη τοὺς κροτάφους της, τὰ μάγουλα, τὸ στόμα, καὶ τὰ φιλήματά του αὐτά, καλύτερα ἀπὸ τὰ λόγια ενίσχυσαν καὶ τὸν ἔναν καὶ τὸν ὅλον. Εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ Λουξεμβούργου, δι Νοέλ ἐκατέβη πρῶτος κέφυγε μέσον ἀπὸ τὸ πλήθος.

Ἐπῆγε ἔως εἰς τὸ Ωδεῖον... Κάτω ἐκεῖ, πρὸ χρόνου, δι Ζοζάννα εἴχε ξεψυλλίσει τὸ βιβλίον του. Ἡτον εἰς τὴν Σικελίαν τότε δι Νοέλ ἥλτιζεν δι τὴν Ρενέ Μαρισώ διὰ ἥρχετο νὰ τὸν συναντήσῃ... Καὶ δι Ζοζάννα τί ξακοννεῖ τότε; Ποίον ἀγαποῦσε;

Τὸν ἀνδρα της;... "Όχι: 'Απὸ δσα δι Νοέλ ἥξεν ρε, ἀπὸ δι, τι ἐμάντευε — μέσον ἀπὸ κάποια λόγια τοῦ Φουκάρ καὶ μερικὰς φράσεις τῆς Ζοζάννας — δι νέα αὐτὴ δι πνευματώδης, δι ὅλο καρδιά, εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς νεότητός της δὲν εἴχε δυνηθῆ νάγαπήση μὲ πραγματικὸν ἐρωτα τὸν Πέτρον Βαλεντέν. Είχε αἰσθανθῆ διὰ τὸν ἀρωστὸν αὐτὸν δι Ζοζάννα ἔνα είδος μητρικῆς εὐσπλαχνίας. Ἀλλὰ δι Νοέλ δὲν εἴχε ἀμφιβολίαν δι της Ζοζάννας δι τοῦ Νεμούρ... Καὶ αὐτὴ εἴνε δι μεγάλη δυστυχία, τὸ μεγάλο κακό, διὰ τὸ ὅποιον πενθεῖ ἀκόμη...'

Ο Νοέλ ἔπεισε τὸν ἑαυτόν του δι της γνωρίζει τὸ μυστικὸν τῆς Ζοζάννας... "Ἐπειτα δι μαρφιβολία τὸν κατέλαβε ξανά: 'Τί μυθιστόρημα θέλω νὰ κατασκευάσω;... Αὐτὰ είνε παρόλογα! 'Η Ζοζάννα θὰ μού ἔκρυβε τόσο ἐπιμόνως, μὲ τόσην ἐντροπήν τὸ μυστικὸν ἐνὸς πλατωνικοῦ ἐρωτος; 'Α! 'Οφείλω νὰ εἴμαι ἔτοιμος νὰ δεχθῶ τὸ καθετί!... Γιατὶ νὰ μὴν ἥμπορων νάποικαρύνω αὐτὸν τὸν πόνον ἀπὸ πάνω μου;... Δὲν ἔξηλευσα τὸν ἀνδρα της σχέδον καθολοκηρίαν, δι τοῦλάχιστον πολὺ δλίγο!... 'Αγαποῦσα τὸ παιδί τοῦ Πέτρου Βαλεντέν ποὺ γιὰ μένα είνε μία σκιά, ἔνα δνομα... Τὸ παιδί! 'Η Ζοζάννα τὸ λατρεύει αὐτὸ τὸ παιδί! 'Ισως τὴν ἐφύλαξε, τὴν ἐπαγρύπνησε αὐτό. 'Εθυσιάσθη γι αὐτό... Τίς οίδε! δι μητρικὴ στοργὴ ἔνικησε τὸν ἐρωτα...'

Ἐπλανήθη μέσα ἀπὸ τοὺς μικροὺς δρόμους. Καὶ μίαν στιγμὴν δι ἀνησυχία τοῦ ἐπαράνθη ἀναπολοῦσε τὸ ξενοδοχεῖον τοῦ Σερναί, τὸ ἀ-

¹ Μυθιστόρημα τῆς κυρίας De Lafayette θεωρούμενον ως τὸ ὀριστούργημα τῆς συγγραφέως.

μάξι, τὸ τοπίον μὲ τὰ δένδρα μέσα εἰς τὸ χουσάφι τοῦ ἡλιοβασιλεύματος, καὶ ἡ ἀνάμνησις τοῦ φιλήματος τοῦ ἀπέστα μίλαν ἀναφώνησιν... Ἡσθάνετο ἐπιθυμίαν νὰ φωνάξῃ δυνατά: «Μᾶγαπᾶ, μᾶγαπᾶ!...» Ἐπειτα ἡ ἀγωνία τὸν κατελάμβανε πάλιν, καὶ ἐστέναζε σιωπηλά: «Πῶς τὴν ἀγαπῶ, ἀλλοίμονο! πῶς τὴν ἀγαπῶ!»

Εἰς τῆς Μαριέττας, δὲν ἥμπορεσε νὰ φάγη. Μὲ τὰ μάτια καρφωμένα εἰς τὸ ὀρολόγι του ἀρχικές νὰ καπνίζῃ συγαρέττα τὰ δοκοῖα ἔσβυνε μόλις ἄναβε.

Εἰς τὰς δοκῶν ἔφυγε, καὶ μόλις ἐπάτησε τὴν σκάλαν τῆς Ζοζάννας, ἡ σκέψις του ἔγεινε πάλιν φωτεινή ὅπως εἰς ὅλας τὰς κρισίμους ὥρας τῆς ζωῆς του.

Τοῦ ἀνοιξε ἡ Ζοζάννα ἡ ἴδια:

— Εἶμαι μόνη.
— Καὶ δὲ Κλαύδιος;
— Κοιμᾶται. Ἐλα!

Τὴν ἡκολούθησε μέσ' ἀπὸ τὴν σκοτεινὴν τραπέζαριαν, ἔως εἰς τὸ σαλόνι. Ἡ λάμπτα ἔκαψε. Μία θύρα μισοανοικτὴ ἄφινε νὰ φαίνεται τὸ τριανταφυλλὶ περικαλύμμα τοῦ τοίχου εἰς τὸ καλλυντήριον τῆς Ζοζάννας, ὅπου ἐκοιμᾶτο τὸ παιδί. Κάποτε ἤκοντο ἡ κανονικὴ ἀναπνοὴ τοῦ μικροῦ.

— Φύλη μου, ἀγαπημένη μου!
— "Α! Νοέλ, ἀγάπη μου!"

Εἶχε διφθῆ ἐπάνω του, καὶ τὸν ἔσφιγγε μὲ ὅλας τῆς τὰς δυνάμεις, δῶσαν διὰ νὰ εἰσδύσῃ μέσα του ὁ ἔρως ὁ ἰδιός της, ἡ θέλησις ἡ ἰδική της... Ἐπειτα εἶπε:

— Κάθισθε ἔδω!

Τὸν ὑπερχέωσεν νὰ καθίσῃ εἰς τὸ διβάνι ἐνῷ ἔκεινη ἐκάθητο εἰς τὰ πόδια του, μὲ τὴν κεφαλὴν ὑψωμένην δῶσανε ἐπικαλουμένη, γεμάτη ἀπὸ ταπείνωσιν ἔρωτικήν. Ἡ λάμπτα ἔχυνε ἔνα ἀσθενὲς ὠχροδόδιον φῶς. "Ἐνα τραμβᾶς ἐπέρασε.

— Ο Νοέλ ὀμήλησε πρῶτος:

— Ακουσε, ἀγαπητή μου...

Διηγήθη τὴν ζωὴν του... Εἶχε εἰς τὸ διάστημα δεκαετίας διαφόρους διαβατικοὺς μικροέρωτας, κατὰ τὸ μᾶλλον ἡ ἡττον διασκεδαστικούς, κατὰ τὸ μᾶλλον ἡ ἡττον συγκινοῦντας, πολλάκις δῶραίους, ἐνίστε θλιβερούς, ἀπὸ τοὺς δοποίους ἐντούτοις κανεὶς δὲν εἶχε ἀφίσει ἔχνος βαθὺ ἐπὶ τῆς ψυχῆς του καὶ τῆς μνήμης του... Μολονότι ποτέ του δὲν ὑπῆρξε κακός, οὔτε πεισματάρης, πολλαὶ γυναικεῖς ὑπέφεραν ἐξ αἰτίας

του." Άλλαι τὸν ἔκαμαν νὰ ὑποφέρῃ αὐτός...

— "Ομως δὲλ' αὐτά, βλέπεις, δὲν ἡσαν τίποτε!... Μέθη ἐπιπολαία τῶν αἰσθήσεων, παιγνιδίσματα τῆς φαντασίας, ἀπάτη αἰσθηματική... Καὶ ἀκόμη ὅταν ἔλεγα: «Αὐτὸς εἶνε ἔρως!» δὲν κατώρθων νάπατήσω τὸν ἔαυτόν μου. Δὲν εἶχα κομμίαν ἐγκαρδιότητα, ἐμπιστούνην πρὸς ἔκείνας ποὺ ἐπίστενα δτὶ ἀγαποῦσα... Δὲν ἔλαβα ποτὲ τὴν ἰδέαν νὰ τοὺς ἐμπιστευθῶ τὰ σχέδιά μου, τὰς φιλοδοξίας μου, τὶς πίκρες μου... "Οχι, ποτέ!... Ἐνῷ ὅταν ἀγαπᾶ κανεὶς δίδεται δὲλτοις, δείκνυται ἔκεινος ποὺ εἶνε, λέγει δὲ, τι ἔχει μέσα του... "Α, τὸν ἔρωτα, τὴν μεγάλην συγκίνησιν, τὸ θάμβωμα, τὴν ζάλην ποὺ καραβοτσακίζει τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὴν θέλησιν δὲν τὰ είχα γνωρίσει!

— Ωστε ἔγῳ εἶμαι ἡ πρώτη...
— Ναι, σύ...
— 'Άλλα γιατί;

— Δὲν ἡξέρω... Εἶχα, εἰς τὴν Φλωρεντίαν, ἔνα προαίσθημα, τὸ βράδυ ποὺ εἶχα λάβει τὸ γράμμα σου... Σοῦ τὸ διηγήθηκα πολλὲς φορές... Καὶ ἀργότερα, ὅταν ἀνοιξε τὴν θύραν τοῦ μικροῦ γραφείου ποὺ μέτεριμνες, αἰσθάνθηκα μίλαν ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας συγκινήσεις τῆς ζωῆς μου.

— Αὐθυποβολή!

— Εμπῆκες μία νέα ψηλὴ μὲ μᾶρα πένθιμα φορέματα... Μοῦ ἀπλωσες τὸ χέρι... Ἐκάδησε... ᩱ λάμπτα ἔφωτίζει τὸ στῆθος σου, τὴν ἀλυσσίδα, τὰ χέρια. Τὰ δόντια σου ἐλαμποκοποῦσαν... Τὰ μάγουλά σου ἔγινοντο τριανταφυλλιά. Εγυρες καὶ εἶδα τὰ γαλανὰ μάτια σου... Καὶ δὲν ἐννόησα ἀντὶ ἡσούν ἀλληθινὰ ὠραία ἡ ὅχι ὠραία: ἡσούν ἐσύ!

— "Ω! μίλησε μου ἀκόμη, Νοέλ! Αὐτὸ μοῦ κάνει τόσο καλό... Αὐτὸ μοῦ δίδει θάρρος!... Λοιπὸν μ' ἀγάπησες ἀμέσως;

— Δὲν εἶπα πῶς ἀμέσως σ' ἀγάπησα. "Οχι... ἀλλὰ ἡμουν εὐτυχής, κέπειτα δὲν ἐσκεπτόμουν παρὰ μόνον ἐσένα. Εφεύρισκα προφάσεις διὰ νὰ σὲ βλέπω συχνά, καὶ δὲν ἐπίστενα δτὶ θὰ σου ἡμούν ἐνοχλητικὸς ἐπειδὴ σάγαποῦσα... "Οσο γιὰ τὴν ἐθμιοτάξιαν, τὴν ἔξεχοντα! Εξοῦσα μαζί σου μέσα εἰς τὸ παράδοξον, καὶ τοῦτο μοῦ ἐφαίνετο τόσο ἀπλοῦν, τόσο φυσικόν!

— Η Ζοζάννα ἔψιθνισε:

— Ναι, ἡττον πολὺ γλυκύ... Κέγῳ ποὺ ἐδοκίμαζα νὰ προφυλαχθῶ, ἐκυριεύδομουν ἀπὸ τὰ θέλγητρα τοῦ ἔρωτος...

[Ἀκολουθεῖ]

[Μετάφρ. Α. Κ.]

MARCELLE TINAYRE

Βασικὲς πλατύφυλλε μὲ τὰ σαράντα φύλλα
Σαράντα σ' ἀγάπησαν καὶ πάλι ἔγῳ σὲ πῆρα.

Ἄσπρο τριαντάφυλλο κρατῶ, βουλιοῦμαι νὰ τὸ βάψω
Κι ἀν τὸ πινέχω στὴν μπορά, πολλὲς καρδίες θὰ κάψω
Θὰ κάψω τινάσι, θὰ κάψω πενές, θὰ κάψω παλληκάρια
Θὰ κάψω καὶ τὴν μάγισσα ποὺ ξέσι καὶ μαγεύει
Ποὺ μάγεψε τὸν ἄντρα μου, καὶ θέλ' νὰ μὲ κωρίσῃ.

Ἄχ, οὐλανέ, μὴ βρέξῃς πλειά, κάμε μου αὐτὴ τὴ χάρι
Κ' ἔγῳ μὲ τὰ ματάκια μου δροσίζω τὸ χορτάρι.

Ηθελα νὰ ορθῶ τὸ βράδυ μά πιασε ψιλὴ βροχή
Τὴν κακή σου τὴν ψυχοή.

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

Οἶκος Τυφλῶν

Ο κ. Βικέλας είνε ενας μοναδικός ἄνθρωπος, διοργανώντας το καθετί, νά το λανσάρη, όπως λέγομεν διεθνῶς, νά το κάμην συμπαθητικὸν καὶ ντό πραγματοποιή διπωσδήποτε, προκαλῶν συμπαθείας ὑποστηρίξεις, ενύνοιας καὶ πρὸ πάντων χρήματα. Ο. κ. Δροσίνης είνε ἀλλος ενας μοναδικὸς ἄνθρωπος εἰς τὸ εἰδός του. Οἱ δύο μοναδικοὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι, οἱ δοποῖοι είνε καὶ ποιηταὶ, διὰ νάποδειχθῆ ὅτι η δημιουργικὴ φαντασία είνε ἀπαφύγητον προσὸν εὐδοκιμῆ σεως τόσον διὰ τὸν ποιητὴν, δσον καὶ διὰ τὸν ἔμπορον καὶ τὸν στρατηγὸν καὶ τὸν μηχανικὸν καὶ κάθε δημιουργὸν ἐπὶ τέλους, ἔκαμαν τὴν «Βιβλιοθήκην τῆς Ωφελίμων Βιβλίων». Οἱ δημητρίουγημά των αὐτὸῦ ὡς ἐπιχειρησις είνε μία ἐπιτυχία ἐπίσης μοναδική. Υιιλάδες ἐκδόσεων, μικρὸν μεγαρον, ἐκταινευτικὸν μουσεῖον, χλιαρά πρόγματα ἔγιναν εἰς διάστημα ὀλίγων ἐτῶν. Ως σκοπιμότης τί είνε, μένει νάποδειχθῆ ἀκόμη δὲν είνε δὲ ἡ στιγμὴ τώρα νά κριθῇ τὸ ἔργον εἰς τὰ λεπτομερείας του. Οἱ εύτυχης ὁμοιαὶ αὐτὸς σύλλογος ἀνέλαβε τελευταῖον τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἰδρύσεως ἐνὸς Οἰκου Τυφλῶν. Καὶ πρὶν ἀκόμη ἀκούσωμεν καλλιτὰ τὸ σχέδιον, δ Οἰκος τῶν Τυφλῶν ἔγινε πρόγμα, ὑπὸ τὴν μαγικὴν φάρδον τοῦ κ. Βικέλα. Καὶ κοντεύει νά πιτεύσῃ κανεὶς ὅτι σὲ ὀλίγα χρόνια δὲν θὰ ὑπάρχῃ πλέον εἰς τὴν Ἑλλάδα τυφλός οὔτε τὰ δάτα, οὔτε τὸν νοῦν, οὔτε τὰ δύματα, κατὰ τὸν ἀρχαῖον στίγον.

‘Η νέα ἐπικείσομαις ἐν τούτοις τοῦ Συλλόγου τῶν Ὀφελίμων Βιβλίων, δίδει ἀφορμήν διὰ μεριάς σκέψεις. Κανένας βέβαια δὲν είμπορει νὰ είνει ἔναντιος εἰς τὴν Ἰδρυσιν ἐνὸς ἀσύλου τῶν ἀνιάτων, ἐνὸς πτωχοκομίου, ἐνὸς λεπτοκομίου, καὶ κάθε οἶκου περιουσιλλέγοντος τὴν ἀνθρώπην ἀδλιότητα. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ κάμνει ἐντύπωσιν εἰς τὴν Ἀλέαδα, δόπον τόσα πράγματα λείπουν ἀκόμη διὰ νὰ τὴν κάμουν πολιτισμένον ἔθνος, εἰνὲ δὲν ὑπάρχει ἐφεύρεσις τῆς φιλανθρωπίας, ποὺ νὰ μὴν ἔχῃ ἐφαρμοσθῆ ἡώς τῷρα εἰς μεγάλην ἡ μικρὰν κλίμακα. Προσχθὲς ἀκόμη ἔσπαξα τὸ κεφάλι μου νὰ εὑρῷ ποιά φιλανθρωπική ἐφεύρεσις μᾶς λείπει. Μετὰ τὴν Ἰδρυσιν τοῦ Οἴκου τῶν Τυργλῶν δὲν τὸ σπάζω πλέον. Σήμερον εἰνὲ γεγονός διτὶ ἔχομεν φιλανθρωπικὴν ὑπερτροφίαν καὶ διτὶ ἐνῷ ἡ ζωὴ μας ἡ σωματικὴ καὶ ἡ ζωὴ μας ἡ πνευματικὴ εἰνὲ ἔρματος ὅλων τῶν συμφορῶν, αἱ σωματικαὶ καὶ ψυχικαὶ μας ἀδλιότητες εἰνὲ τριγύρισμενά ἀπὸ θωπείας. ‘Αν συμβαίνῃ τῷρα ὥστε ἀνθρώποι νὰ πενθαίνουν εἰς τοὺς δόρμους, τερελλοὶ γὰρ περιφέωνται εἰς τὴν ἄγοράν, λεπροὶ νὰ πουλοῦν τάπτασι εἰς τὴν ὁδὸν Σταδίου, φιθιοικοὶ νὰ ἔσψυχοῦν εἰς τὰς πύλας τῶν νοσοκομείων, ἐν γένει δὲ ἀνὲ εἰνὲ ἀνάγκη νὰ ἔχῃ κανεὶς ἐκατομμύρια ἡ Ἰσχυρὰς προστασίας διὰ νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸ φρενοκομεῖον ἡ τὸ φυσιατρεῖον, αὐτὸ διφείλεται ἀκριβῶς εἰς τὴν φιλανθρωπικὴν ὑπερτροφίαν, ἡ ὅποια ἡθέληση νὰ ἔφαρμασῃ ταυτοχρόνων ὅλας τὰς ἐφευρόσεις τῆς φιλανθρωπίας καὶ νὰ ἴδρυση λεπτοκομεῖον χωρὶς λεπροὺς εἰς τὸν Μαραθώνα, τὴν στιγμὴν ποὺ δὲν ὑπάρχει ἔνα νοσοκομεῖον ἀρκετὸν νὰ δεχθῇ καθέ διάνθρωπον κτυπῶντα τὴν θύραν του καὶ φρενοκομεῖον ἀρκετὰ πλούσιον, ὥστε νὰ μὴ ζητῇ εἰκοσι δραχμαὶς τὴν ἡμέραν ἀπὸ ἕνα ἀνθρώπον, ποὺ ἐνῷ νομίζει διτὶ εἰνὲ ἐκατομμυριοῦχος δὲν ἔχει ποὺ

τὴν κεφαλὴν κλῖναι. Ὁ Οἰκος τῶν Τυφλῶν ἔρχεται ν' αὐξῆσῃ τώρα τὴν φιλανθρωπικὴν αὐτὴν πολυτέλειαν καὶ εἶνε πολὺ πιθανὸν ὅτι ἐνī αὐχριον ὅταν ὑπάρχουν τυφλοί μὲ μέσα, οἱ δόποι θάποκτησίουν ὅλα τὰ προσόντα διὰ νὰ γίνονται καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου, αἱ φίλαι τῶν δένδρων τῆς λεωφόρου Ἀμαλίας ὅτα γειτούντων ἀπὸ ἀοιδάτους, ποὺ δὲν ἡμπόρεσαν νὰ μάθουν γράμματα ἐπὶ ἀναγλύφων τετραδίων, καὶ δὲν ὅτα ὑπάρχῃ μία θύρα ἀνοικτὴ διὰ τῶν τυφλῶν, ποὺ δὲν ὅτα εἰμιοῦν νὰ κερδίσην τὸ φωμί του, διδάσκων εἰς τὸ Πανεπιστήμιον.

Δεν είμπορει βέβαια κανείς νά ήνε ἐναντίος εις τὴν ἴδρυσιν ἐνὸς Οἴκου Τυφλῶν, ἢ οἰστόδήποτε ἄλλης Προ-
βατικῆς Κολυμβήθρας, οὐτε νά μεμφθῇ τὸ φιλανθρω-
πικὸν πνεῦμα μᾶς κοινωνίας ὅσον ἀμέθοδον καὶ ἀν-
παρουσιάζεται. Καθένας ὅμως ἔχει τὸ δικαίωμα νά-
παιτῃ τὴν συστηματικὴν ὁργάνωσιν κάθε κοινωνικῆς
ἐνεργείας, μὲ τὸ πνεύμην τῆς μεθόδου καὶ τῆς τάξεως
ποὺ δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν μανίαν τῆς ἐπι-
δεικτικῆς μιμητικότητος καὶ τῶν μονομερῶν βλέψεων
καὶ καθένας ἔχει ἀδόμα τὸ καθῆκον νά διεκδικῇ τὰ
δικαιώματα τῆς ζωῆς, τὰ ὅποια τόσον εἰνε περιφρο-
νημένα εἰς τὸν τόπον αὐτὸν.

ανέλαβε τελευταῖον τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ιδρύσεως ἐνὸς Οἰκους Τυφλῶν. Καὶ πρὶν ἀκόμη ἀκούσωμεν καλά-
καλά τὸ σχέδιον, δὲ Οἰκος τῶν Τυφλῶν ἔγινε πρᾶγμα,
ὑπὸ τὴν μαγικήν φύσιν τοῦ κ. Βικέλα. Καὶ κοντεύει
νὰ πιστεύσῃ κανεὶς διτὶ σε δόλιγα λογόνα δὲν θὰ ὑπάρχῃ
πλέον εἰς τὴν Ἑλλάδα τυφλος οὔτε τὰ δώτα, οὔτε τὸν
νοῦν, οὔτε τὰ δύματα, κατὰ τὸν ἀρχαῖον στίγον.

Ἡ νέα ἐπιχείρησις ἐν τούτοις τοῦ Συλλόγου τῶν Ὡφελίμων Βιβλιών, δίδει ἀφορμὴν διὰ μερικὰς σκέψεις. Κανένας βέβαια δὲν εἰμπορεῖ νά είναι ἔναντιος εἰς τὴν ἴδρυσιν ἐνὸς ἀσύλου τῶν ἀνιάτων, ἐνὸς πτωχοκομείου, ἐνὸς λεπτοκομείου, καὶ κάθες οἷκου περισυλλέγοντος τὴν ἀνθρωπίνην ἀθλιότηταν. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ κάμνει ἐντύπωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου τόσα πράγματα λείπουν ἀλόγη διὰ νά τὴν κάμουν πολιτισμένον ἔθνος, εἶνε ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐφεύρεσις τῆς φιλανθρωπίας, ποὺ νά μὴν ἔχῃ ἐφαρμοσθῆ ἐνώς τώρα εἰς μεγάλην ἡ μικρὰν κλίμακαν. Προχθές ἀλόγη ἔσπαζα τὸ κεφάλι μου νά εὑρω ποία φιλανθρωπική ἐφεύρεσις μᾶς λείπει. Μετά τὴν ἴδρυσιν τοῦ Οἴκου τῶν Τυφλῶν δὲν τὸ σπάζω πλέον. Σήμερον είνε γεγονός ὅτι ἔχομεν φιλανθρωπικήν ὑπερτροφίαν καὶ ὅτι ἐνῷ ἡ ζωὴ μας ἡ σωματικὴ καὶ ἡ ζωὴ μας ἡ πνευματικὴ είνεν ἔμμαιον ὀλων τῶν συμφορῶν, αἱ σωματικαὶ καὶ ψυχικαὶ μας ἀθλιότητες είνεν τριγυρισμέναι ἀπὸ θωπείας. "Ἄν συμβαίνῃ τώρα ὥστε ἀνθρώποι νά πεθανούν εἰς τὸν δρόμους, τρελλοὶ νά περιφέωνται εἰς τὴν ἄγοράν, λεπτοὶ νά πουλοῦν τάπτασι εἰς τὴν ὁδὸν Σταδίου, φθιστοὶ νά ξεψυχον εἰς τὰς πύλας τῶν νοσοκομείων, ἐν γένει δὲ ἀν εἰνεν ἀνάγκη νά ἔχῃ κανεὶς ἐκατομμύρια ἡ Ισχυρὰς προστασίας διὰ νά έσταιχθῇ εἰς τὸ φρενοκομεῖον ἡ τὸ φυσισταρεῖν, αὐτὸ διφείλεται αραιώδης εἰς τὴν φιλανθρωπικήν ὑπερτροφίαν, ἡ δποία ἡθέληση νά ἐφαρμώσῃ ταυτοχρονών ὀλας τὰς ἐφευρέσεις τῆς φιλανθρωπίας καὶ νά ἴδρυσῃ λεπτοκομεῖον χωρὶς λεπροὺς εἰς τὸν Μαραθώνα, τὴν στιγμὴν ποὺ δὲν ὑπάρχει ἔνα νοσοκομεῖον ὀρκετὸν νά δεχθῇ καθε ἀνθρώπον κτυπῶντα τὴν θύραν του και φρενοκομεῖον ἀρκετὰ πλούσιον, ὥστε νά μὴ ζητῇ εἴκοσι δραχμαὶς τὴν ἡμέραν ἀπὸ ἔνα ἀνθρώπον, ποὺ ἐνῷ νομίζει ὅτι εἰνε ἐκατομμυριοῦχος δὲν ἔχει ποὺ

πιας. Ὡς καλλιτέχνης συνεκυνήθη. «Καὶ αὐτὸν καλό, μοῦ εἴτε μετ' ὅλύγον. Ἐχετε τουλάχιστον τὴν φιλανθρωπίαν εἰς τὸν τόπον σας. Ἄν η τύχη μου μοῦ ἐπιφύλασσε νὰ τυφωλαδύ καμμίαν ήμέραν, θὰ ἔλθω κατεύθειαν εἰς τὰς Ἀθήνας».

Πολλές φορές ἐθνικήθκα τὰ λόγια τοῦ ξένου καλ-
λιτέχνουν. Καὶ τώρα ἀλλην μίαν φοράν ἀκόμα. Μία
δυμάς ἀπορία μού μένει Ποιὸν μέγαρον θὰ ἡμπορέσῃ
ποτὲ νόχωρέν τούς προστατευομένους τοῦ σοφού
μού φίλου τοῦ κ. Βικέλα. «Οταν ὁ μηχανικός του Δρομο-
καῖτειον ἐμετρούσε τὸ εὐρὺ γῆπεδον τοῦ φρενοκο-
μείου, καπτοίος θυμόδοσφος λέγεται, ὅτι τοῦ εἴτε :
«Τράβα κορδέλλα, χριστιανέ μου». Έγώ θὰ ἔλεγο
κάτι ἄλλο εἰς τὸν κ. Βικέλαν. Νά πειμανδρώσω
καλύτερα δλην τὴν Ἑλλάδα καὶ νά ἀναρτήση μίαν
μεγάλην, χρυσήν ἐπιγραφήν :

ΟΙΚΟΣ ΤΥΦΛΩΝ

II. №3.

EATON

*Αἴθονσα Παρνασοῦ: Ἡ Βασιλισσα Σαββᾶ,
μονόπρωτον δρᾶμα ὑπὸ Γεωργίου Τσοκοπούλου.*

Η ὑπόθεσις είναι πολυουσύνθετος καὶ ἀπλουστάτη Ἀπλουστάτη διότι εἰμιπορεῖ νὰ συνοψισθῇ εἰς ὀλίγας λέξεις: Ἡ κυρία Βαραδά, νεαρὸς σύνγορος πολιτευμένου — τὴν ἡμέραν τοῦ δραματού εἰνε Πρόσδοτος, τῆς Βουλῆς — τὸν ὅποιον ἥγαπτες καὶ ἀνταρρέψῃ διὰ τὴν δόξαν του, — ἡ πολιτικὴ είναι ἡ μόνη δόξα, ἀπὸ τὴν ὅποιαν εἰμιπορεῖ νὰ θαμβωθῇ ἡ σημερινὴ Ἑλληνίς, — βλέπει ἔξαφνα διτὶ δὲν εἰνε διόλου εὐτυχῆς μὲ τὸν ἔνδοξον ἀλλὰ γηραιόν της ἄνδρα, καὶ φεύγει ἔγτουσα τὴν εὐτυχίαν εἰς τὰς ἀγαλλίας του παρόντων τυχόντος ἐφαστοῦ, ἐνὸς παλαιανθρώπου, ὃ ὅποιος ὅμως ἔχει τὸ μέγια προτέρημα νὰ εἰνε νέος, ὁραῖος καὶ ἀδόξος.

Πολυσύνθετος δὲ διότι στηρίζεται εἰς τὴν γνωμακείαν ψυχολογίαν, στολίζεται μὲν ἡ γραφικὸν θρόνολ, ὁ δόποιος ἀποτελεῖ τὸ πλαισίου τοῦ ἔδρου, κ' ἐξελίσσεται μὲν διάλογον κομψόν, πάντοτε ἔχεται καὶ κάποια σπινθρόβολον.

σε ετενίς προτιμεόγον νά μεινή εις την τύφλαν του,
παρά νά μάθη νά διαβάζει εις άναγκανφον τά άνα-
γνωσματάρια τῶν σχολείων μας καὶ νά διαλαχθῆ πώς
σχηματίζεται ὁ οὐπερσύντελικός τοῦ δέρων.

“Ας μὴ ταραχθοῦν ἐν τούτοις καθόλου οἱ ἴδρυται τοῦ Οἴκου τῶν Γυφθῶν, ἀπὸ τὰς ματαίας αὐτάς γραμμάς. Κανένας δὲν θὰ προσέξῃ εἰς αὐτάς. “Οταν ὁ Σύλλογος τῶν Θεφελίμων Βιβλίων ζητήσῃ τὸν ἔρανον τοῦ ἔθνους διὰ τὰ ἔχα τῆς ζωῆς, τὰ δότια ὅπως πληροφοροῦμαι ἐπιδιώκει, εἰνε τέ βέβαιον ὅτι θὰ εὗρῃ κλειστά τὰ περισσότερα βαλάντια. “Οταν ὅμως τείνῃ τὸν δίσκον, μὲ τὸ κλαυθμηρότερον ὑφός του, διὰ τὸν τυφλὸν καὶ τὸν σακάτην καὶ ὅταν ἀπαγγείλῃ εἰς λάμψην: «Κίνδυνον ἀκούων καὶ κόσμουν δὲν βλέπεται», ὁ δίσκος του θὰ ἔχειλισή ἀπὸ τὰ ἐλένη τῶν πλουσίων. Εἰς μίαν κοινωνίαν ὅπως η ἰδική μας, ὁ πλουσίος δὲν είνει μόνον μία δύναμις, εἰνε καὶ τίτλος εὐγενείας. Καὶ διὰ νόο αἰσθανθῆ περισσότερον τὴν λάμψιν του, ζητεῖ τριγύρω του τὸν διάκοσιμον τῆς δυστυχίας. Καὶ ὅταν τὴν εὑρίσκει, τὴν ἀνταμείβει γενναϊότατα. “Ετσι τουλάχιστον ἔξηγονται πολλὰ πράγματα. Ένας ξένος καλλιτέχνης, περαστικὸς πρὸ ἐτῶν ἀπὸ τὴν πόλιν μας, εἶχε τὴν ἀτυχίαν νὰ παρουσιάσῃ τὴν τέχνην του εἰς κενήν αὐθισσαν. Οἱ ἔφοροι τοῦ σωματείου, τὸ ὅποιον ἐφιλοξένησε τὸν ἔνενον καλλιτέχνην, τοῦ ἔξηγοντας τὸ πρᾶγμα, λέγοντες του ὅτι τὸ κοινόν είχεν ἔξαντληθῆ ἀπὸ τὰ ἔχα τῆς πιλαγήσο-

«Ἄσμα Ἀσμάτων», ἐφόρεσε γυαλιά πρεσβυτηρίας και τά χέρια του ἔτρεμαν... «Ἀπογοητευμένη ή βασιλισσα Σαββᾶ τὸν ἄφησε και ἔψυχε. «Ἀπαράλλακτα και ἡ κυρία Βαρδαδάς ἀφίνει τὸν ἄνδρο τῆς και φεύγει ἀπογοητευμένη, ἀφοῦ εἰδεῖς ὅτι ή δόξα του, ή δοπία τὴν εἰχεν ἐλκύσει, δὲν ἦτο ἀρκετή διά τὴν εὐτυχίαν της.

εἰλέν επικούρος, ὃν τὴν αἰσθητήν τοῦ πονητοῦ φαίνεται νόμιμην.
Οσον διὰ τὸ διάλογον, λυτοῦμαι πολὺ ποῦ δὲν ἔχω
τὸ χειρόγραφον τῆς «Βασιλίσσης Σαββᾶ» διὰ νάντι-
γράψι οὐδῶν οὐδένα μέον. Σπανίως ἡκουόσθη εἰς τὸ ἐλ-
ληνικὸν θέατρον διάλογος τόσον χαριτωμένος καὶ ἐ-
πομένος τόσον ἀφύσιος. Διότι πρέπει νὰ ὀμοιογή-
σωμεν διὰ εἰς τὴν ἤων οἱ οὐνθωποι δὲν ὄμιλοιν ποτὲ
τόσον εὑμορφα, τόσον ἔχυτα, μὲ τόσον χιονιορ. Καὶ
εἰμι πορῷ νὰ εἴτω διὰ ἡ πραγματικὴ ἀξία τοῦ δρα-
ματίου εὐδίσκεται εἰς τὸν διάλογον αὐτὸν, διὸτοῖς
ἔχει κάπου· κάπου καὶ τὴν πρωτοτυπίαν του. Οὔτε ἡ
ὑπόθεσις τωφόντι εἶνε κανθαντὸν πρωτότυπος, οὔτε
σκηνοθεσία, οὔτε ἡ ψυχολογία. «Ολ᾽ αὐτά, δὸν ὠ-
ραῖα, κομψά, μετρημένα καὶ ἀλληθινὰ καὶ ἀν εἰνε,
ἔχουν κάτι τὸ τετριμένον. Ή πρωτοτυπία, ή σχετικὴ
τελοςπάντων πρωτοτυπία, τὴν δοιάν ταταιοῦμεν ἀπὸ
ένα δραματάκι χωρὶς ἀξιώσεις ἀναμορφώσεως τῆς
θεατρικῆς τέχνης. ἔγγειται εἰς τὸ διάγραμμα, εἰς τὰς
λεπτομερείας. Τὸ ἔργον τοῦ κ. Τσοκοπούλου δὲν εἶνε
βέβαια κάτι μέγα καὶ οη̄κειλευθόν. Εἶνε δικας ευ-
μορφογ, διασκεδαστικόν, ἐνδιαιφέρον,—καὶ αὐτὸν νο-
μίζω ἀρχεῖ.

“Η παράστασις ἐπέτυχε πολὺ καὶ τὸ κοινὸν ἔψυγεν εὐχαριστημένον. Οὐκ Βονασέρας, διὸ ποτὸς ὑπεκρίθη τὸν Βαραδᾶν, ἀπέδειξεν ἀκόμη μιὰν φοράν τὴν ἔκτακτον ἀντίληψίν του καὶ εύσυνειδήσιαν. ‘Υποδέτω, διτὶ οὖταν τὸν ‘Βασιλισσα Σαββᾶ’ ἵσταπαχθῆ καρμίμαν φοράν μὲ γυναικας ἐφαμίλλουσ τοῦ Βονασέρα, θάρσεσθη πολὺ περισσότερον. Όπως δῆποτε, θὰ τῆς ἀξιέει να παιίζεται συχνά.

*Βασιλικὸν Θέατρον: Ἀριστόδημος, τραγῳδία
εἰς πράξεις πέντε ὑπὸ Κ. Ἀγγελοπούλου.*

Μᾶς ἐπιβάλλεται κάποια ἐπιφύλαξις προκειμένου νὰ κρίνωμεν τὸ ἔργον ἀνδρός δημοσιολόγου καὶ πολιτευμένου, ὃ ὅποῖς πρώτην φοράν παρουσιάζεται καὶ ὡς συγγραφεύς: "Οχι βέβαια δύστι μᾶς τρομάζουν οἱ τίτλοι του ἀλλὰ δύστι εἶνασμεν διλόκηληρον τὴν πρώτην πρόξειν τῆς τραγοδίας, καὶ ἀκόμη δύστι, ὃς ἐμάθαμεν ἀπὸ τὰς *"Αθηναῖς"* τῆς ἐπομένης, ἡ διευθύνυνσις τοῦ Βασιλικοῦ ἀπέκουψε πολλάς σκηνὰς οὐσιώδεις.

“Η ἐντύπωσίς μας ἔν τούτοις, ἀφ' ὅτι εἰδάμεν καὶ ήκουσαμεν, εἶνε ἡ ἔξης: ‘Οτι ὁ κ. Κ. Ἀγγελόπουλος δὲν είνε ο δραματικὸς ἔκεινος ποιητής, που θά τη μποροῦσε νὰ διηγηθῇ μεγαλοφυΐας τὴν ίστορια του Μεσογείου ήταν φυσικάς σκηνῆς ἀνδρώποθυσιῶν καὶ ἐμφανίσεις φαντασμάτων ἀλλά Σαιμέτη. Η Ἐλλειψις τῆς ἀπαραιτήτου ἐδῶ μεγαλοφυΐας εἶνε τὸ κυριώτερον ἐλάττωμα τοῦ ἔργου. Μολοντούτο δὲν είμπορει νὰ είτε κανεὶς ὅτι είνε κακογραμμένον ἢ ἀδεξιῶς σκηνοθετημένον. Απεναντίας αἱ συνθηματικῶς ὥραια σκηνῶν δὲν λείπουν, ἔχει δὲ καὶ μερικὸς ἐδῶ κ' ἔκει ἀπολύτως ἵστος φύσιας καὶ ἀνθέτεται ποιητικού·

“Οσον διά την ίδεαν του και τάς ίδεας, ίδου: ‘Αρχή σοφίας φόβος Κυρίου. Πασῶν τῶν ἀρετῶν ἡγεμών ̄εστιν ἡ εὐσέβεια. Πατρός τε καὶ μητρὸς καὶ τῶν ἀλλον ἀπάντων ἡ πατούσ. ’Ερως ἀνίκανος μάχαν, κτλ. Τίποτε δηλαδὴ περισσότερον καὶ νεώτερον, ἀφ' ὅ τι μᾶς διδάσκουν αἱ χρηστομάθειαι καὶ τὰ ἄλλα βιβλία τοῦ σχολείου. ’Αλλ’ ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν ἡθέλησε νὰ πρωτοτύψῃ δῆθεν εἰς τάς ίδεας καὶ νὰ κάμῃ τὸν μεγάλον φιλόσοφον, διὰ νὰ φανῇ κοινὸς καὶ μικρός, — τὸ διποῖν ἔπαθαν τόσοι ἄλλοι, — δῆτι δηλαδὴ τὸ ἔργον δὲν κουράζει μὲ τετριμένας φιλοσοφικάς παρεκβάσεις, καὶ αὐτὸ εἶνε εἰς τὸ ἐνεργητικόν του.

Ἡ γλῶσσα του καθαρεύουσα και ὁ στίχος του ίαμ-
βικός. Θά τὸ ἐμαντεύατε καὶ χωρὶς γὰ τὸ εἶπο... Και
ὅμως ὁ ίαμβός δὲν στερεῖται ἐδῶ κάποιας ἀρμονίας
πρωτογενοῦς και ἀνεπιγνώστου. ή δὲ καθαρεύουσα
εἴνει σχεδὸν ἀτηλλαγμένη τῶν ἔξεζητημένων ἐκείνων
ἀρχαιῶμν, οἱ ὅποι τοι κινοῦν τὸν γέλωτα εἰς ἄλλας
ἀρχαιοπρεπεῖς τὴν γλῶσσαν τραγῳδίας. Κι' αὐτὸ εἰς
τὸ ἔνεοντικον τοῦ Ἀλεξανδρείαν

Ἐν γένει ἡ τραγῳδία τοῦ κ. Ἀγγελοπούλου μοῦ ἐφάνη ἀντατέρα τῶν συνήθων μεγαλοφυῶν τραγῳδιῶν, τῶν γραμμένων ἀπὸ μὴ μεγαλοφυεῖς¹ καὶ τόσον, ὥστε εἰμαι βέβαιος ὅτι ἄν υπεβάλλετο εἰς κανένα Λασσάνειον, δεν θὰ ἐβραβεύετο. Καὶ ἐφ' ὅσον θὰ παιζωνται εἰς τὸ ἐλληνικὸν θέατρον τοιούτου εἰδούς ἔργα, — φεῦ! διὰ πολὺν καιρὸν ἀκόμη. — θὰ ἥθελα νὰ προτιμᾶται ὁ «Ἀριστόδημος» ἀπὸ κάθε ἄλλον συνάδελφον τοῦ.

“Η παράστασις, μολονότι διὰ τὴν δομιύητα τοῦ χει-
μώνος μὲ ἀραιότατον ἀκροατήριον, «σιουράς ἐγκεφο-
δυλημένον», ἐπέτυχεν, ἐνθουσίασε κ' ἔθεμανε. «Ολοι
οἱ θησοιοὶ ἔταιξαν καλά, καὶ ἵδια ἡ κ. Στέλλα Γαλάτη
(Αρσισόν) ὁ κ. Φυρστ (Αριστόδημος), ὁ κ. Μέγγουλας
(Πολύδωρος) καὶ ὁ κ. Μαρίκος (Λυκίσκος). Αἱ σκηνο-
γραφίαι κ' αἱ ἐνδυμασίαι θαυμασίαι. Εἰς στιγμάς τινας
μάλιστα ἀπετελείτο ἐπὶ τῆς σκηνῆς σύνολον ἀληθινά
ἐπιβλητικὸν καὶ ὠδιόν.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΕΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

ΦΙΛΕΤΑΙΡΟΣ ΦΡΑΣΙΔΗΜΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΕΚ ΠΑΡΙΣΙΩΝ

Η Γαλλία δὲν ἔπαισε νὰ είνε ἡ χώρα ὅπου ο φιλελ-
ληνισμὸς κατ' ἔξοχὴν ἀκμάζει· ἵσως δὲ τοῦτο
δφεύλεται εἰς τὸ ὅτι τὸ ἀρχαῖον ἐλληνικὸν πνεῦμα
πουσθενὸς δὲν ἀνέζησε τελειότερον παρὰ εἰς τὸν γαλ-
λικὸν λαόν· ἥ δὲ τοιωτή πνευματικὴ δυγγένεια γεννᾷ
δεσμοὺς ἀγάπης, θεομοτέρας ἐδῶ παρὰ ἄλλοι, πρὸς
τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ἀγάπης ήτις φυσικῆς ἐπεκτεί-
νεται καὶ πόδς τὴν σύγχρονον. Τὸ γεγονός αὐτὸ δὲν
χρήζει ἀποδείξεως διὰ τὸ παρελθόν, διὰ τὴν ἡρω-
κήν ἐποσήν τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος καθ' ὃν Γάλλοι
μαχηταὶ ἡρωικᾶς ἐπολέμησαν καὶ δν Γάλλοι ποιη-
ταὶ ἐνθουσιωδῶς ὑμνήσαν, ἀλλὰ καὶ σήμερον ἀκόμη
ἐν μέσῳ τῆς ψυχρᾶς ἀδιαφορίας, πολλάχοι δὲ τῆς
συστηματικῆς ἀδικίας τῆς πρὸς τὸν ἐλληνισμὸν ἐπι-
δεικνυομένης, ἥ ἐπιτυχία μεθ' ἡς ὃ ἐν Παρισίοις σύν-
δεσμος πόδς ἀμυναν τῶν δικαίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ
διεξάγει τὸ ἔργον του ἀποδεικνύει ὅτι ὁ φιλελληνι-
σμὸς δὲν ἔπαισε νὰ ἀνθῇ εἰς τὴν εὐγενῆ ταύτην
χώραν.

Αί διαλέξεις, ἃς ὁ φιλελληνικὸς αὐτὸς σύλλογος διοργανώνει, προσελκύει ἀκροατάς πυκνοὺς μεταξὺ τῶν ἔξεχόντων πνευματικῶν καὶ κοσμικῶν κύκλων τῆς γαλλικῆς πρωτευούσης, ἡ δὲ παρουσία ἐπὶ τῆς ἔξεδρᾶς τινῶν ἐπὶ τῶν ἔξωχτέφων ἀντιπροσώπων τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος, μεταξὺ τῶν δοπιών διαιρίνεται ἡ Ἑλληνικὴ κεφαλή τοῦ Αἰτσένη Houssaye, ἔχγει τὴν πυκνὴν αὐτήν συρροίν. Ἡ δευτέρᾳ τῶν διαλέξεων ἐν τῇ Αἴθουσῃ τῆς Γεωργίας ἔξεφωνήσει χθὲς (31) Ἰανουαρίου διακεκριμένος μάστος τῆς βυζαντινῆς ἴστορίας ὁ κ. Diehl, ἥτοι καθ' ὅλα ἀνταξία τῆς ἥρημης τοῦ σοφοῦ ἐπιτομονος πλήρης κατοχὴ τοῦ ἔματος, ἐπιτηδεία χρήσις τῶν ἐπιχειρημάτων, ἀπέριτος, ὅλως ἀττική, καλλιέπεια συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ συναφάσσουν τὸ κοινὸν ὁ δε σπόρος τοῦ φιλελληνικοῦ δυσκόλων ἡδύνατο νὰ οιφθῇ ἐπιτηδειώτερον. Ἡ αἱού τοῦ οὔπορος καὶ ἐπὶ ἄδειον κανεῖν.

Τό θέμα ἀλλού τε τῆς διαλέξεως ἥτοι λίγον προσ-
υοῦς ἐκλογῆς: εὐρὺν συνάμα καὶ ἀκριβῶς καθωρι-
μένον, ἀνοίγον ἀναπεπταμένους δρῖζοντας καὶ παρέ-

νομίσματα ἀργυρᾶ, ἐν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ἔτερον τοῦ Δυσιμάχου. Τὸ ἐρχόμενον ἦτος θὰ ἀνασκαφῶσι καὶ τάφοι κοινοί, ὃν μέγα πλῆθος εὑρίσκεται ἔξω τῆς πόλεως.

Κατόπιν ἔλαβε τὸν λόγον ὁ διευθυντής τῆς ἐνταῦθα Αὐστραλίας Σχολῆς κ. Ἐβρεοδάū, δοτις ἐν ἀρχῇ συγκεκινημένος ἀνεκοινώσει τὴν πρὸ μικροῦ τηλεγραφικῶς ληφθεῖσαν ἄγγελίαν τοῦ θανάτου τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς σχολῆς ταύτης "Οθωνος" Βένδονδρφ, ἀρχαιολόγου ἐπισημοτάτου. Ἀκολούθως διέλαβε περὶ τῶν κατὰ τὸ παρελθόν ἔτος ἀνασκαφῶν τῆς σχολῆς ἐν Ἐφέσῳ, περιγράφων ἰδίως τὴν ἀρχιτεκτονικὴν κατασκευὴν διαφόρων οἰκοδομημάτων, ἰδίως δὲ τῆς βιβλιοθήκης, ἷτις ἔχει κατασκευασθῆ ἐν Ρωμαϊκοῖς χρόνοις. Ἐπὶ τῶν κινητῶν εὑρημάτων ἀξιολογάτατον εἰνὴ ἐπιγραφῆ τις περιέχουσα διάταγμα τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος Μαυρικίου, διπερ ἐνῷ εἶνε γεγραμμένον ἐλληνιστι, φέρει ἐν τέλει τὴν χρονολογίαν τῆς ἐκδόσεως λατινιστι, ὅπως ἐσυνθίζειν νὰ πράττωσιν οἱ παλαιότεροι τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ἵνα φαινονται ὅτι εἶνε Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες. Φαίνεται ὅμως ὅτι διαρρέεις τὴν ἐν Ἐφέσῳ πράγματι λιθοδότος δὲν εἴλεν οὐδεποτε γνωστοί τῆς λατινικῆς, οὐδὲ ὑπῆρχεν ἄλλος ίκανος νὰ δηληγήσῃ αὐτὸν, διὰ τοῦτο δὲ οὗτος ἴχνογράφησε τὰ γράμματα ἀκριβῶς. ὅπως ήσαν γεγραμμένα ἐν τῷ χειρογράφῳ μη παραλείψας μηδὲ τυχαῖα τινὰ μελανώματα ὑπάρχοντα ἐν αὐτῷ.

πον ἀκριβῆ στοιχεῖα ἴστορικῆς ἀνάπτυξεως. Οὐ ποτέ διέτη ωμᾶς περὶ «τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ». Εν εὐγλώτῳ εἰσαγωγῇ παριστᾶ τοὺς Ἐλλήνας ἵεράρχας, μὲν τὸν Γερμανόν, Παλαιῶν Πατρὸν, καὶ τὸν Πατριαρχὴν Γρηγόριον, ὃς τοὺς πρότους προμάχους καὶ τοὺς πρώτους μάρτυρας τῆς Ἑλληνικῆς παλλιγγενεσίας. Ἀλλ᾽ οἱ ὅγινες τῆς Ἐκκλησίας ὑπὲδε τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν χρονολογοῦνται ἀπὸ ὅδην μεταγενεστέρων χρόνων, ἀλλ᾽ ἀνάγονται εἰς τοὺς πρώτους ἀκόμη αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὃ βυζαντίους δὲ ἐλληνισμὸς δὲν εἶχεν ἐνεργωτέρους καὶ ἐνθουσιωδεστέρους προσωπλητᾶς ἢ τοὺς ἱεραποστόλους οὓς Βυζαντίου οἱ ὄποιοι μεταδίδοντες εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς τὰ νάματα τῆς Χριστιανικῆς πίστεως καὶ τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, ἐπεξεῖτενον ἐπὶ ἀπό τοικαματοῖς τὴν βυζαντινὴν ἐπιφρονίαν. Οτε ἡ βασιλείος τόλις ἔπεσε, κατὰ τοὺς σκοπεινὸς αἰῶνας τῆς δουλείας, ὁ κ. Diehl μᾶς ἔξεικον· τε τὴν Ἐκκλησίαν περιθάλπουσαν ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ὅχι μόνον τὴν ἐλληνικὴν ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας ἐθνῶν τητας, σώζουσαν δὲ τοὺς ὑπὲντας ἀπὸ τὸν ἀλεθέρον. Βαθμὸδὸν παρερχομένων τῶν αἰώνων ἡ ἐκκλησία ἐδραιοῦσα καὶ ἐπεκτείνουσα ἀπὸν δύμα τὰ εἰς αὐτὴν ἀναγνωρισθέντα πότε τοῦ πατακτητοῦ, καὶ ἐφιστᾶσα ἰδίως τὴν προσοχήν της τοῖς την ἀναζωπύρησιν τῆς ἐθνικῆς παιδείας, ἡ ἐκκλησία ἐπέφερε τὴν ἀνάστασιν τῆς ἐλληνικῆς συνειδήσεως ἡτις ἀπέλληξεν εἰς τὸν ὑπὲδε τῆς ἀναξιοφρήσιας γῆδνα. Οὐ διάτοι ἔπειται εἴτε τῆς ἐπιβολῆς τοῦ ποντιελεοσθέντος ἰδίως κατὰ τὴν 19ην ἐκαπονταεπιθρίδα παιδευτικοῦ ἔργου, δεικνύων διλονὲν πυκνούμενας ἀς φάλαγγας τοῦ ἐλληνικοῦ μαθητικοῦ πληθυσμοῦ στις τε 1904 ἀνὰ τὰς χώρας τάς εἰς τὸ Πατριαρχεῖον λινοταντινούπολεως ὑπαγομένας ἀνήρχετο εἰς 270,000 αισθητῶν.

'Ερχόμενος ἐπὶ τὰς φυλετικὰς διαιρέσεις αἵτινες κατὰ οὓς τελευταίους χρόνους διέσπασαν τὴν ἐνότητα τοῦ ν τῇ χερσονήσῳ τοῦ. Αἷμου χριστεπωνύμου πληρώματος, ὁ ῥήτωρ λέγει, δὲν ἡξενόρουμεν κατὰ πόσον διαιώνιος, ὅτι ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τῶν παλαιῶν φιλευνθέρων παραδόσεων τῶν μὴ ἔλληνογλώσσων ὁριδόσων καὶ ἡ συγχάνιας παρατηρηθεῖσα ἔλειψις ἀρμονίας μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἱεραρχῶν καὶ τοῦ ἀλοφύλου των ποιμνίου, συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ἐκραγῇ κρίσις ἐξ ἡς ἡλιαττώθῃ ἡ ἴσχυς τῆς Μεγάλης Ἐκλησίας. Μη λησμονῶμεν δύμως, προσεθέσθε, ὅτι τὰ ἀθνή εἰς τὰ ὄποια αὖτη δυνατὸν νὰ ὑπέπεσε δὲν δύνανται νὰ ἐπισκάσουν τὰς πολλαπλάς εὐθεγεσίας ἃς πεδανίλευσε εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς λαούς.

Ἐν σειρᾷ φωτεινῶν προβολῶν δῆλησθαν πρὸ δὲ τῶν φθαλμῶν τῶν ἀκροατῶν οἱ ἄγιοι τόποι τοῦ ἐλληνισμοῦ που ὁ ἄγων αὐτοῦ πρὸς τὴν σλαυτὴν ἐπιφρόνην ὅλο-
ἐν ὁξύτερος διεξάγεται· καὶ εἰδομεν τὰ μοναστήρια
εἰς τὰς μεσαιωνικὰς ἐπάλξεις τὸν "Ἄγιον Τάφον καὶ
πὶ τέλους τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας" αὐτὶς, καί
οι τουρκικὸν τέμενος, εἰνε τάντοτε τὸ κέντρον τοῦ
ριστιανικοῦ ἐλληνισμοῦ καὶ πρὸ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ
κ. Diehl διηγήσθη τὴν ἐλληνικὴν παράδοσιν καθ' ἥν
τε οἱ βάρβαροι κατατηταὶ εἰσώρημσαν εἰς τὴν ἄγιαν
Ἱεράφιαν ὁ τοίχος τοῦ θυσιαστηρίου ήν οὐεύχη καὶ μέσα
τοῦ τέλους εἴπερναν· ἐπειδὴν τὸν τέλον τὸν

και τον ανοίγων επηφάνειαν του τελών τα αχράντα μυ-
τήρια ιερεύς με τὴν ἀγίαν μεταλλήψιν, μέλλων νὰ
ξέλθῃ δταν ὁ ναός γιγνὲ πάλιν χριστιανικός. Δὲν ἦξεν
ομεν, λέγει ὁ κ. Diehl, ἄν, καὶ πότε ἡ παράδοσις θὰ
απληρωθῇ· ὅπωσδήποτε εὐχόμεθα ὅπως ἡ Μεγάλη
Εκκλησία, ἀσκοῦσα ἀκόμη ἐπὶ ἔκτεταμένων χωρῶν
πριδοὶν τοιάντην ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ κατατικῆς πολ-
λαῖς νὰ κύπη πρὸ διαύτων, ἔξακοιουσθήσῃ ὡς καὶ εἰς
ὅ παρελθὸν μεταειρεῖσομένη τὴν οἰσχύν της νομίμως
αἱ εἰσηγητᾶς εἰς προαγωγὴν τῶν δικαίων ἀπαιτήσεων
οὐ Ἐλληνισμοῦ. Ἡ κάτως ὡς συμβουλὴ ἡγοῦσα
υγή, δὲν ἤδυνατο νὰ ἐκπλήξῃ ὑπὸ ξένου ἐκφερομένη,

δὲ θεομός φιλελληνισμός, διαπινέων δύνακτον τὴν διά-
ξιν, παρέσυρε τὸ ἀχροατήριον σύνσωμον καὶ οἱ τε-
υταῖοι λόγοι τοῦ φίλοτορος ἐκαλύψθησαν ὑπὸ τῶν
ιφροδιτημάτων.

IΩN

ΤΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

λάβαμεν τὰ ἐπόμενα, περὶ τῆς κρίσεως τοῦ συνεργάτου μας ἐν σχέσει μὲ τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας.

Η μάχη τῆς Χαιρωνείας (338 π. Χ.)

Εἰς τὸ 149 τεῦχος τῶν «Παναθηναίων» ἐδημοσιεύθη ὠνόμως ἐπίλογοις μιᾶς μελέτης μου περὶ τῆς μάχης οἱ Χαιρωνίαι (338 π. Χ.), ητοι δις μηδομενούσεις περιέ- μόνον τὰ συμπεράσματα εἰς ἀκατέληξη δօσον ἀφορῶν τὸν χωροθεσίαν καὶ τὴν διεξαγωγὴν τῆς μάχης ταῦτης, οἵς νά δικαιολογῶ καὶ τὰ συμπεράσματα ταῦτα, οἵτι, διὰ τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἐγράψῃ, ή δικαιολογία εριπτευεν δὲλος.

Ο έπικριτης μου έν τον πρώτοις με έπικρινει διότι δεν έφερα το βιβλίον του J. Kromayer και την μελέτην του κ ωστηριάδουν περὶ τῆς μάχης ταύτης. Και μὲν πρῶτον δὲν ἔλαβον ὑπὸ δψει μου, διότι ἀνέωσα (εἰς τὴν «Ἐστίαν» νομίζω) διτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ δι' ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν κ. Σωτηριάδην ἐδήν στις διαδόχεις τὴν γνώμην τούτου, ὥστε καὶ διδοῖς ἀνεγνώρισεν διτι τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ του περὶ τῆς χρήσης ταύτης ἀναγραφόμενα δὲν είναι ἀκριβῆ. Τὴν μελέτην τοῦ κ. Σωτηριάδου δὲν ἀνέφερα. ἐξ ἀβρότος πρὸς τὸν κ. Σωτηριάδην, διότι ἡ γνώμη του περὶ τοῦ χωροθεσίας τῆς μάχης καὶ της παρατάξεως τῶν τιτάνων είναι ἀφ ἐντιτικού σφαλεῖσα, ὡς διαφωνοῦσα λείωσις πρὸς τὰς σωζομένας πτυγάς καὶ ἐξηγοῦμαι.

Ο Πλούταρχος, δύστις είναι Χαιρωνεύς καὶ ἐπομέ-
ξ ἀκοιθῆς γνώστης τῶν μερῶν ἔκεινων, ἵδιον τί
ἀφει σχετικῶς μὲ τὴν μάχην ταύτην: «Τὸν δὲ Θεο-
δοντονα φασὶν εἶναι παῖδα ἡμῖν ἐν Χαιρωνείᾳ ποτάμιον
κύρων εἰς τὸν Φίρισδον ἐμβάλλον· Ἡμεῖς δὲ νῦν
οὐδὲν ἴσμεν οὕτω τῶν ψευμάτων δονομαζόμενον,
ἀπάζομεν δέ, τὸν καλούμενον Λίμωνα Θεομάδοντα
γεσθαί τότε· καὶ παραρρεῖ παρό δὲ Ἡράκλειον, ὅπου
τεστρατοπεύδενον οἱ Ἑλληνες· καὶ τεκμαϊόδεμα,
ἡ μάχης γνομένης, αἴματος ἐμπλησθέντα καὶ νεκρῶν
ποταμόν, ταυτῇ διαλλάξαι τὴν προσηγορίαν¹.
λοιπόν. Απομον. XIX).

Ἐάν δε ὁ γίγηψ τις ἐν βλέμμα ἔτι τοῦ χάρτου τοῦ κ.
οτηριαδού, τοῦ ἀπεικονίζοντος τὴν διάταξιν τῶν ἀντι-
λων, θά παρατηρήσῃ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅτι δὲ ποταμὸς
μιν εὑρίσκεται εἰς ἀπόστασιν μεγαλειτέρων τῶν 2 χι-
λιομέτρων ἀπό τῶν γραμμῶν τῆς μάχης καὶ ὅπισθεν
Μακεδόνων. Πῶς τάχα ποταμὸς εὑρίσκομενος
ἀπόστασιν μεγαλειτέρων τῶν 2 χιλιομέτρων ἀπό
την γραμμῶν τῆς μάχης, καὶ μάλιστα ὅπισθεν τοῦ
ητοῦ, πῶς λέγομεν ἐπιληρώθη αἵματος καὶ γεκρῶν
εἰς τὴν μάχην, δι᾽ ἐμὲ τούλάχιστον εἶναι ἐντελῶς
ἀπαράποδον.

Απαντήσοντας:
«Πως δύοι οι ἀρχαῖοι λαοί, καὶ οἱ Ἑλληνες μετὰ τέλος τῆς ἡμεροήσας πορείας, τὸ μέρος εἰς ὃ ἐστρατέδευον περιέβαλλον διὰ τάφφουν, τῆς ὅποιας τὸ χωραν ἔργατον πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς παρεμβολῆς φρονοῦντες ὅτι: «ἀμετανόητος ή τοιαύτη καὶ φαλῆς στρατοπεδεία, διὰ τὰς αἰγινιδίους καὶ ἄπρο-

Ἐπὶ τῶν δύο μικρῶν φειδῶν τὸν κατεχομένον ἐν τῷ Gadero εἰς τὴν Θρασυμένην λίμνην, τὸ πόδιον συναντώμενον φέτανοι σῆμασσον ἐπὶ τὸ δύονα Sanguininetο, ἐκ τοῦ αἵματος τὸ οὐράνιον ἔβαινε τὸ φειδῶν αὐτὸν κατὰ τὴν περιόδου μάχην στηθανομένης. (Revue des sciences militaires, 8βριος τοῦ 1859 σελ. 68).

οδοκήτους ἐπιβολάς» ('Ονησάνδρ. Στρατ. Η, 8). Καὶ τῷ ὅντι, τὰ ἐπιθετικά ὅπλα τῆς ἐποχῆς ἔκεινης ἥσαν πολὺ ὑπελή διὰ νὰ καταστρέψωσι τὸ παρουσιάζουμενον ἐπιπόδιον ὑπὸ παροιμίου ἔργουν 'στρατευμα ὅθεν οὐτω ἐστρατευτεμένον ἔμεωρειτο προκεκαλυμμένον ἀπὸ πάσις προσβολῆς· ἥδυνατο λοιπὸν νὰ προσφέρῃ μάχην ἢ νὰ ἀναμένῃ περίστασιν εὐνοϊκήν. 'Οταν οἱ δύο ἀντίπαλοι ἀρχηγοὶ εἰχον Ἰστην ἐπιθυμιὰν νὰ συμπλακῶσιν, ἔξιγγανον τὰ στρατεύματα τῶν ἐκ τῶν στρατοπέδων καὶ ἔτασσον αὐτὰ πρὸς μάχην μεταξὺ τῶν στρατοπέδων ἐν περιπτώσει δὲ ἡ τῆταις, τὸ ἡττηθὲν στράτευμα κατέφευγεν εἰς τὸ δύπισθεν αὐτοῦ κείμενον στρατοπέδον του, διπερ ἔχοντις μενεύνως καταφύγιον¹. Προκειμένου λοιπὸν νὰ καθορισθῇ ἡ χωροθεσία μάχης τινὸς τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς, ἀναζητεῖται πρωτίστως ἡ θέσις τῶν στρατοπέδων τῶν ἀντιπάλων, διότι ταῦτης καθορισθεῖσης ἡ μεταξὺ τῶν στρατοπέδων ἔκτασις είναι τὸ ζητούμενον πεδίον τῆς μάχης. 'Ενταῦθα δέ, ὡς ἐκ τῆς ἀνωτέρω περιοπῆς τοῦ Πλουτάρχου καταφαίνεται, τὸ στρατοπέδον τῶν Ἑλλήνων ενδιόσκετο παρὰ τὸν Αἴμωνα ποταμὸν. 'Αλλ' ὡς ἔχει τὴν παράταξιν τῶν ἀντιπάλων δικαίως. Σωτηριαδῆς, τὸ στρατοπέδον τῶν Ἑλλήνων ἔδει νὰ ενδιόσκετο εἰς τὰ νότα τούτων, εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ χωρίου Μπράμαγιας καὶ τοῦ Κηφισοῦ τοποθεσίαν, που εἰς μέρος ἐξ διαιμέτρου ἀντιθέτων πρὸς τὸν Αἴμωνα ποταμὸν καὶ εἰς χιλιομέτρων ἀπὸ τούτους.

Αὐτοὶ εἶναι οἱ λόγοι διὰ τοὺς ὅποίους δὲν ἀνέφερα τὴν μελέτην τοῦ κ. Σωτηριάδου, διότι δὲν ήθελον νὰ ἐπικρίνων αὐτὸν· καὶ λυποῦμαι πολὺ διότι ἔξιναγκάσθη εἰς τοῦτο.

"Ηδη θὰ ἔκθέσω δι' ὀλίγων τὰς σκέψεις αἱ δόποιαι μὲ ὠδήγησον εἰς τὰ ἴδια μου συμπεράσματα, τὰ δόποια διετύπωσα εἰς τὸ δημοσιευθὲν τεῦχος μου περὶ τῆς μάχης τούτης.

Τὸ πρῶτον μοι μέλημα ἦτο νὰ καθορίσω τὴν θέσιν τῶν δύο ἀντιστάλων. Καὶ τὸ μὲν τῶν Ἑλλήνων εὐρίσκετο οὐδὲ ἀντέρειον εἰπομεν παρὰ τὸν ποταμὸν Αἴμωνα, τὸ δὲ τῶν Μακεδόνων παρὰ τὸν Κηφισόν ποταμὸν καὶ ὅχι μακράν του Πολυανδρίου τῶν Μακεδόνων².

Ἄλλος ἐκ τῶν θειμόρων, τῶν ἀνατολικῶν τῆς Χαιρωνείας κειμένων, ποῖος εἶναι ὁ Αἴμων καὶ ποῖος ὁ Μόλος; "Οἱ Πλούταρχος πάλιν εἰς τὸν βίον τοῦ Σύλλα μᾶς παρέχει τὰς ἀπαιτουμένας δόηγίας διὰ τὸν καθορισμὸν τοῦ ποταμοῦ Μόλου." Αἱς παρακολουθήσωμεν αὐτὸν.

Μετὰ τὴν ἐπὶ τῆς πάλαι ἀκροπόλεως τῆς Παραποταμίας (παρὰ τὸ Χάνι Κατίνιον) στρατοπέδευσιν τοῦ Σύλλα, ὁ Ἀρχέλαος ὅρμησεν ἐπὶ τὴν Χαιρώνειαν διὰ τῆς μεταξὺ Ἡδύλιου καὶ Ἀκοντίου ὁδοῦ, οἱ δὲ στρατεύμενοι μετὸν τοῦ Σύλλα Χαιρώνεις ἔδεντο αὐτὸν νά μην ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν των, οὗτος δὲ δώσας εἰς αὐτοὺς ἔνα τῶν χιλιάρχων του, τὸν Γαβίνιον, τοὺς ἐπεμψεν εἰς τὴν Χαιρώνειαν ἥ ἐγκαίρος δὲ ἄφεις τοῦ στρατοῦ τούτου διέσωσε τὴν Χαιρώνειαν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως. Οὐ δὲ Σύλλας ἀράς τὸ στρατόπεδόν του ἐκ τῆς παραποταμίας καὶ ἐλλάνων ὑπὸ τὸ Ἡδύλιον, παρεστρατεύευσε τῷ Ἀρχέλᾳ, διτις εἶχεν ίδρυσει

ἰσχυρὸν στρατόπεδον εἰς τὸ μέσον μεταξὺ Ἡδυλίου καὶ Ἀκοντίου. Μείνας δὲ ἔκει μίλαν ἡμέραν διὰ Σύλλας, ἥρε το στρατόπεδον καὶ ἐβάδιον πρὸς τὴν Χαιρώνειαν διὰ νῦν ἀναλάβη τὸ ἐκεῖ ὑπὸ τὸν Γαβίνιον στρατευμα καὶ διὰ νά ἐπιτοκήσῃ τὸ καλούμενον Θούριον, τὸ διποῖν κατεῖχον οἱ πολέμιοι. Εἶναι δὲ τὸ Θούριον κορυφὴ τραχεῖα καὶ ὅρος στροβιλῶδες τὸ ὄποιον ἐκάλουν ὁρθάπαγον. Ἐνῷ δὲ ἐβάδιζε πρὸς τὴν Χαιρώνειαν,

1. Εενοφ. Ἐλλ. VI, 6,14. π.τ.λ.

2. «Ἐτι δέ καὶ καθ' ήμᾶς ἐδείκνυτο παλαιά παρὰ τὸν Κηφισόν τον Ἀλεξάνδρου καλουμένη δρῦν, πρὸς ἣν τότε κατεσκήνωσε, καὶ τὸ πολυανδριον οὐ πόρρω τῶν Μακεδόνων ἐστίν». (Πλούτ. Ἀλέξ. IX.)

δὲ Γαρίνιος ἔξελθὼν τῆς Χαιρωνείας τὸν προσατήντη-
σεν ἄγων τοὺς στρατιώτας ἔξωπλισμένους καὶ κομίζων
στέφανον δάφνης. (Πλουτ. Σύλλας ΧΒΙΙ). Τὸν δὲ
Σύλλαν βαδίζουσαν πρὸς τὴν Χαιρωνείαν παροχηλούθη-
σεν δὲ Ἀρχέλαος ὅστις διαβῆς καὶ αὐτὸς τὸν Κηφισό-
σόν, ἐτάχθη πρὸς μάχην εἰς τὸ βορείως τῆς πόλεως
Χαιρωνείας πεδίον, ἔχων τὸ ἀριστερὸν τῆς παρατά-
ξεώς του παρὰ τὸ φεῦγον τοῦ Μόλου. (Πλουτ. Σύλ.
ΧΙΧ). Ἐνῷ λοιπὸν δὲ Σύλλας δεχθεὶς τοὺς στρατιώτας
τοῦ Γαρινίου παρόδημα αὐτὸν πρὸς τὴν ἐπικειμένην
μάχην, παροστατήσαν εἰς αὐτὸν δύο Χαιρωνεῖς, δὲ
Ομολόγος καὶ δὲ Ἀναξίδαμος, οἵτινες τῇ πετεσέθη-
σαν νὰ ἀπωνήσωσι τοὺς κατέχοντας τὸ Θούριον πολε-
μίους, ὀλίγους στρατιώτας παρ^τ ἐκείνου λαβόντες διότι
ὑπῆρχεν ἀτροπός, ἀγνωστος εἰς τοὺς πολεμόδυς, ητὶς
ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ καλουμένου Πετρώχου. ἔφερεν ἐπὶ
τὸ Θούριον ὑπεράνω τῶν πολεμίων. Τοῦ δὲ Γαρινίου
βεβαιώσαντος τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν πίστιν αὐτῶν, δὲ
Σύλλας τοὺς διέταξε νὰ ἐπιχειρήσωσι τὸ προταθέν, δώ-
σας εἰς αὐτὸν ὡς ἀρχιγόνον τὸν Ερίμον. Αὐτὸς δὲ
(δὲ Σύλλας) παρέτασσε τὰς λεγεωνας πρὸς μάχην, δια-
νειμας τοὺς ἵππετις εἰς ἀμφότερα κέφατα, τὸ μὲν
δεξιὸν ἔχων δὲ ἴδιος, εἰς δὲ τὸ ἀριστερὸν τάξας τὸν
Μουργήναν.

Ἐγὼ δέ παρετάσσετο ὁ Σύλλας, οἱ Χαιρωνεῖς μετά τοῦ Ἐρικίου ἀκολουθήσαννες τὴν ἀταπόν καὶ περιελθόντες ἀφανῶς τὸ Θούριον, ἀνεφάγησαν αἴφνις ὑπερδάνα τῶν ποιεμάνων, οἵτινες ἐτράπατον εἰς φυγὴν πρὸς τὰ κάτω· καὶ 3000 μὲν ἔξ αὐτῶν ἔπεισαν εἰς τὸ Θούριον, οἱ δὲ λοιποὶ κατελθόντες εἰς τὸ πεδίον καὶ διελθόντες ἐκ τοῦ ἀμιστεοῦ τὸν Ρωμαίων προσεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ Μουργήνα, ὅστις εἶχε περαιώσει τὴν παράταξίν του καὶ ἔστρεψε μέτωπον πρὸς αὐτούς· ἐπομένως οὗτοι κατῆλθον εἰς τὸ πεδίον δυτικῶς τῆς Χαιρωνείας, ἀφοῦ διῆλθον ἐκ τοῦ ἀμιστεοῦ τὸν Ρωμαίων, τεταγμένων πρὸς τὰ Χαιρωνείας μὲν μέτωπον πρὸς βορρᾶν (πρὸς τὸν Κηφισόσδον). Τὰ ἀντέτοπα ἀρκοῦν διὰ νὰ καθορισθῇ ἡ θέσις τοῦ Θουριού ἡ ἀταπός ητις ἀνήρχετο εἰς αὐτὸν ἥρχιζεν ὡς εἴπομεν ἀπὸ τοῦ Πετρώχου· ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν Παυσανίαν ὁ Πέτρωχος εἶναι ὁ ἀνάτοιλκυς ὑπὲρ τὴν πόλιν κρητινός, ¹ δικείμων δηλαδὴ μεταξὺ πόλεων καὶ ἀκροπόλεως, κατ' ἀνάκρων τὸ Θούριον εἶναι ή ἀμέσως μεσημβρί-

καὶ οὐαράρη τοῦ Οὐρανοῦ εἶναι ἡ μετεωρικὴ μεσογερμίνως τῆς ὀδροπόλεως τῆς Χαιρωνείας ὑπεροικέμενή τραχεῖα κορυφή· οὔτω δὲ ἔξηγεται καὶ ὑπὸ στρατιωτικῆν ἔποψιν ἡ κατάληψις τοῦ Θουριού ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ἀρχελάου, διότι εἶναι τὸ μόνον μέρος ἐξ οὗ ἥδυνατο νὰ προσβληθῇ ἡ ὀδροπόλις τῆς Χαιρωνείας, εἰ τῆς ὑποίσας τῆς ὅποιας ἐξηρτάτο καὶ ἡ ἄλωσις τῆς ὑποκειμένης αὐτῆς πόλεως τῆς Χαιρωνείας. "Αν δὲ ωψή τις ἐν βλέμμα ἐπὶ τοῦ συνημμένου χάρτου θὰ παρατηρήσῃ πόσον ἐφαρμόζονται ἐπακριβῶς πᾶσα αἱ σχετικαὶ πληροφορίαι τοῦ Πλουταρχοῦ. Κανθορισθείσης οὖν τῆς θέσεως τοῦ Θουριού ὃ ὑπὸ αὐτῷ ρέων ποταμὸς (θηλαδή ὁ πλησίον τῆς πόλεως τῆς Χαιρωνείας), είναι κατὰ τὸν Πλουταρχὸν ὁ Μόλος². Κατὰ συνέπειαν τὸ ἔτερον κατὰ τὴν ἀτραπὸν τῶν Κεφαλῶν μικρὸν φειδὸν εἶναι ὁ Αἴμων. Μετὰ τὸν κανθορισμὸν τοῦ Αἴμωνος, ὁ κανθορισμὸς τῆς θέσεως τοῦ στρατοπέδου τῶν Ἑλλήνων εἶναι εὐχερῆς, διότι, ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ είστομεν, τοῦτο κατὰ τὸν Πλουταρχὸν ἔκειτο κατὰ τὸν Αἴμωνα. Ἡ τοιαύτη δὲ θέσις τοῦ στρατοπέδου πληροῖ καὶ τὰς στρατιηγικὰς ἀπαιτήσεις, διότι καλύπτει τὴν γραμμήν συγκοινωνιῶν καὶ ἐφοδιασμοῦ τῶν Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων μετά τῆς βάσεως τῶν ἐπιχειρήσεών του, τῶν Θηβαίων καὶ ἦτις ἡτοῖ ή διά τῶν Κεφαλῶν πόρος τὰς Θήβας ὁδὸς:

1. «Ἐστι δὲ κορημνὸς ὑπὲρ τὴν πόλιν Πετραχὸς καλούμενος. (Πανα. Βοιωτικά).

ἐπὶ πλέον δὲ ἔκειτο καὶ ἔναντι τῆς φυσικῆς γραμμῆς τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Φιλίππου, ἣ τις ἡτοῦ ἐξ Ἑλλα-
τείας καὶ μετεῖν Ἀκοντίου καὶ Ἁδυλίου ὁδός. Λόγοι
δὲ μόνον τεχνικοί (Πολύβ. VI, 42) μὲν ἔπεισαν νὰ το-
ποθετήσου τοῦτο εἰς τὴν μισράδν κοιλάδο τοῦ Αἴμω-
νος, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸν χάρτην.
Διὰ τοὺς ίδιους δὲ τεχνικοὺς λόγους ἐτοποθέτησα
τὸ στρατόπεδον τῶν Μακεδόνων εἰς τὴν καμπήν τοῦ
Κηφισοῦ.
Καθορισμεῖσθαν οὕτω τῶν μέσεων τῶν στρατοπέ-
δων, ἢ μετοξῦ αὐτῶν ἔκτασις εἶναι τὸ πεδίον τῆς μά-
χης ὡς δὲ ότι παρατηρήσῃ ὁ ἀναγνώστης, κατὰ την ίδι-
κήν μου διάταξιν ὁ Αἴμων διασχίζει τὰς γραμμάς τῆς
μαχῆς, καὶ μάλιστα τὴν γραμμὴν τῶν Ἀθηναίων, ὅπου
κατὰ τὸν Διόδωρον ἔγινε καὶ ἡ μεγαλή ἔρεα σφαγῆ,
ἐπομένως οὖντος οὐδὲν ἀδηματος νὰ πληροθῇ αἷματος

επομένος ζεων ουτῷ ηρωνταί να πληρωνῇ αιμάτος και νεκρῶν κατὰ τὴν μάχην.

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον ἀφορᾷ τὸ τοπογραφικόν μέρος· ἀλλ᾽ ὁ ἐπικριτής μου δὲν πειριοῦται εἰς τοῦτο μόνον, ἀλλ᾽ ἐπικρίνει καὶ τὸ καθαρός στρατιωτικόν, ἦτοι τὸ τακτικόν μέρος.

«Ἄλλα καὶ πῶς παρατάσσει, γράφει, τοὺς ἀντιπάλους στρατοὺς εἰς τὴν πεδιάδα, ὡς νὰ ἥσαν νήπια οἱ στρατηγοί των» — χωρὶς καμμένων ἔξασφάλισιν τῶν πτερύγων — εἶναι ἐντελῶς ἄπορον.»

Άλλη ή μὲν ἐν τῇ πεδιάδι σύναψις τῶν μαχῶν ἦτο διὰ τοὺς Ἐλληνας ἀνάγκη ἐπιβεβλημένη ἔξι αὐτῆς τῆς συνθήσεως καὶ τοῦ κακοτίσμου τῆς φάλαγγος (Πολύ. XVIII. 14). "Οσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἔξασφάλισιν τῶν πτερύγων ἀπὸ τῶν ὑπεκρεδάσεων ἡ ὑπεφαλαγγίσεων, οἱ Ἐλληνες (τασσόμενοι εἰς μίαν μόνον γραμμὴν καὶ στερούμενοι δευτέρας τοιωτῆς) ἔξουδετέρουν ταύτας διὰ τῆς ἔξισθεώσεως τῶν μετώπων τῆς παραπάξεως, τοῦ διλγαρθμοτέρου τοσσούμενον ἐπὶ μικρότερουν βάθους. Δεν ἀνέγνωσε λοιπὸν ὁ ἐπικριτής μου οὕτε τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος; «Τότε δὲ τασσομένων τῶν Ἀθηναίων ἐν Μαραθῶνι ἐγένετο τοιόνδε τι: τὸ στρατόπεδον ἔξισούμενον τῷ Μηδικῷ στρατοπέδῳ, τὸ μὲν αὐτοῦ μέσον ἐγένετο ἐπὶ τάξις ὀλύγανος» (Ηρόδ. VI, 111). Εἰς δὲ τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας, οἱ μὲν Μακεδόνες ἐτάχθησαν ἐπὶ 16 ἀνδρῶν βάθους, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι — Θηβαῖοι ἐπὶ 12, ἔξισωνθέντων οὕτω τῶν μετώπων παραπάξεως.

¹ Έπισης μὲν ἐπικρίνει ὅτι εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῆς μάχης δὲν ἤκολούθησα τὸν Διόδωρον καὶ τὸν Πολύαιρον. Ἐγὼ δῆμος τούναντίον, αὐτὸν καὶ μόνον εἶχα ἄπ' ὅψει μου, καὶ ἔξηγον μα. Κατὰ τὸν Πιλόναντὸν δὲ Φίλιππος εὐθὺς ἔξει ἀρχῆς τῆς μάχης ὑπεχώρησε συνεπειρωμένην ἔχων τὴν φάλαγγα· ὁ δὲ Διόδωρος οὐδὲν τοιοῦτον ἀναφέρει, ἀλλὰ λέγει ὅτι «μάχη συνήφθη καρτερὰ ἐπὶ πολὺν χρόνον» (Διοδ. XVI, 86,20). Ἀλλὰ εἴναι τάχα ὁδῷν ἡ ἀφῆγμας τοῦ Πιλόναντον περὶ τῆς ἔξει ἀρχῆς ὑποχωρήσεως τοῦ Φίλιππου;

Ἡ τακτικὴ τῶν Ἑλλήνων (μέχρι τοῦ Ἐπαμεινόνδα) συνίστατο εἰς τὸ νὰ μάχωνται κατὰ γραμμὰς παραλλήλους, τῆς χρίσεως τῆς μάχης τιμεμένης ἐπὶ τῶν πτερύγων· οὐ δεξιὰ πτέρυξ ἔκατερον τῶν ἀντιπάλων, ὅπου ἐτάσσοντο τὰ ἐκλεκτότερα στρατεύματα, προσεπαύθει νὰ γίνη χωρία τῆς ἀντιτεταγμένης αὐτῇ ὁριστερᾶς τοῦ ἔχθρου ἐάν δὲ συνέβαινε τούτο εἰς τὴν δεξιὰν πτέρυγα τοῦ ἑνὸς τῶν στρατευμάτων, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὴν τοῦ ἄλλου, τὸ πρῶτον εἶχεν ἥδη εἰς τὰς χειρας τοῦ τὴν νίκην πλήρη, διότι οὐ δεξιά του, ἀποδιώκουσα τὸν ἀπέναντι ἔχθρόν, ἐπέπιπτε ἐκ τοῦ πλαγίου διαδοχικῶς κατὰ τῶν λοιπῶν τημάτων τῆς ἔχθρικῆς πορφατάξεως καὶ ἐκτύπα αὐτὰ ἀλληλοδιαδόχως ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης.

·Υποχωρῶν λοιπὸν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁ Φίλιππος, ἐδι-

δεν είς τους Ἀθηναίους ἀμαχητεὶ τὸ πλεονέκτημα τὸ
πιστοῦν οὗτον ἐπεξῆγον διὰ τῆς συγκρούσεως, δηλαδὴ
νὰ ἀποδιώξουν τὴν ἀπέναντι τῶν πτέρυγα καὶ νά ἐπι-
τέσουν ἐκ τοῦ πλαγίου κατὰ τὸν ὑπόλοιπον τῆς παρα-
τάξεως τῶν Μακεδόνων. Καὶ βεβίως νήπιον θὰ ἦτο δ
Φίλιππος ἢν υπέπιπτεν εἰς τοιοῦτο τακτικὸν σφάλμα.
Αλλὰ τὸ σφάλμα δὲν είναι τοῦ Φίλιππου, ἀλλὰ τοῦ
Πολιούκου, παρανοήσαντος τὴν προχώρησιν τῶν Ἀθη-
ναίων· διότι ἐπροχώρησαν πρότοις οἱ Ἀθηναῖοι, ὃχι
ὅμως διότι πεντεχρήσην ὁ Φίλιππος, ἀλλὰ διότι οὗτος
ἐσχημάτισε λοιήν διάταξιν διὰ τῆς κλιμακηδὸν προ-
χωρήσεως τοῦ ἀριστεροῦ του. "Οτι δὲ δ Φίλιππος, μα-
θητής ἐν Θήβαις τοῦ Ἐπαμεινόνδα, ἔκαμε χρῆσιν τῆς
λοιῆς διατάξεως, καταφαίνεται ἐναργέστατα ἐκ τῆς
ἀριθμητικῆς τῆς μάχης τοῦ Φίλιππου κατὰ τὸν Βασι-

λεος τῶν Ιλλυριῶν Βαρδούλιου (Διοδ. XVI, 4).
«Ἄς μὴ φανῇ ὅμως παράδοξον τὸ χονδροειδές τοῦτο σφάλμα τοῦ Πολυναύσου. Τοιαῦτα εἶναι συνήθη εἰς τοὺς ιστορικοὺς τοὺς μὴ γνωρίζοντας κατὰ βάθος τὴν τέχνην τοῦ πολέμου. Ἰδού δὲ τί γράφει ὁ Πολυνίβιος περὶ ἐνός ἐπισήμου ιστορικοῦ τῆς πρωιαύτητος, τοῦ ἐφόρου: «Ἐκεῖνος γάρ ἐν τοῖς πολεμικοῖς τῶν μὲν κατὰ θάλατταν ἔργων ἐπὶ πόσον ἔννοιαν ἐσχημάνει μοι δοκεῖ, τῶν δὲ κατὰ γῆν ἀγάνων ἀπειρος εἴναι τελείως τοιγαροῦν ὅταν μεν εἰς τὰς περὶ Κύπρον ναυμαχίας καὶ τὰς περὶ Κνίδον ἀτενίσῃ τις. . . θαυμάσει τὸν συγγραφέα κατὰ τὴν δύναμιν καὶ κατὰ τὴν ἐμπειρίαν. . . ὅταν δὲ τὴν περὶ Λευκτροῦ μάχην ἐξηγήσαι Θοβαίον καὶ Δακεδαιμονίων ἡ τὴν ἐν Μαντινείᾳ πόλει τῶν αὐτῶν τούτων . . . ἐν τούτοις ἐπὶ τὰ κατὰ μέρος ἐπιστήσας θεωρῇ τὰς ἑκτάξεις καὶ τὰς μετατάξεις τάς κατ' αὐτοὺς τοὺς κινδύνους, γέλοιος φαίνεται καὶ παντελῶς ἀπειρος καὶ ἀδρατος τῶν τοιούτων ὥν. . . Το δ' αὐτὸν συμβαίνει καὶ Θεοπόμπῳ καὶ μαλιστα. Τιμαΐῳ . . . «Οτι οὔτε περὶ τῶν κατόπλεμον συμβιανόντων δυνατόν ἔστι γράψαι τὸν μηδεμίαν ἐμπειρίαν ἔχοντα τῶν πολεμικῶν ἔργων . . . (Πολύβ. XII, 16 καὶ 17).

Αύται ἐν συντόμῳ είναι αἱ σκέψεις αἱ ὅποιαι μὲν ἡγαγον εἰς τὰ συμπεράσματα τὰ ὅποια ἐδημοσίευσα περὶ τῆς μάχης τῆς Χαιρωνείας.

Χ. ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗΣ

Η'Αρχόπολις τῆς 1ης Ιανουαρίου ἐδημοσίευσε τοὺς
δραῖα ποιήματα τοῦ κ. Ζ. Παπαντωνίου 'Ανα-
δημοσιεύωμεν τὸ ἔνα :

'Αστεράν

^οΕν ἀστεράκι ἀκολουθεῖ τὸ θεῖο φεγγάρι
καὶ τὰ τὸ φτάσῃ δὲ μπορεῖ.
Οἱ αἰῶνες ποῦ περιόσαντε πού οἱ αἰῶνες
ποὺ θάρρουν, θὰ τὸ βλέπουν πάντα ἐκεῖ.

Πολλὲς βραδεὶς τοῦ φεγγαριοῦ, ποῦ κι' οἱ θηλιμένοι ἀπὸ^{Ιθρῶπαι}
λάμποντι κι' ἀστροφτεῖ μέσα των δύονος δύο κυριφός,
πάντα γυνίζω νὰ τὸ ίδω τὸ δύστυχο ἀστερόπαι
ποὺ ἀπόλονθεὶ τὸ μένα ωδῆς.

*Λίγον τὰ τρέξῃ τὸν φτωτασ. Καὶ δὲν τὸ φτάνει! Κάποιος
οὐθίδης, ποὺ δὲν τὸν ξέρομε, πιὸ πέρα τὸ κρατεῖ
τόσο κοντά, ώς τὰ καινύσται, καὶ τόσο πέρα
ποὺ τὸν καινύσι τὸν εἰν' ἀκοτέντο τὰ μὴ μπορή τὰ πῆ.*

Τὸ λυπημένο ἄγαπησεν ἀπ' τὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου
κι' ἔχει καῦμό καὶ ὑπομονὴ ὡς νᾶράθη δὲ χαλασμός.
Γιὰ ἴδες τὸ ἀνομολόγητο πυρῷ σταμάτημά τον!
Δὲν εἶνε μήτε ἀγκάλιασμα καὶ μήτε χωρισμός.

Οι άνθρωποι συλλογίζονται: — «Δεν πέθανεν άκομα; Πᾶς λάμπει καὶ δὲν κύλισε στὸ χάος γίνα νὰ χαθῆ;» Μὰ ἐνίκησε τὴν θλῖψι του καὶ πάσι κοντά. Τοῦ φτάνει· Όποι μπορεῖ καὶ κάποιο φῶς μεγάλο ἀκολουθεῖ!

Nuova Rassegna di letterature moderne, εἰς τὰ τελευταῖα αὐτῆς τεύχη, ἀφιεροῦ ἀρκετὰς σελίδας εἰς τὴν νεοελληνικὴν φιλολογίαν. Ἐκ τῶν «Παναθηναίων» μεταφράζει ἐν ποίημα τοῦ κ. Ἀρ. Καμπάνη δημοσιεύθεν εἰς τὸ ὑπὸ ἀρ. 141 τεῦχος του καὶ εὐρίσκει αὐτὸν «μεστὸν ἀρώματος καὶ χάριτος ἀγροτικῆς». Ἀναφέρει ἐπίσης ἐκ τῶν «Παναθηναίων» τὸ ἄρθρον τὸ ὅποιον ὁ κ. Πλάτων Δρακούλης ἔγραψεν ἔξι ἀφορμῆς τοῦ βιβλίου τοῦ Γαετανοῦ Negri περὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Ἀποστάτου. Οἱ κριτικὲς τῆς *Nuova Rassegna* δὲν ἀποδέχεται τὰ πορίσματα τοῦ κ. Δρακούλη, καθ' ὃν δὲ Ἰουλιανός, ἐὰν ἔη τριάκοντα ἀκόμη ἔτη, θὰ μετέβαλλε τὴν ὄψιν τοῦ κόσμου, ὅπως ἡτο τὸ δύνειρον του. Οἱ ἐλληνισμός, αὐτὸν, παρίστα δύναμιν γηράσασαν, ἔξηγεντημένην ἐξ ἀει, δὲν ἡτο πλέον εἴμι μία ἀνάμνησις ἐν τῇ ἴστορίᾳ. Καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει διτὶ θὰ ἡτο δυνατὸν νὰ προσαρμοσθῇ ἡ τοιαύτη δύναμις πρὸς τὸν Χριστιανισμόν, θὰ ἡτο πάντοτε μία παλινδρομῆσις πρὸς τὸ παρελθόν. Ἀλλά μὲ δυνάμεις παλινδρομῆσις δὲν μεταβάλλεται ὁ κόσμος...

Τὸ ἵδιον περιοδικὸν δημοσιεύει καὶ ἄλλα ἀρθρα σχετικὰ πρὸς τὴν φιλολογικήν μας κίνησιν. Οὕτως ο. P. Ciuti ἔξετάζει τὸ ζήτημα τῆς κρίσεως τοῦ βιβλίου ἐν Ἑλλάδi, ὅπως ἔνηκαν αὐτὸν τὰ «Παναθηναίων» καὶ ἀναλύει τὰς ἀπαντήσεις τῶν διαιρόδων ἐλλήνων λογογράφων, μὲ διάις ὅλως, γνώμας καὶ κρίσεις τοῦ ἀρχοργάραφου. Ἐπίσης εὑρίσκομεν εἰς αὐτὸν μετάφρασιν πλήρης τοῦ «*Υμνον πρὸς τὸν Πατριάρχην*» τοῦ A. Βαλαωρίτου με μικράν ἀλλ' ἐνθουσιώδη εἰσαγωγήν ἐν τῇ ὅποις ὁ μεταφραστὴς ἀποφαίνεται διτὶ ἡ ἐμπειρούσις ἡ καθαρός ποιητική, ὁ φιλογερὸς πατριωτισμὸς τὸν ὅποιον ἀναδίδει, ἡ ζωτανή, λαϊκὴ γλώσσα, ἀληθῶς λαλουμένη καὶ ποτισμένη ἀπὸ ἀρώματα, τι λέφτη καὶ ἐκφράσεων, ὑπὲρ πᾶν ὅμως ἀλλοὶ ἡ ψυχὴ ἡ ἐλληνικὴ ἡ διάχυτος ἐν αὐτῷ, καθιστώσι τὸν ὕμνον ἀριστοτέχνημα ἀθανατὸν τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας.

Κ. Π.

ΟΛΙΓΟΣΤΙΧΑ

Ο κ. Σπ. Δέ Βιάζης μᾶς ἀνήγγειλεν πρὸ καιροῦ διτὶ ενέρθησαν εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς οἰκογενείας Δημητρίου Λούντζη Σολωμοῦ περὶ τὰς 80 ἐπιστολαὶ τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ πρὸς τὸν ἀδελφόν του Δημήτριον. Αἱ ἐπιστολαὶ εἶναι ἰταλικά γραμμέναι. Ἐπίσης μία ἐπιστολὴ τοῦ Τερτσέττη πρὸς τὸν Σολωμόν.

Μετάφρασιν τῶν χαρακτηριστικῶν ἐπιστολῶν, μᾶς ὑπερέχθη εὐγενέστατα ὁ ἀγαπητὸς συνεργάτης μας διὰ τὰ «Παναθηναίων».

Συνεστήθη ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τῆς A. B. Y. τοῦ Διαδόχου διὰ νὰ μελετήσῃ ποιὸν ἔργον πρέπει νὰ γίνουν πρὸς ἔξωραὶσμὸν τοῦ γύρω τῆς Ἀκροπόλεως χώρου, πρὸς μετοικισμὸν τῶν Ἀναφιωτῶν, πρὸς κατασκευὴν περιφερικῆς ὁδοῦ περὶ τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἀνασκαφὴν καὶ ἔξωραὶσμὸν τοῦ κατὰ τὸ Δον τμῆμα τῆς πόλεως χώρου.

Η οἰκογένεια τοῦ N. Θώλων ἐδώρησεν εἰς τὴν Ἐδμηνήν Βιβλιοθήκην κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀποθανόντος, συλλογὴν Πατριαρχικῶν Γραμμάτων ἐπὶ μεμβράνης μὲ μολυβδόβουλλα. Ἐπίσης συλλογὴν αὐτογράφων, ἔγγραφων ἴστορικῶν κατατάσσει.

Κατὰ τὸν πίνακα τοῦ Ὑπουργείου, ἐφοίτησαν τὸ 1906—1907, εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα τοῦ Κράτους 190 634 μαθηταί.

Ἐις δὲν τὸ Κράτος ὑπάρχουν 1 142 πλήρη δημοτικὰ σχολεῖα τῶν ἀρρένων, 489 τῶν θηλέων καὶ 1 452 κοινά.

Ἄπὸ τῆς 8 Ἰανουαρίου ἥρχισεν ἡ λειτουργία τοῦ Οἰκου Τυφλῶν ἐν Ἀθήναις.

Κατὰ τὸν πίνακα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομιῶν, αἱ εἰσπράξεις τοῦ τελωνείου Πειραιῶς ὑπερέβη σαν τὰς περιστατικὰς κατὰ 3½ περίπου ἐκατομμύρια.

Αἱ καθαραὶ εἰσπράξεις τοῦ λαχείου τοῦ Ἐθνικοῦ Στόλου ἔβεβαιώθησαν εἰς 1 200 000. Εἰς αὐτῶν 300 000 δὲ διθούν εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐταιρίαν.

Ἡ Χριστιανικὴ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρία ὑπέβαλεν αἴτησιν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον νὰ μοιράζεται τὸ ἄνω ποσόν τῶν 300 000 δραχμῶν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας.

Τὸρθη τελευταῖας μουσικὸς σύλλογος ὑπὸ διπλασιατούχων τοῦ Φιδείου, κυρίως σκοτώς τοῦ ὑποίου εἰνες δημιουργία μουσικοῦ περιβάλλοντος διὰ μηνιαίων συναυλιῶν, προστιῶν εἰς δὲν τὸν κόσμον.

Εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν γίνεται σκέψις νὰ στηρθῇ εἰς τὴν εἰσόδον τοῦ λιμένος ἀνδριάς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξανδροῦ.

Μία συμβουλὴ ὑγιεινὴ ἀμερικανικοῦ φύλλου: Μὴ στενοχωρῆσαι. Μὴ σπεύδῃς. Κράτει καθαρὸν τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα. Τρῶγε διὰ νὰ ζῆς, μὴ ζῆς, διὰ νὰ τρῶγῃς. Γυμνάζου ὅσον τὸ δυνατὸν πεμψόστερον εἰς τὸ ὑπαίθρον. Ανάτνες βαθειά. Ἀγάπα τὸν πλησίον σου. Νὰ καλῆς τὸν ιατρὸν ὅταν τὸν λάβῃς ἀνάγκην.

Τὴν στιγμὴν ποὺ τυπώνεται τὸ τεῦχος, ἔφθασε ἀπὸ τὴν Μιτυλήνην τὸ ἄγγελμα τοῦ θανάτου τοῦ Δημητρίου Βερναρδάκη. Εἰς τὸν ἀκάματον καὶ ἀπὸ δῆλους ἐκτιμώμενον ἐργάτην τῶν γραμμάτων τὰ «Παναθηναία» ψ' ἀφιερώσουν εἰς τὸ προσεκὲς τεῦχος ἀρμόνιον εἰδικόν.

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ο Κοραῆς ὡς ἀθηναϊκὸς παιδαγωγὸς ὑπὸ Χρίστου Π. Οἰκονόμου. Σύλλογος ὀφελίμων βιβλίων 1906, δρ. 0. 40

Τὸ ἔργον τοῦ Παστερὸς ὑπὸ M. Μελισσηνοῦ. Σύλλογος ὀφελίμων βιβλίων 1906, δρ. 0. 40

Χτισμένο στὸν ἄμμο ὑπὸ Z. Φυτίλη. Δρᾶμα. Ἀθήνα 1906.

Τὰ ἀρκονδόποντα, Στὴ Θάλασσα, δ' Βάτραχος Πρύγκηψ ἀποτελοῦν μερος ὀρθαῖς σειρᾶς χρωματιστῶν εἰκονογραφημένων παραμυθιῶν καὶ τραγουδιῶν, τὰ ὅποια εξέδωσε τὸ βιβλιοπωλεῖον Ἐλευθερουδάκη καταλληλότατα διὰ παιδιά.

Η οἰκογένεια τοῦ N. Θώλων ἐδώρησεν εἰς τὴν Ἐδμηνήν Βιβλιοθήκην κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀποθανόντος, συλλογὴν Πατριαρχικῶν Γραμμάτων ἐπὶ μεμβράνης μὲ μολυβδόβουλλα. Ἐπίσης συλλογὴν αὐτογράφων, ἔγγραφων ἴστορικῶν κατατάσσει.

ΤΟΜΟΙ ΤΟΝ «ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΩΝ,, ΜΕ ΜΕΓΑΛΗΝ ΕΚΠΤΩΣΙΝ

Καταρτίσαντες πλήρεις σειρὰς τῶν «Παναθηναίων», (1900 - 1906) πωλοῦμεν τοὺς περιστεύοντας τόμους εἰς τιμὰς ἐκτάκτως ἡλαττωμένας.

Οἱ τόμοι 1ος, 2ος, 3ος, 4ος, 5ος, 6ος, 7ος καὶ 8ος πωλοῦνται πρὸς δραχ. ἡ φρ. ΔΥΟ ἔκαστος.

Οἱ τόμοι 9ος, 11ος, 12ος, πρὸς δρ. ἡ φρ. ΤΡΙΑ ἔκαστος.

Οἱ τόμοις 10ος, ἐκ τοῦ ὑποίου δὲν περιστεύονται ἀντίτυπα, πωλεῖται μόνον μὲ δλόκληρον τὴν σειρὰν πρὸς δρ. 25 ἡτοι δλόκληρος ἡ σειρὰ δρ. ἡ φρ. 50.

Διὰ κάθε τόμου προσθέτομεν εἰς τὰς ἀνω τιμὰς 50 λεπτὰ διὰ τὰς ἐπισχίας καὶ 1 φράγκον διὰ τὸ ἔξωτερον ταχυδρομικά.

Μετὰ τὴν ἔξαντλησιν τῶν περιστεύοντων τόμων, αἱ δλίγαι ὑπολειπόμεναι σειραὶ τῶν «Παναθηναίων» θὰ πωλοῦνται εἰς τὴν ἀρχικὴν των τιμὴν δραχ. 150.

Αἱ παραγγελίαι στέλλονται πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τῶν «Παναθηναίων» διόπειρόν την περιστεύοντας τόμους, αἱ δλίγαι πωλοῦμεναι σειραὶ τῶν «Παναθηναίων» θὰ πωλοῦνται εἰς τὴν ἀρχικὴν των τιμὴν δραχ. 150.

Η διεύθυνσις τῶν «Παναθηναίων»